

2011
2012

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
beleidsmanagement*

Masterproef

*De hinderpalen in de onderhandelingen tussen Turkije en
de EU*

Promotor :
dr. Bas VAN AARLE

Serdar Karabayir

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting beleidsmanagement*

2011
2012

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
beleidsmanagement*

Masterproef

*De hinderpalen in de onderhandelingen tussen Turkije en
de EU*

Promotor :
dr. Bas VAN AARLE

Serdar Karabayir

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting beleidsmanagement*

Voorwoord

Deze masterproef vormt het sluitstuk van mijn opleiding Toegepaste Economische Wetenschappen, optie Beleidsmanagement aan de Universiteit Hasselt. Het schrijven van een masterproef vergt veel inspanning en doorzettingsvermogen. Het zou bijgevolg niet mogelijk geweest zijn om dit werk tot een goed einde te brengen zonder de hulp en steun van verschillende personen. Ik zou graag gebruik willen maken van deze gelegenheid om die mensen van harte te bedanken.

Eerst en vooral ben ik dank verschuldigd aan mijn promotor dr. B. Van Aarle. Ik zou hem graag willen bedanken voor zijn begeleiding en ondersteuning bij de totstandkoming van deze masterproef.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar mijn ouders voor de financiële en morele steun die ze boden tijdens mijn studies.

Ten slotte wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun en hulp.

Serdar Karabayir

Samenvatting

De toetreding van Turkije tot de Europese Unie is een topic dat de laatste jaren veel aandacht heeft gekregen. De eerste stappen in het toetredingsproces werden gezet in 1959. Na jarenlange onderhandelingen verklaarde de EU op 3 oktober 2005 dat de toetredingsonderhandelingen van start konden gaan. Het werd snel duidelijk dat de onderhandelingen moeizaam zouden verlopen en dat een mogelijke toetreding uitgesloten was voor de eerstkomende jaren. Vandaag de dag zien we echter dat de toetreding nog steeds niet verwezenlijkt is. Het is en blijft nog altijd een controversieel onderwerp.

Bij het nemen van de beslissing om Turkije te laten toetreden, spelen uiteraard verschillende economische, politieke en culturele factoren een rol. Turkije wordt door velen immers gezien als 'too big, too poor, too different' (Redmond, 2007). Voor de uitwerking van deze masterproef werd ervoor gekozen om het onderzoek te richten op enkel de economische aspecten van de toetreding van Turkije. Deze masterproef behandelt dus de toetreding enkel vanuit een economisch oogpunt. De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt: *"Kunnen economische redenen aangehaald worden tegen de toetreding van Turkije tot de EU?"*

De EU heeft in het verleden met geen enkele kandidaat toetredingsonderhandelingen gevoerd die zodanig lang geduurd hebben. Het toetredingsproces van Turkije kan in dit opzicht beschouwd worden als een 'speciaal geval'. Om een breder perspectief te krijgen en de huidige situatie beter te kunnen situeren en te begrijpen, worden om te beginnen de voornaamste gebeurtenissen in het verleden omtrent de relaties tussen Turkije en de EU van naderbij bekeken.

Zo is de kandidaatstelling van Turkije voor een geassocieerd lidmaatschap van de Europese Economische Gemeenschap op 31 juli 1959 een eerste mijlpaal in het toetredingsproces. In september 1963 werd daaropvolgend de aanvraag van Turkije aanvaard en werd het 'Verdrag van Ankara' getekend. Vervolgens stelde Turkije zich in april 1987 officieel kandidaat om toe treden tot de EEG. De aanvraag van Turkije werd geweigerd omdat de Gemeenschap destijds zelf grote ontwikkelingen onderging. De uitvoering van de Europese Akte, die moest leiden tot de interne markt, diende namelijk voorrang te krijgen op elke uitbreiding. In januari 1996 kwam uiteindelijk de douane-unie tussen Turkije en de EU tot stand en deed een nieuwe fase starten in de relaties tussen Turkije en de EU. De doorbraak in het toetredingsproces kwam in 1999 tijdens de Europese top in Helsinki. Turkije verkreeg de status van 'kandidaat-lidstaat'. Vervolgens concludeerde de Europese Raad in december 2004 dat Turkije in voldoende mate voldeed aan de criteria van Kopenhagen en dat de toetredingsonderhandelingen konden beginnen op 3 oktober 2005.

Het verdere onderzoek kan opgesplitst worden in twee delen. In het eerste deel wordt nagegaan welke aspecten een bedreiging vormen voor de economische integratie van Turkije in de EU, terwijl in het tweede deel wordt ingegaan op de gevolgen van de toetreding van Turkije op de EU-begroting.

Wanneer de toetreding enkel vanuit een economisch perspectief bekeken wordt, moet gekeken worden naar de economische gevolgen van de Turkse toetreding tot de EU via marktintegratie. Als Turkije toetreedt tot de EU, zal het land deel uitmaken van de interne markt. De interne markt is een gemeenschappelijke markt met het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen. De interne markt heeft tot doel het bevorderen van de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie. Er zal dus nagegaan worden of de toetreding van Turkije een bijdrage kan leveren aan de bevordering van de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie. Dit wordt gedaan door eerst de Turkse handel, buitenlandse directe investeringen en migratie voor te stellen. Aan de hand van beschrijvende statistieken wordt de omvang van de Turkse handel, bdi en migratie besproken. Daarna worden de relaties met de EU verduidelijkt. Nadat kennis is gemaakt met deze thema's, wordt gestart met het eigen onderzoek waarin achtereenvolgens de bilaterale handels-, investerings- en migratiestromen verklaard worden door gebruik te maken van het graviteitsmodel. Ten slotte wordt aan de hand van de resultaten van het eigen onderzoek een evaluatie gemaakt van het handels-, investerings- en migratiepotentieel tussen Turkije en de EU.

Er wordt eerst een onderzoek gevoerd naar de exporten vanuit Turkije naar verschillende landen. Aan de hand van verschillende determinanten worden de exporten vanuit Turkije geschat door gebruik te maken van het graviteitsmodel. De resultaten van het onderzoek worden vervolgens gebruikt om voorspellingen te maken van de potentiële exportcijfers vanuit Turkije naar de EU. Door deze potentiële exportcijfers te vergelijken met de actuele exportcijfers wordt het handelspotentieel van Turkije met de EU achterhaald. Uit het eigen onderzoek blijkt dat de exporten vanuit Turkije naar de meer geavanceerde economieën, zoals Duitsland en Frankrijk, reeds groter zijn dan de potentiële export naar deze landen. De toetreding van Turkije kan de mogelijkheid bieden om de reeds hoge exportcijfers naar deze landen aan te houden. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat Turkije handelspotentieel heeft met 15 lidstaten. Er bestaat dus de mogelijkheid om de actuele exporten naar deze lidstaten te doen toenemen tot het potentiële niveau. Met deze landen kunnen er bilaterale maatregelen genomen worden om het onbenutte potentieel te exploiteren. Onder deze situatie is het dus aannemelijk dat de toetreding van Turkije tot de EU en de deelname aan de interne markt de exporten vanuit Turkije naar de EU zal aanmoedigen.

Het onderzoek naar buitenlandse directe investeringen in Turkije toont aan dat Turkije een enorm investeringspotentieel heeft met een groot deel van de lidstaten. Met deze landen kunnen er dus bilaterale maatregelen genomen worden om het onbenutte potentieel te exploiteren en zodoende de actuele investeringsstromen te doen stijgen tot het potentiële niveau. Onder deze situatie is het dus te begrijpen dat de toetreding van Turkije tot de EU en de deelname aan de interne markt de investeringen vanuit de EU naar Turkije zal aanmoedigen. Daarenboven kan vastgesteld worden dat het investeringspotentieel van Turkije met een vijftal EU-lidstaten reeds overschreden is. De omvang van de stroom van bdi vanuit Turkije naar deze lidstaten is namelijk groter dan dat voorspeld kan worden met de graviteitsvergelijking. In toetredingsperspectief betekent dit dat de toetreding tot de interne markt en de afschaffing van alle maatregelen die het kapitaalverkeer belemmeren die daarmee gepaard gaat, geen toename in de investeringsstromen naar Turkije zal

veroorzaken. Wel zou de toetreding van Turkije de nodige mogelijkheden bieden om de reeds hoge investeringsstromen te kunnen aanhouden.

Wat het onderzoek naar de migratie vanuit Turkije betreft, kan vastgesteld worden dat het migratiepotentieel met landen zoals Duitsland, Frankrijk, Nederland en Oostenrijk reeds overschreden is. Potentieel voor verdere migratie is dus niet zichtbaar aangezien de migratiestroom naar deze landen reeds groter is dan de potentiële migratiestroom. Belangrijk hierbij is om te weten dat het vooral deze landen zijn die vrezen voor een migratiegolf vanuit Turkije na de toetreding. Aangezien de werkelijke migratiecijfers nu al veel groter zijn dan dat voorspeld kan worden, blijkt de angst voor een massamigratie vanuit Turkije onterecht te zijn. Verder blijkt dat de potentiële migratiestroom naar bepaalde lidstaten onder de actuele migratiestroom ligt. Er bestaat dus een migratiepotentieel tussen Turkije en deze lidstaten. Wat de toetreding van Turkije betreft, is het niet duidelijk of het vrije verkeer van personen zal helpen om dit onbenutte migratiepotentieel te benutten. Deze lidstaten zijn immers niet aantrekkelijk voor Turkse migranten. Zelfs als dit potentieel ten volle benut wordt, betekent dit nog altijd niet dat dit potentieel een migratiegolf zal veroorzaken.

In het tweede deel van deze masterproef worden de gevolgen van de toetreding van Turkije op de EU-begroting bestudeerd. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de budgettaire kost van de toetreding niet meer dan 0,20% van het bbp van de EU zal bedragen. Het totale bedrag dat Turkije zal ontvangen via het cohesie- en gemeenschappelijk landbouwbeleid, opgeteld met subsidies voor enkele kleinere programma's, wordt verwacht hoogstens 0,25% van het bbp van de EU te bedragen. Daarnaast wordt voorspeld dat Turkije ongeveer 0,05% van het bbp van de EU als bijdrage zal moeten betalen aan de EU-begroting. Dit komt erop neer dat Turkije een netto-ontvanger zal worden en een bedrag zal ontvangen dat gelijk is aan 0,20% van het bbp van de EU. Hieruit kan men besluiten dat de netto-overdrachten naar Turkije niet meer dan 12 miljard euro zullen bedragen in de eerste jaren na de toetreding en niet meer dan 20 miljard euro bedragen na 2020. De vraag rijst nu hoe zwaar de toetreding van Turkije zal wegen op de EU-begroting. Aan de ene kant is het zo dat een bedrag van 0,20% van het bbp van de EU een vrij miniem bedrag is, dat zeker gefinancierd kan worden door de EU-lidstaten. Aan de andere kant mag het feit dat de EU-begroting slechts rond 1% van het gezamenlijke bbp van de EU bedraagt, niet uit het oog verloren worden. Als er daarvan al 0,20% als overdracht gaat naar Turkije, kan dit inderdaad niet zomaar beschouwd worden als verwaarloosbaar. De kost van de toetreding zou dan één vijfde van het EU-budget innemen en dat zou zich ongetwijfeld laten voelen. De budgettaire kost van de toetreding van Turkije zal dus aanzienlijk zijn wanneer rekening wordt gehouden met de totale omvang van het EU-budget, maar is zeker beheersbaar voor de EU.

Lijst van tabellen en figuren

Tabel 3.1: Omvang van de importen en exporten in Turkije	-18
Figuur 3.1: De openheid van de Turkse economie	-19
Figuur 3.2: De Handelsbalans van Turkije	-20
Tabel 3.2: De top vijf handelspartners van Turkije	-20
Tabel 3.3: De bilaterale handel tussen Turkije en de EU	-23
Tabel 3.4: Import en export van goederen, ingedeeld volgens SITC-classificatie	-24
Tabel 3.5: Casewise diagnostics	-31
Tabel 3.6: Collinearity statistics	-32
Tabel 3.7: De ANOVA-tabel	-33
Tabel 3.8: De adjusted R ²	-33
Tabel 3.9: De t-test	-35
Tabel 3.10: Indeling lidstaten volgens hun handelspotentieel met Turkije	-37
Tabel 4.1: De stroom en stock van buitenlandse directe investeringen in Turkije	-41
Tabel 4.2: De top vijf investeerders in Turkije	-43
Tabel 4.3: Stroom en stock van bdi tussen Turkije en de EU	-44
Figuur 4.1: Uitsplitsing van bdi per sector	-44
Tabel 4.4: De 'Inward fdi performance index' voor Turkije	-45
Tabel 4.5: De 'Inward fdi potential index' voor Turkije	-46
Tabel 4.6: Matrix van performance en potentieel	-47
Tabel 4.7: Casewise diagnostics	-53
Tabel 4.8: Collinearity statistics	-53
Tabel 4.9: De ANOVA-tabel	-54
Tabel 4.10: De adjusted R ²	-54
Tabel 4.11: De t-test	-56
Tabel 4.12: Indeling lidstaten volgens hun investeringspotentieel met Turkije	-58
Tabel 5.1: Emigratie en immigratie in Turkije	-61
Tabel 5.2: Top vijf van emigratie- en immigratielanden	-61
Tabel 5.3: Casewise diagnostics	-68
Tabel 5.4: Collinearity statistics	-68
Tabel 5.5: De ANOVA-tabel	-69
Tabel 5.6: De adjusted R ²	-69
Tabel 5.7: De t-test	-71
Tabel 5.8: Indeling lidstaten volgens hun migratiepotentieel	-72
Figuur 6.1: De relatieve omvang van de EU-begroting	-74
Figuur 6.2: De inkomsten van de EU in 2011	-76
Figuur 6.3: De uitgaven van de EU in 2011	-78
Tabel 6.1: Samenvatting van onderzoeken naar de budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije tot de EU	-83

Inhoudsopgave

VOORWOORD

SAMENVATTING

LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1: PROBLEEMSTELLING 1

1.1 Praktijkprobleem	1
1.2 Onderzoeksvragen	3
1.2.1 Centrale onderzoeksvraag.....	3
1.2.2 Deelvragen	4
1.3 Methodologie.....	6
1.3.1 Theoretische onderzoek	6
1.3.2 Praktijkonderzoek	7

HOOFDSTUK 2: TURKIJE EN DE EUROPESE UNIE 9

2.1 Het Verdrag van Ankara	9
2.2 De toetredingsaanvraag.....	11
2.3 De douane-unie	12
2.4 Aanvang van de toetredingsonderhandelingen	13

HOOFDSTUK 3: HANDEL 17

3.1 Beschrijving van de handel in Turkije	17
3.1.1 Omvang en evolutie van de handel in Turkije	17
3.1.2 De openheid van de Turkse economie.....	18
3.1.3 De handelsbalans van Turkije	19
3.1.4 De handelspartners van Turkije	20
3.2 De bilaterale handel tussen Turkije en de EU	21
3.2.1 Turkse handel met de EU	21
3.2.2 EU-handel met Turkije	21
3.2.3 Structuur van de handel tussen Turkije en de EU	22
3.3 De potentiële handel tussen Turkije en de EU	25
3.3.1 Het graviteitsmodel.....	26
3.3.2 Eigen onderzoek	27
3.3.2.1 Variabelen.....	27
3.3.2.2 Data	29
3.3.2.3 Methode	30
3.3.2.4 Resultaat	30
3.3.2.5 De potentiële handel	35

HOOFDSTUK 4: BUITENLANDSE DIRECTE INVESTERINGEN	39
4.1 Wat zijn buitenlandse directe investeringen?	39
4.2 Buitenlandse directe investeringen in Turkije.....	40
4.2.1 Stroom en stock van buitenlandse directe investeringen in Turkije	40
4.2.2 Waar komen buitenlandse directe investeringen vandaan?	42
4.2.3 Sectorale uitsplitsing van buitenlandse directe investeringen in Turkije.....	44
4.3 Hoe sterk is Turkije in het aantrekken van buitenlandse directe investeringen	45
4.3.1 Inward fdi performance index	45
4.3.2 Inward fdi potential index	46
4.3.3 Matrix van prestatie en potentieel	46
4.4 De potentiële buitenlandse directe investeringsstromen vanuit de EU naar Turkije	47
4.4.1 Eigen onderzoek	48
4.4.1.1 Variabelen.....	49
4.4.1.2 Data	51
4.4.1.3 Methode	52
4.4.1.4 Resultaat	52
4.4.1.5 De potentiële buitenlandse directe investeringen.....	56
HOOFDSTUK 5: MIGRATIE	59
5.1 Wat is migratie?	59
5.2 Turkije en de internationale migratie	60
5.3 Turkse migratie naar Europa	61
5.4 De potentiële migratiestroom vanuit Turkije.....	63
5.4.1 Het graviteitsmodel.....	64
5.4.2 Eigen onderzoek	64
5.4.2.1 Variabelen.....	65
5.4.2.2 Data	66
5.4.2.3 Methode	67
5.4.2.4 Resultaat	67
5.4.2.5 De potentiële migratie	71
HOOFDSTUK 6: DE BUDGETTAIRE GEVOLGEN VAN DE TOETREDING VAN TURKIJE.....	73
6.1 De EU-begroting	73
6.2 Waar komt het geld vandaan?	75
6.3 Waar gaat het geld naartoe?	76
6.4 Gevolgen van de toetreding van Turkije op de EU-begroting.....	78
6.4.1 Toetreding en de EU-begroting	78
6.4.2 Determinanten van de budgettaire kost van toetreding.....	79
6.4.3 Verwachte budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije.....	80
HOOFDSTUK 7: CONCLUSIE	85
LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN	

Hoofdstuk 1: Probleemstelling

In het eerste hoofdstuk van deze masterproef wordt een omschrijving gegeven van het onderzoeksthema. Eerst wordt het praktijkprobleem verduidelijkt. Hieruit worden de centrale onderzoeksvraag en de daarbij horende deelvragen afgeleid. Ten slotte wordt de methodologie besproken. Deze bestaat uit een verantwoording van de gebruikte onderzoeksstrategieën.

1.1 Praktijkprobleem

De toetreding van Turkije tot de Europese Unie is een topic dat de laatste jaren veel aandacht heeft gekregen. De beslissing die genomen werd in de Europese top in december 2004 deed opnieuw vragen rijzen over een mogelijke Turkse toetreding. Turkije heeft al vele decennia hechte banden met Europa en is één van de eerste landen die zich kandidaat heeft gesteld om toe te treden tot de Europese Economische Gemeenschap (EEG), de voorloper van de EU. Na jarenlange onderhandelingen verklaarde de EU op 3 oktober 2005 dat de onderhandelingen van start konden gaan. Het werd snel duidelijk dat de onderhandelingen moeizaam zouden verlopen en dat een mogelijke toetreding uitgesloten was voor de eerstkomende jaren. Maar de beslissing van de EU om de toetredingsonderhandelingen te openen, betekende een grote stap voorwaarts voor Turkije.

Het ideaal van Turkije om deel uit te maken van de westerse beschaving zit diep vervat in het beleid dat het land voert. Bijgevolg mag de wens van Turkije om tot de EU te behoren niet verbazend lijken. De relaties tussen Turkije en de EU dateren al van vele jaren terug. Sinds zijn stichting in 1923 heeft de Turkse staat sterke banden met het Westen. De eerste stappen in het toetredingsproces werden gezet in juli 1959. Turkije vroeg toen voor het eerst een geassocieerd lidmaatschap van de EEG aan. Daaropvolgend werd op 12 september 1963 het 'Verdrag van Ankara' ondertekend. Dit stelde een associatieovereenkomst met de EEG voor. In 1987 vroeg Turkije het volwaardige lidmaatschap aan. De Commissie weigerde de aanvraag van Turkije. De EU maakte echter wel duidelijk dat ze een mogelijk lidmaatschap op een later tijdstip niet uitsloot en bereid was de economische relaties met Turkije uit te breiden. Met de totstandkoming van de douane-unie in 1995 gaf de EU voor het eerst positieve signalen. Voor de eerste keer verwezenlijkte de EU een douane-unie met een derde staat buiten de unie. De Europese Raad van Luxemburg in 1997 weigerde om Turkije op te nemen als kandidaat-lidstaat. De aanvang van de toetredingsonderhandelingen met de Centraal- en Oost-Europese landen maakte het echter moeilijk om Turkije nog langer in de wachtkamer te houden. De doorbraak kwam in 1999 tijdens de Europese top in Helsinki. Turkije verkreeg de status van 'kandidaat-lidstaat' (Littoz-Monnet & Villanueva Penas, 2005).

Van elk land dat een aanvraag tot lidmaatschap van de EU indient, wordt verwacht dat het voldoet aan de 'criteria van Kopenhagen'. Om de toetredingsonderhandelingen te kunnen openen moet het land voldoen aan drie criteria. Deze criteria kunnen onderverdeeld worden in:

- een politiek criterium: stabiele overheidsinstellingen hebben die de democratie, de rechtsorde, de bescherming van mensenrechten en het respect voor en de bescherming van minderheden garanderen;
- een economisch criterium: een functionerende markteconomie hebben, evenals de mogelijkheid om te gaan met de concurrentiedruk van de marktwerking in de Unie;
- het criterium van het *acquis communautaire*: het vermogen hebben om de verplichtingen van het lidmaatschap op zich te nemen, wat met name inhoudt dat de doelstellingen van een politieke, economische en monetaire unie worden onderschreven.

Op 17 december 2004 concludeerde de Europese Raad dat Turkije in voldoende mate voldeed aan de criteria van Kopenhagen en dat de toetredingonderhandelingen konden starten op 3 oktober 2005. De aankondiging van de start van de onderhandelingen klonk als een beloning voor de meer dan veertig jaar lang durende inspanningen die Turkije geleverd heeft. Het was het hoogtepunt dat bereikt werd in een lang en moeizaam proces. De uitspraken van de EU toonden duidelijk aan dat de Unie bereid was inspanningen te leveren om vooruitgang te boeken in haar relatie met Turkije.

Na de start van de onderhandelingen werd het 'kader voor onderhandelingen' opgesteld. Hierin werd beklemtoond dat: *"het gezamenlijke doel van de onderhandelingen toetreding is en dat deze onderhandelingen een proces met een open einde zijn waarvan het resultaat niet van tevoren kan worden gegarandeerd"*¹. Hoewel alle EU-lidstaten unaniem dit document goedgekeurd hebben, bestaat er nog steeds onenigheid tussen de lidstaten over een mogelijke Turkse toetreding. De beslissing om de onderhandelingen met Turkije te starten zorgde voor verdeeldheid tussen Europese politieke machten en burgers. Niet alle lidstaten zijn even enthousiast om Turkije te verwelkomen in de EU. De Franse president Nicholas Sarkozy maakte zijn standpunt duidelijk met de woorden: "Turkey's place is not in Europe". In 2005 suggereerde Oostenrijk dat een volwaardig lidmaatschap voor Turkije enkel op lange termijn mogelijk was. Daarenboven pleitte het land voor een geprivilegieerd partnerschap met Turkije. De mogelijkheid om over te gaan tot dit alternatief werd in 2006 ook door de Duitse bondskanselier Angela Merkel tot uitdrukking gebracht (Font, 2006).

De uitbreiding is ronduit één van de grootste uitdagingen die de EU kent. Sinds haar oprichting is het aantal lidstaten van de EU na meerdere uitbreidingsrondes gestegen tot 27. De grootste uitbreiding van de EU vond plaats in 2004. De EU breidde uit met tien nieuwe lidstaten: Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. In 2007 werden ook Bulgarije en Roemenië lid van de EU. De onderhandelingen met Kroatië werden in juni 2011 afgesloten. Het land zal op 1 juli 2013 toetreden tot de EU. Turkije, Macedonië en IJsland zijn de drie landen waarmee de onderhandelingen over een mogelijke toetreding momenteel nog bezig zijn. Opmerkelijk is dat vooral de uitbreiding met Turkije aan veel kritiek blootgesteld wordt. De

¹ Negotiating framework, Europese Raad van Luxemburg, 3 oktober 2005

kritieken die tegenstanders leveren, berusten dikwijls op economische, politieke, culturele en veiligheidsredenen. Uit deze kritieken kan samengevat worden dat de actuele economische zwakheid, de politieke tekortkomingen en de potentiële gevaren die voortkomen uit religieuze en culturele verschillen te ernstig zijn. Turkije wordt immers door velen gezien als 'too big, too poor, too different' (Redmond, 2007). Tegenstanders van toetreding vragen zich af hoe Europees Turkije is gezien zijn ligging, religie en cultuur. Het is uiteindelijk op basis van deze motieven dat Turkije zich onderscheidt van al de vorige kandidaten. Hierdoor lijkt het integratieproces van Turkije moeilijker dan dat het in de vorige gevallen was. In politiek opzicht blijft Turkije duidelijk achter op Europese normen. Minderheidsrechten, vrijheid van meningsuiting en de Cyprus-kwestie zijn enkele van de vele onderwerpen waarbij nog bijkomende vooruitgang vereist wordt. Daarenboven zal de bestrijding van aanhoudende economische problemen ook van groot belang zijn (Grigoriadis, 2006).

Vandaag de dag zien we echter dat de toetreding nog steeds niet verwezenlijkt is. Het is en blijft nog altijd een controversieel onderwerp. Turkije heeft nog altijd geen definitieve einddatum gekregen voor toetreding. Het is niet bekend wat de toekomst zal brengen. Het is zelfs niet zeker of het land ooit volwaardig lid van de EU zal worden. Turkije zal zijn kans op toetreding sterk doen toenemen als het zijn economische en politieke hervormingsprogramma's blijft doorvoeren. Turkije heeft al behoorlijke vooruitgang geboekt, maar er is meer nodig.

1.2 Onderzoeksvragen

1.2.1 Centrale onderzoeksvraag

De hierboven beschreven probleemstelling leidt tot de volgende centrale onderzoeksvraag:

Kunnen economische redenen aangehaald worden tegen de toetreding van Turkije tot de EU?

De eerste stappen in het toetredingsproces tussen Turkije en de EU werden gezet in 1959. Turkije stelde zich toen voor het eerst kandidaat om toe te treden tot de EEG. Pas in 2005 besliste de EU dat de toetredingsonderhandelingen met Turkije van start konden gaan. Vandaag de dag zien we echter dat de toetreding nog steeds niet heeft kunnen plaatsvinden. Bij het nemen van de beslissing om Turkije te laten toetreden, spelen uiteraard verschillende economische, politieke en culturele factoren een rol. Voor de uitwerking van deze masterproef werd ervoor gekozen om het onderzoek te richten op enkel de economische aspecten van de toetreding van Turkije. Deze masterproef behandelt dus de toetreding enkel vanuit een economisch oogpunt. Het doel is om na te gaan of economische redenen een hinderpaal vormen voor de toetreding van Turkije tot de EU.

Verder is het belangrijk om te weten dat bij het nemen van de beslissing om Turkije te laten toetreden, naast economische factoren uiteraard ook andere factoren een rol spelen. Vooral politieke factoren zullen doorslaggevend zijn. Deze factoren zullen echter buiten beschouwing gelaten worden, aangezien het onderzoek anders te uitgebreid zou worden.

1.2.2 Deelvragen

Om een antwoord op de centrale onderzoeksvraag te formuleren, worden een aantal deelvragen opgesteld. De volgende deelvragen moeten het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag vergemakkelijken.

- Deelvraag 1: Wat zijn de belangrijkste gebeurtenissen in het toetredingsproces van Turkije tot de EU?

Het toetredingsproces van Turkije is een 'speciaal geval'. De EU heeft in het verleden met geen enkele kandidaat toetredingsonderhandelingen gevoerd die zodanig lang geduurd hebben. Het toetredingsproces verloopt traag en het is niet bekend wanneer de onderhandelingsgesprekken afgerond zullen worden. Om een breder perspectief te krijgen en de huidige situatie beter te kunnen situeren en te begrijpen, zullen de voornaamste gebeurtenissen in het verleden omtrent de relaties tussen Turkije en de EU van naderbij bekeken worden. Er zal dus op zoek gegaan worden naar de geschiedenis achter het verhaal die tot de huidige situatie heeft geleid. Dit zal gedaan worden door te kijken naar de relaties die Turkije opgebouwd heeft met de EU en de problemen die zich daarbij hebben voorgedaan. Het beantwoorden van deze deelvraag zal helpen om een antwoord te vinden op de vraag waarom het onderhandelingsproces zo traag en moeizaam verloopt.

- Deelvraag 2: Welke aspecten vormen een bedreiging voor de economische integratie van Turkije in de EU?

Wanneer de toetreding enkel vanuit een economisch perspectief bekeken wordt, moet gekeken worden naar de economische gevolgen van de Turkse toetreding tot de EU via marktintegratie. Als Turkije toetreedt tot de EU, zal het land deel uitmaken van de interne markt. De interne markt is een gemeenschappelijke markt met vrij verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen. Het is de bedoeling dat zowel Turkije als de EU een economisch voordeel halen uit deze vrije verkeer. Na de toetreding zullen Turkse bedrijven meer toegang krijgen tot de Europese markten en kunnen Europese bedrijven meer exporteren en investeren in de Turkse markt. Verder zullen de arbeidsmarkten in de lidstaten toegankelijk gemaakt worden voor Turkse werknemers.

De interne markt heeft tot doel het bevorderen van de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie alsook het versterken van de concurrentie tussen lidstaten om uiteindelijk de welvaart in de EU te verhogen. Er zal dus nagegaan worden of de toetreding van Turkije een bedreiging vormt voor de bevordering van de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie. De effecten van de toetreding op de goederen-, kapitaal- en arbeidsmarkt zullen bestudeerd worden.

Handel

Één van de belangrijkste aspecten van de toetreding van Turkije tot de EU is de toetreding tot de interne markt. In deze interne markt geldt het vrij verkeer van goederen. Cruciaal hierbij is de

vergroting van onderlinge handel tussen lidstaten. Marktintegratie van Turkije zal ervoor zorgen dat alle handelsbelemmeringen afgeschaft zullen worden. Dit betekent dan dat Turkse bedrijven zonder belemmeringen hun producten kunnen verkopen in de EU-lidstaten. Daarenboven kunnen ook bedrijven in de EU vrij hun producten verkopen in Turkije.

Het vrije verkeer van goederen heeft zijn bijdrage geleverd tot de oprichting van de interne markt. Zowel bedrijven als burgers in de EU kunnen profiteren van deze fundamentele vrijheid. Europese bedrijven kunnen hun producten vrij eenvoudig verkopen overal in de EU. De afzetmarkt bestaat uit 27 lidstaten met een bevolking van bijna 500 miljoen mensen. Met de toetreding van Turkije zal deze afzetmarkt stijgen met een bevolking van ongeveer 70 miljoen Turkse consumenten. Daarnaast kunnen consumenten in de EU profiteren van de zeer grote aanbod die ze krijgen. Zij kunnen namelijk kiezen uit een zeer grote verscheidenheid aan producten en kunnen ingaan op aanbiedingen die zij het meest gunstig vinden.

Buitenlandse directe investeringen

Met het vrije verkeer van kapitaal worden alle beperkingen op het kapitaalverkeer geëlimineerd. Dit betekent dat, net als goederen, ook geld vrij kan circuleren binnen de EU. Wanneer Turkije toetreedt tot de EU en deel uitmaakt van de interne markt, zullen vrijwel alle beperkingen voor het vrij verkeer van kapitaal opgeheven worden. Dit heeft dan tot gevolg dat kapitaal vrij kan bewegen tussen Turkije en andere lidstaten.

Wat buitenlandse directe investeringen betreft, betekent dit dat Europese bedrijven de vrijheid hebben om zonder belemmeringen te investeren in een andere lidstaat. Buitenlandse directe investeringen zijn namelijk lange termijn investeringen in het buitenland waarbij de investeerder een deelname van minstens 10% heeft in de buitenlandse onderneming. Bijgevolg zullen Europese investeerders na de toetreding zonder belemmeringen kunnen investeren in Turkije. Het vrije verkeer van kapitaal zal ook voor de Turkse investeerders de gelegenheid bieden om zonder beperkingen te kunnen investeren in andere lidstaat.

Migratie

Een andere fundamentele vrijheid binnen de EU is het vrij verkeer van personen. Dit betekent dat de burgers van de EU het recht hebben om zich te vestigen in een andere lidstaat om daar te leven of te werken. Één van de grote angsten van vele lidstaten is de verwachting dat na de toetreding er een migratiegolf zal ontstaan vanuit Turkije naar de EU. Turkse burgers zullen immers het recht krijgen om zich vrij te verplaatsen naar de meer welvarende EU-lidstaten om daar te leven of te werken.

➤ Deelvraag 3: Wat zijn de gevolgen van de toetreding op het EU-budget?

Naast de gevolgen via marktintegratie zal toetreding nog andere economische gevolgen met zich meebrengen. Hierbij dient stilgestaan te worden bij de gevolgen die de toetreding van Turkije heeft op het budget van de EU. Het gaat dan over de uitgaven in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en de structuurfondsen.

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid is al sinds haar ontstaan het duurste beleid van de EU en neemt bijna de helft van het EU-budget in. Het grootste deel van de uitgaven wordt veroorzaakt door de marktordening en de daarmee verbonden subsidies voor de landbouwsector. Aangezien een zeer groot deel van de populatie in Turkije tewerkgesteld is in de landbouwsector, zal Turkije hier een groot deel van innemen. Dit zal ervoor zorgen dat de kosten van het landbouwbeleid heel hoog kunnen oplopen.

Daarnaast wordt er binnen de EU via de begroting gewerkt aan de herverdeling van rijke naar armere lidstaten. De toetreding van Turkije zal, gezien de relatieve armoede ervan, zorgen voor een herverdeling ten voordele van het land.

1.3 Methodologie

Het eigenlijke onderzoek kan in twee delen opgesplitst worden op basis van twee onderzoeksstrategieën: het eerste deel betreft de uitwerking van een literatuurstudie, het tweede deel vergt een meer praktijkgerichte aanpak. Deze twee strategieën werden toegepast om meer kennis te verwerven voor de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag en de bijhorende deelvragen.

1.3.1 Theoretisch onderzoek

Het eerste deel van dit onderzoek bestaat uit de verkenning van de relevante literatuur. Om theoretisch inzicht te verkrijgen in het onderwerp, werd eerst een literatuurstudie uitgevoerd.

Zo wordt er in hoofdstuk 2 eerst toegelicht wat de belangrijkste gebeurtenissen in het verleden omtrent de relaties tussen Turkije en de EU zijn. Deze moeten goed geanalyseerd en verduidelijkt worden om een beter inzicht te hebben in de huidige stand van zaken, zodat een antwoord kan gevonden worden op de vraag waarom de onderhandelingen zo moeizaam verlopen.

Daarna worden in de hoofdstukken 3, 4 en 5 achtereenvolgens de handel, buitenlandse directe investeringen en migratie bestudeerd. Eerst wordt de huidige situatie omtrent deze drie thema's beschreven. Nadien worden de belangrijkste kenmerken verduidelijkt. Daarnaast zullen de onderlinge relaties die het land met de EU heeft beschreven worden. Aan de hand van de beschikbare data worden beschrijvende statistieken en evoluties doorheen de tijd bekeken.

Ten slotte wordt in hoofdstuk 6 de gevolgen van toetreding op het EU-budget behandeld. Daarbij dient eerst aandacht besteed te worden aan de kenmerken van het EU-budget. Het gemeenschappelijk landbouwbeleid en de structuurfondsen zijn twee kostenposten die een bepalende invloed zullen hebben op de budgettaire kost van de toetreding van Turkije.

Om de nodige literatuur op te sporen, werd vervolgens gebruik gemaakt van vooral wetenschappelijke literatuur dat terug gevonden kan worden in zowel primaire als in secundaire bronnen. Onder primaire bronnen wordt onder andere verstaan: wetenschappelijke papers,

rapporten en eindverhandelingen. Secundaire bronnen zijn boeken en wetenschappelijke tijdschriftartikels. Om deze bronnen te vinden, werd gebruikt gemaakt van tertiaire bronnen. Voorbeelden van tertiaire bronnen die gebruikt werden, zijn onder andere catalogi van de Universiteit Hasselt zoals BRONCO en EBSCOHOST, catalogi van andere bibliotheken en zoekmachines op het internet zoals Google Scholar. Daarnaast was het nuttig om andere literatuurlijsten te doorzoeken. Dit werd gedaan door de sneeuwbalmethode toe te passen. Hiermee wordt verstaan dat de bronvermeldingen van andere bronnen geraadpleegd werden om nieuwe bronnen op te sporen. Verder werd gebruik gemaakt van de officiële documenten en publicaties van de EU. Belangrijke beslissingen in het verleden werden doorgaans genomen tijdens de Europese Raden die georganiseerd werden in Europese hoofdsteden. Een samenvatting van de conclusies van deze grote vergaderingen kunnen teruggevonden worden op het internet. Verder vormde het internet een belangrijke bron van gegevens en cijfers. Voor cijfermateriaal werd gebruik gemaakt van databronnen die beschikbaar worden gesteld door het statistisch bureau van de EU (Eurostat), Wereldhandelsorganisatie (WTO), Verenigde Naties (VN), Internationaal Monetair Fonds (IMF) en Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Daarnaast werden kwalitatieve gegevens teruggevonden op de website van het Turkse Instituut voor Statistiek (TUIK) en de Turkse Centrale Bank.

1.3.2 Praktijkonderzoek

In het meer praktijkgericht deel van deze masterproef wordt een studie gedaan naar de potentiële handels-, investerings- en migratiestromen tussen Turkije en de EU. Zoals vermeld zal de toetreding van Turkije gevolgen hebben voor de EU via marktintegratie. De uitbreiding van deze interne markt met Turkije betekent de opening van een nieuwe markt. Er zal nagegaan moeten worden of de toetreding van Turkije de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie zal bevorderen.

De potentiële handel, bdi en migratie zullen geschat worden door gebruik te maken van de graviteitstheorie. Volgens deze theorie kan de omvang van de handel, bdi en migratie tussen twee landen verklaard worden door verschillende factoren. In het basismodel bevinden zich variabelen die altijd in rekening worden gebracht. Deze zijn het bruto binnenlands product (bbp), dat gebruikt wordt als maatstaf voor het economisch gewicht en de onderlinge afstand tussen beide landen. Daar kunnen nog verschillende variabelen aan toegevoegd worden die relevant zijn voor de berekening van de onafhankelijke variabele. Deze worden uitgebreid besproken in het eigen onderzoek. Aan de hand van de resultaten van het eigen onderzoek worden vervolgens voorspellingen gemaakt van de potentiële stromen. Het potentieel voor uitbreiding wordt dan beoordeeld door de voorspelde stromen te vergelijken met de actuele stromen.

Hoofdstuk 2: Turkije en de Europese Unie

In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van het toetredingsproces van Turkije tot de Europese Unie geschetst. De eerste stappen in het toetredingsproces werden meer dan een halve eeuw geleden gezet. Na jarenlange gesprekken en onderhandelingen is Turkije er nog altijd niet in geslaagd om toe te treden tot de EU. Vandaag de dag is het nog steeds niet bekend wanneer de onderhandelingen afgerond zullen worden. Het is zelfs mogelijk dat Turkije uitgesloten wordt van een volwaardig lidmaatschap. De onderhandelingen verlopen bijzonder traag. De EU heeft in het verleden met geen enkele lidstaat toetredingsonderhandelingen gevoerd die zodanig lang geduurd hebben. In dat opzicht kan het toetredingsproces van Turkije gezien worden als een 'speciaal geval'. Om een helder beeld van de huidige situatie te kunnen vormen, is het van groot belang om de voornaamste gebeurtenissen in het verleden omtrent de relaties tussen Turkije en de EU van naderbij te bestuderen. Dit zal helpen om een antwoord te vinden op de vraag waarom de onderhandelingen vandaag de dag zo moeizaam verlopen.

2.1 Het Verdrag van Ankara

Turkije is een land dat een historische band heeft met Europa. Na de val van de Ottomaanse Rijk stichtte Mustafa Kemal Atatürk in 1923 de republiek Turkije. Atatürk was er vast van overtuigd dat zijn land deel moest uitmaken van zijn eigentijdse beschaving. Hierdoor voerde hij grootschalige hervormingen in om zijn koers westwaarts verder te zetten. Verwestering en modernisering zijn twee thema's die diep verankerd zijn in de Turkse staatsideologie (Armitage, 2010). Deze westerse oriëntatie vormt hedendaags nog steeds de basis van het Turks beleid. De hervormingen herdefinieerden de plaats van Turkije in de wereld. Hierdoor werden de relaties tussen Turkije en het Westen geleidelijk intensiever in de 20ste eeuw. Turkije was westers georiënteerd en was vastbesloten de gehele Turkse samenleving te moderniseren (Gordon & Taspinar, 2006). Na de Tweede Wereldoorlog maakte Turkije deel uit van de Westerse alliantie tegen het communisme. Het aanhaken van de banden met de Verenigde Staten en West-Europa was voor Turkije een garantie om uit de greep van de Sovjet-Unie te blijven. Bovendien is Turkije mede-oprichter van de Verenigde Naties. Daarnaast werd Turkije in 1948 lid van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en in 1949 van de Raad van Europa. Sinds 1952 is het land ook lid van de NAVO (Ilgaz & Toygur, 2011).

De eerste stappen in het toetredingsproces werden gezet op 31 juli 1959, aanzienlijk vroeger dan veel andere landen die nu tot de EU behoren. Toen stelde Turkije zich kandidaat voor een geassocieerd lidmaatschap van de pas opgerichte Europese Economische Gemeenschap (EEG). De EEG werd opgericht in 1957 en had als doel de samenwerking tussen de landen in Europa te versterken, om zo een duurzame vrede tot stand te brengen in het onstabiele Europa van na de Tweede Wereldoorlog. Twee weken voorafgaand aan dit verzoek, op 15 juli 1959, had Griekenland

al een aanvraag tot geassocieerd lidmaatschap ingediend bij de EEG. Daarop sloot Griekenland een associatieovereenkomst met de EEG die in werking trad in november 1962. Na onderhandelingen besliste de Raad van de EEG om ook met Turkije een associatieovereenkomst te tekenen. In september 1963 werd daaropvolgend het 'Verdrag van Ankara' getekend dat in werking zou treden op 1 december 1963. Dit verdrag had als doel *'de gestage en evenwichtige versterking van de commerciële en economische betrekkingen tussen de overeenkomstsluitende partijen te bevorderen, ook op het gebied van de arbeidskrachten, door de geleidelijke totstandbrenging van het vrije verkeer van werknemers, alsmede door de opheffing van beperkingen van de vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten, met het oog op de verbetering van de levensstandaard van het Turkse volk'*². In het verdrag werden de basisprincipes van de overeenkomst tussen Turkije en de EEG vastgelegd. De overeenkomst werd goedgekeurd door zowel de lidstaten als door Turkije. Beide partijen hebben dus unaniem hun wilsovereenstemming gegeven (Rochtus, De Vylder & Yuksel, 2002).

Een associatieovereenkomst is intensiever dan een handelsakkoord, maar houdt geen toetreding tot de Gemeenschap in. Het is een vergaande vorm van samenwerking op economisch gebied tussen de EEG en een derde land. Deze samenwerking wordt gekenmerkt door een aantal wederzijdse rechten en verplichtingen en een gemeenschappelijk optreden. Daarnaast stelde artikel 28 van het verdrag tussen Turkije en de EEG een volwaardig lidmaatschap in het vooruitzicht: *'Wanneer de werking van de overeenkomst het toelaat de algehele aanvaarding door Turkije van de uit het Verdrag tot oprichting van de Gemeenschap voortvloeiende verplichtingen te overwegen, onderzoeken de overeenkomstsluitende partijen de mogelijkheid van een toetreding van Turkije tot de Gemeenschap'*. In het Verdrag van Ankara werd door de partijen overeengekomen om de mogelijkheid van de toetreding van Turkije tot de Gemeenschap te onderzoeken. Hierdoor kan de associatieovereenkomst tussen Turkije en de EU wel degelijk beschouwd worden als een eerste voorbereidende stap op weg naar lidmaatschap.

De associatieovereenkomst was gebaseerd op drie pijlers. Deze zijn de douane-unie, het vrije verkeer van arbeiders en financieel steun. Het uitgangspunt van de overeenkomst was de geleidelijke totstandbrenging van een douane-unie. Dit werd getracht bereikt te worden in drie fasen zoals vermeld in artikel 2 van het Verdrag van Ankara: een voorbereidende fase, een overgangsfase en een definitieve fase. Tijdens de voorbereidende fase moest de Turkse economie versterkt worden met de steun van de Gemeenschap zodat Turkije in staat zou zijn om de verplichtingen na te komen die tijdens de overgangsfase en de definitieve fase op het land zullen rusten. De eerste fase duurde vijf jaar en werd voltooid zonder al te veel problemen. Na een succesvolle eerste fase nam Turkije de nodige stappen om de volgende fase in te leiden. In 1972 werd het 'Aanvullend Protocol' getekend. Dit protocol zette de overgangsfase in gang. Tijdens deze fase moest de douane-unie tussen Turkije en de EEG geleidelijk aan tot stand gebracht worden. Daarnaast moest het economisch beleid van Turkije en dat van de Gemeenschap op één lijn gebracht worden. De definitieve fase is gebaseerd op de douane-unie en voorzag de versterking van de coördinatie van het economisch beleid tussen beide partijen (Yilmaz, 2008).

² Artikel 2 van het Verdrag van Ankara

2.2 De toetredingsaanvraag

Vanaf de tweede helft van de jaren tachtig zorgde de Turkse overheid voor een volledige ommekeer in haar economisch beleid. Als gevolg van serieuze economische problemen waarmee het land te maken kreeg, besliste de Turkse overheid om haar beleid aan te passen. De Turkse economie was reeds decennialang een gesloten economie. Na 1980 werden nieuwe liberaliseringsmaatregelen ingevoerd om de overgang naar de vrije markteconomie te voltooien. Het doel van deze grote omschakeling was het openen van de eigen geïsoleerde industrieën aan internationale competitie. Turkije boekte dankzij deze hervormingen een aanzienlijke economische vooruitgang en kende grootschalige structurele veranderingen. Daarnaast zorgde deze ommekeer voor de verbetering van de Turkse reputatie. Vanaf de jaren tachtig werd de Turkse markt door multinationals beschouwd als één van de meest veelbelovende opkomende markten (Yilmaz, 2008).

Turkije, dat als gevolg van economische hervormingen een opmerkelijke vooruitgang boekte, maakte vol vertrouwen bekend dat het de intentie had om een aanvraag voor lidmaatschap in te dienen. De toetreding van Spanje en Portugal in 1986 zou de situatie moeilijker maken voor Turkije. Het zou immers niet eenvoudig zijn om een plaats op te eisen in een steeds groeiende Gemeenschap. Ook was de beslissing genomen om binnen de Gemeenschap een interne markt op te richten. Dit zou betekenen dat Turkije verplicht zou zijn om nog meer verplichtingen aan te gaan (Rochtus, De Vylder & Yuksel, 2002). Daaropvolgend stelde Turkije zich op 14 april 1987 officieel kandidaat om toe treden tot de EEG. Deze aanvraag werd ingediend op basis van het artikel 237 van het EEG-Verdrag, dat de toetreding openstelt voor elke Europese staat.

De Turkse aanvraag vond echter geen steun in de Gemeenschap. Maar buiten Griekenland was er eveneens geen enkel lidstaat te vinden die de toetredingsaanvraag van Turkije volledig verwierp. Griekenland was het enige land dat uitdrukkelijk bekend maakte dat het tegen de toetreding van Turkije was (Rochtus, De Vylder & Yuksel, 2002). Twee jaar na de toetredingsaanvraag van Turkije maakte de Commissie op 20 december 1989 haar advies bekend. De Commissie vermeldde dat de toetreding van Turkije niet mogelijk was omdat de Gemeenschap destijds zelf grote ontwikkelingen onderging. De uitvoering van de Europese Akte, die moest leiden tot de interne markt, diende voorrang te krijgen op elke uitbreiding. Verder vreesde de Commissie dat Turkije grote problemen zou ondervinden bij het nakomen van de verbintenissen van het economische en sociale beleid. Daarenboven werd vastgesteld dat het conflict tussen Turkije en Griekenland rond Cyprus een eventuele toetreding in de weg zou staan. In 1990 werd het advies van de Commissie in acht genomen en werd de toetredingsaanvraag van Turkije geweigerd.

Het was niet verwonderlijk dat Turkije teleurgesteld reageerde op deze beslissing. De zware reactie van Turkije was te voorspellen maar de EEG was daar goed op voorbereid. De EEG was bereid om de betrekkingen met Turkije opnieuw op te drijven. De EEG maakte duidelijk dat ze een eventuele toetreding op een later tijdstip niet uitsloot en bereid was de samenwerking met Turkije te versterken. Hiervoor werd de Commissie gevraagd om een uitgebreid plan op te stellen om Turkije

verder aan te moedigen tot toenadering. In juni 1990 stelde de Commissie de zogenaamde 'Matutes Pakket' voor. In dit pakket werden de volgende vier maatregelen voorzien om de betrekking tussen Turkije en de EEG te verbeteren: de voltooiing van de douane-unie, de vernieuwing van de financiële samenwerking, de bevordering van industriële en technologische samenwerking en de versterking van de politieke en culturele banden (Rochtus, De Vylder & Yuksel, 2002).

2.3 De douane-unie

Turkije beseftte dat, als het in korte termijn niet de nodige stappen ondernam voor de totstandkoming van de douane-unie, het de volgende uitbreidingsronde zou missen. Op de Associatieraad van november 1992 in Brussel werd beslist om opnieuw te starten met het uitvoeren van de bepaling zoals voorzien in het Verdrag van Ankara. Beide partijen kwamen overeen om in de komende jaren de politieke dialoog te hervatten en om maatregelen te nemen om deze dialoog verder te bevorderen. Verder bekrachtigde de Turkse overheid nogmaals haar wil om een douane-unie tot stand te brengen. Daarop besloten Turkije en de EU om een nieuw programma op te starten dat zou leiden tot de totstandkoming van de douane-unie (Yilmaz, 2008).

In maart 1995 werd tijdens de Associatieraad de beslissing genomen om de douane-unie tussen Turkije en de EU in werking te laten treden. De douane-unie kwam uiteindelijk tot stand op 1 januari 1996 en deed een nieuwe fase starten in de relaties tussen Turkije en de EU. Het zorgde voor de afschaffing van de douanerechten en heffingen van gelijke werking en van de kwantitatieve beperkingen en maatregelen van gelijke werking. Deze bepalingen gelden enkel voor industriële en verwerkte landbouwproducten. Daarnaast werd het gemeenschappelijk buitentarief ingevoerd. Dit wil zeggen dat alle landen van een douane-unie een gelijk tarief heffen op invoer uit derde landen. Turkije is trouwens het enige land waarmee de EU een douane-unie heeft zonder volwaardig lid van de EU te worden (Aybey, 2004).

Om de totstandkoming en de goede werking van de douane-unie te garanderen, heeft Turkije op bepaalde domeinen zijn beleid en wetgeving in overeenstemming moeten brengen met de EU-standaarden. Zo heeft de toetreding van Turkije tot de douane-unie niet alleen de aanpassing van haar handelsbeleid gevraagd. Aanpassingen in de wetgeving die gerelateerd zijn aan de werking van de douane-unie zoals de handelsbeschermende instrumenten, overheidsopdrachten, directe belastingen, mededinging en de bescherming van de intellectuele, industriële en commerciële eigendommen waren eveneens vereist. De totstandkoming van de douane-unie vormde in dat opzicht een stimulans voor Turkije om haar wetgeving verder aan te passen aan het acquis communautaire. Belangrijker nog heeft de douane-unie de Turkse industrie opengesteld voor concurrentie (Akses, 2011).

2.4 Aanvang van de toetredingsonderhandelingen

De Europese Raad van Luxemburg

Tijdens de Europese Raad van Luxemburg op 12 en 13 december 1997 werden belangrijke beslissingen genomen die de toekomst van de Europese Unie zouden beïnvloeden. Deze kritieke beslissingen hadden ook een invloed op de relaties tussen Turkije en de EU. De EU kondigde het begin van een nieuw tijdperk aan. In de komende periode zouden de eerste stappen gezet worden om de deuren van de EU open te zetten voor een groot aantal landen. De EU besliste om vanaf 31 maart 1998 de toetredingsonderhandelingen te starten met Polen, Estland, Tsjechië, Hongarije, Slovenië en Cyprus. Deze landen werden voorbereid op toetreding. Letland, Litouwen, Slowakije, Malta, Bulgarije en Roemenië werden op dat moment minder klaar beschouwd om de onderhandelingen te starten. Deze landen werden echter wel opgenomen in een versneld voorbereidingsprogramma om hun toetreding tot de EU mogelijk te maken (Yilmaz, 2008).

Turkije, dat sinds 1963 kandidaat was om toe te treden, werd geplaatst in een derde categorie. Turkije zou enkel betrokken worden in een verdere toenaderingsstrategie. De beslissing om Turkije niet op te nemen als kandidaat werd door Ankara niet aanvaard. Turkije werd ingehaald door de voormalige communistische landen. Hierdoor voelde Turkije zich gediscrimineerd en legde de politieke dialoog stil (Yilmaz, 2008; Rochtus, De Vylder & Yuksel, 2002).

De Europese Raad van Helsinki

De doorbraak kwam in 1999 tijdens de Europese top in Helsinki. De Europese Raad nam de volgende beslissing: *"De Europese Raad is ingenomen met de recente positieve ontwikkelingen in Turkije waarop in het voortgangsverslag van de Commissie wordt gewezen, alsook met het voornemen van Turkije om zijn hervormingen met het oog op het voldoen aan de criteria van Kopenhagen voort te zetten. Turkije is een kandidaat-lidstaat die voorbestemd is om tot de Unie toe te treden op basis van dezelfde criteria als die welke voor de andere kandidaat-lidstaten gelden"*³. Turkije verkreeg de status van 'kandidaat-lidstaat'. Na jarenlang gewacht te hebben in de wachtkamer werd Turkije eindelijk officieel erkend als kandidaat. Voorlopig werd beslist om nog geen datum vast te leggen voor de opening van de toetredingsonderhandelingen. De Europese Top meende dat de tijd er nog niet geschikt voor was (Litzo-Monnet & Villanueva Penas, 2005).

De erkenning van Turkije als kandidaat-lidstaat in Helsinki bracht een verandering teweeg in de houding van Turkije tegenover de EU en opende een nieuw tijdperk in de relaties tussen Turkije en de EU. Meteen na de Europese Top in Helsinki startte de Europese Commissie met de voorbereiding van het 'Partnerschap voor toetreding' voor Turkije. Het document werd goedgekeurd in maart 2001. Het Partnerschap voor toetreding duidt de thema's aan die prioriteit krijgen en onmiddellijk aangepakt moeten worden om het acquis te implementeren en om zo Turkije voor te bereiden op toetreding. Er werden doelstellingen op korte en lange termijn vooropgesteld die door Turkije bereikt moesten worden. Het document is zo opgemaakt dat het jaarlijks herzien en bijgewerkt

³ Conclusies van het Voorzitterschap, Europese Raad van Helsinki, 10 en 11 december 1999

wordt naargelang de vorderingen die Turkije maakt. Het Partnerschap voor toetreding bepaalt dus de route die Turkije moet volgen op weg naar lidmaatschap. Kort na de goedkeuring van het Partnerschap voor toetreding maakte Turkije zijn eigen 'Nationaal Programma' voor aanpassing aan de EU bekend. Het Nationaal Programma werd opgemaakt conform de doelen die in het Partnerschap voor toetreding werden aangehaald. Het bestaat uit een overzicht van economische en politieke veranderingen die Turkije moet invoeren. Op deze manier bewees Turkije zijn wil om lid te worden en versnelde het hervormingsproces dat overigens zeer traag verliep (Aybey, 2004).

De criteria van Kopenhagen

Het is onmiskenbaar dat landen die zich kandidaat stellen om toe te treden tot de EU gekwalificeerd worden op basis van objectieve criteria. Van elk land dat een aanvraag tot lidmaatschap van de EU indient, wordt verwacht dat het voldoet aan de voorwaarden zoals geschreven in de artikelen 6 en 49 van het EU-Verdrag: *"elk Europees land dat zowel de beginselen van vrijheid en democratie, als de mensenrechten en de fundamentele vrijheden eerbiedigt, en dat een rechtsstaat is, mag een aanvraag voor het lidmaatschap van de EU indienen"*. Een eerste vereiste dat in beschouwing moet genomen worden, is dat de kandidaat een Europees land moet zijn. Dit betekent dat alleen Europese staten in aanmerking kunnen komen om lid van de EU te worden. De aanvraag van Marokko om toe te treden tot de EU werd op basis van deze criteria geweigerd. Zowel de Commissie als de conclusies van het voorzitterschap in de Europese raden hebben Turkije beschouwd als een Europees staat dat in aanmerking komt om toe te treden tot de EU (Ucer, 2005).

Op de Europese raad van juni 1993 werden in Kopenhagen concrete criteria opgesteld. Deze worden de 'criteria van Kopenhagen'⁴ genoemd. Om de toetredingsonderhandelingen te kunnen openen moet het land voldoen aan drie criteria. Deze criteria kunnen onderverdeeld worden in:

- een politiek criterium: stabiele overheidsinstellingen hebben die de democratie, de rechtsorde, de bescherming van mensenrechten en het respect voor en de bescherming van minderheden garanderen;
- een economisch criterium: een functionerende markteconomie hebben, evenals de mogelijkheid om te gaan met de concurrentiedruk van de marktwerking in de Unie;
- het criterium van het acquis communautaire: het vermogen hebben om de verplichtingen van het lidmaatschap op zich te nemen, wat met name inhoudt dat de doelstellingen van een politieke, economische en monetaire unie worden onderschreven.

Alle kandidaten moeten voldoen aan deze drie criteria om in aanmerking te komen voor lidmaatschap van de EU. Sinds 1998 stelt de Europese Commissie rapporten op voor elke kandidaat waarin beoordeeld wordt in welke mate deze criteria vervuld zijn. Hierbij past de Europese Commissie een beleid toe dat aangepast is voor elke kandidaat. Dit betekent dat alle kandidaten geëvalueerd worden op basis van hun individuele bekwaamheid in het vervullen van deze criteria (Ucer, 2005).

⁴ Conclusies van het Voorzitterschap, Europese Raad van Kopenhagen, 21 en 22 juni 1993

Start onderhandelingen

Op 17 december 2004 concludeerde de Europese Raad het volgende: *"Turkije voldoet in voldoende mate aan de criteria van Kopenhagen om op 3 oktober 2005 met toetredingsonderhandelingen te beginnen, mits het zes resterende stukken wetgeving in werking doet treden en, overeenkomstig zijn eigen toezeggingen, het protocol ondertekent dat de Overeenkomst van Ankara tot de tien nieuwe lidstaten uitbreidt en overwegende dat de Europese Unie zich moet houden aan eerder gedane toezeggingen"*⁵. De EU was ervan overtuigd dat Turkije voldoende vooruitgang had geboekt om aan de criteria van Kopenhagen te voldoen. De aankondiging van de start van de onderhandelingen op 3 oktober 2005 klonk als een beloning voor de meer dan veertig jaar lang durende inspanningen die Turkije geleverd had. Het was het hoogtepunt dat bereikt werd in een moeizaam proces. Turkije werd eindelijk aanvaard als lid van de Europese familie. Dit zou Turkije een stap dichterbij brengen bij de realisatie van haar grootste droom. Met deze historische beslissing werd de deelname van Turkije in het uitbreidingsproces een feit (Yilmaz, 2008). Het 'kader voor onderhandelingen', dat na de start van de onderhandelingen werd opgesteld, bevatte echter een aantal bijzonderheden. In het kader werd beklemtoond dat: *"het gezamenlijke doel van de onderhandelingen toetreding is en dat deze onderhandelingen een proces met een open einde zijn waarvan het resultaat niet van tevoren kan worden gegarandeerd"*⁶. De EU gaf al meteen aan dat het proces een open einde heeft. Deze maatregel werd hierdoor als discriminerend beschouwd en klonk als een eerste waarschuwing (Ilgaz & Toygur, 2011).

De focus van toetredingsonderhandelingen ligt op de aanneming en implementatie van de regels en procedures door de kandidaat (Christensen, 2009). De term 'onderhandeling' is hierbij enigszins misleidend omdat deze regels niet open zijn ter discussie. De kandidaten moeten in feite hun eigen wetgeving volledig op één lijn brengen met de EU-wetgeving. Om de onderhandelingen te vergemakkelijken wordt de EU-wetgeving, of het *acquis communautaire*, onderverdeeld in 35 hoofdstukken. De eerste stap is de zogenaamde 'screening'. Dit houdt in dat de wetgeving van de kandidaat vergeleken wordt met de EU-wetgeving. Er wordt met andere woorden nagegaan hoe goed de kandidaat voorbereid is op het EU-lidmaatschap. Het doel van screening is om de kandidaten te helpen bij de interpretatie van het *acquis* en om samen te identificeren op welke gebieden er zich bijkomende problemen kunnen voordoen. De onderhandelingen worden gevoerd met elk kandidaat afzonderlijk. Elk kandidaat vordert op zijn eigen snelheid naargelang het tempo waarmee de kandidaat zijn wetgeving aanpast. Daarom kan de duur van de onderhandelingen verschillen tussen kandidaten. Dit betekent dat het mogelijk is dat twee landen die gelijktijdig aan de onderhandelingen begonnen zijn op verschillende tijdstippen toetreden. De Commissie stelt voor elk kandidaat per hoofdstuk een screeningsrapport op. Zowel voor het openen als het sluiten van een hoofdstuk moeten de EU-landen unaniem eens zijn. Als de onderhandelingen over alle hoofdstukken afgesloten zijn, wordt een toetredingsverdrag opgesteld dat goedgekeurd moet worden door de Raad, de Commissie en het Europees Parlement. Daarna moet het toetredingsverdrag bevestigd worden door de kandidaat-lidstaat en alle lidstaten. De lidstaten

5 Conclusies van het Voorzitterschap, Europese Raad van Brussel, 16 en 17 december 2004

6 Negotiating framework, Europese Raad van Luxemburg, 3 oktober 2005

kunnen daarbij kiezen voor bevestiging door hun parlement of via een referendum (Europese Commissie, 2012).

Tot nu toe zijn 13 van de 35 hoofdstukken geopend⁷. Hiervan werd reeds één hoofdstuk voorlopig gesloten. Dit is het hoofdstuk met betrekking tot wetenschap en onderzoek. De beslissing die de Europese Raad nam in december 2006 blijft nog steeds van kracht. Die beslissing stelde dat onderhandelingen rond acht hoofdstukken niet geopend zullen worden omdat Turkije het Aanvullend Protocol niet toepaste op Cyprus. Turkije weigert vooralsnog zijn havens en luchthavens open te stellen voor schepen en vliegtuigen uit de republiek Cyprus, die sinds 2004 lid is van de EU. Daarenboven zal voorlopig geen enkel hoofdstuk afgesloten worden zolang Turkije de verplichtingen van dat Protocol niet nakomt (Europese Commissie, 2011).

⁷ Onderhandelingen werden geopend voor de volgende 13 hoofdstukken: wetenschap en onderzoek, ondernemings- en industriebeleid, statistiek, financiële controle, trans-Europese netwerken, bescherming consumenten en volksgezondheid, wet inzake intellectuele eigendom, vennootschapsrecht, informatiemaatschappij en media, vrij verkeer van kapitaal, belasting, milieu, voedselveiligheid, veterinaire en fytosanitaire beleid.

Hoofdstuk 3: Handel

Wanneer Turkije toetreedt tot de EU, maakt het land deel uit van de interne markt. Dit is een gemeenschappelijke markt waarin het vrije verkeer van goederen, kapitaal en personen geldt. De interne markt heeft tot doel het bevorderen van de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie. In de komende drie hoofdstukken worden de gevolgen van de toetreding van Turkije via marktintegratie besproken. Hierbij wordt aandacht besteed aan de effecten van de toetreding in de goederen-, kapitaal- en arbeidsmarkt. Meer bepaald wordt nagegaan hoe groot het potentiële niveau van grensoverschrijdende handels-, investerings- en migratiestroom tussen Turkije en de EU zullen bedragen. Handel, bdi en migratie zijn immers de belangrijkste middelen voor de economische integratie van Turkije met de EU-markt. Om te beginnen wordt in dit hoofdstuk de bilaterale handel tussen Turkije en de EU bestudeerd.

Buitenlandse handel wordt over het algemeen beschouwd als één van de meest significante determinanten van de economische ontwikkeling van een land. De buitenlandse handel van een land bestaat uit de import en export van goederen en diensten. Deze resulteren op hun beurt in de in- en uitvoer van buitenlandse valuta. Het basisdoel van buitenlandse handel is het verhogen van de levensstandaard van de bevolking door de productie te verhogen. Wanneer een land een tekort heeft aan bepaald bronnen, zal het die immers in ruil voor geld moeten importeren vanuit andere landen (Kantar, Deviren & Keskin, 2011).

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt kennisgemaakt met de Turkse handel. Daarna worden de kenmerken van de bilaterale handel tussen Turkije en de EU onder de loep genomen. Ten slotte wordt ingegaan op het belang van de EU in de Turkse handel en wordt het potentiële handelsniveau tussen Turkije en de EU berekend.

3.1 Beschrijving van de handel in Turkije

In dit eerste deel van dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de structuur van de Turkse buitenlandse handel en worden de voornaamste trends geanalyseerd. Allereerst worden de omvang en de evolutie van de Turkse handel voorgesteld. Daarna komt de openheid van de Turkse economie en de handelsbalans van Turkije aan bod.

3.1.1 Omvang en evolutie van de handel in Turkije

Om meer inzicht te krijgen in de evolutie van de Turkse buitenlandse handel, worden in tabel 3.1 de omvang van de totale importen en exporten weergegeven voor de periode 1996-2011. De bijbehorende ratio geven aan hoeveel de importen en exporten gestegen of gedaald zijn ten opzichte van het vorige jaar. Uit de tabel kan afgeleid worden dat zowel de importen als de exporten aanzienlijk gestegen zijn in de periode 1996-2011. De importen stegen jaarlijks met een gemiddelde van 13,3%, terwijl de exporten stegen met een gemiddelde van 12,2%. De exporten in 2011 zijn meer dan vijf maal groter dan de exporten in 1996. Idem voor de importen geldt dat de

importen in 2011 bijna vijf maal groter zijn dan de importen in 1996. Daarnaast is het opmerkelijk dat de veranderingen in zowel de importen als de exporten vrij onstabiel zijn doorheen de tijd.

Verder valt het op dat, ondanks het feit dat de importen en exporten met bijna dezelfde groeivoet gestegen zijn, Turkije relatief meer goederen importeert. Voor elk jaar geldt immers dat de importen telkens de exporten overtreffen. Dit houdt in dat er een negatieve handelsbalans verwacht wordt.

Tabel 3.1: Omvang van de importen en exporten in Turkije

	importen (mld €)	ratio verandering in importen	exporten (mld €)	ratio verandering in exporten
1996	34,834		18,532	
1997	43,205	0,24	23,339	0,26
1998	41,148	-0,05	24,129	0,03
1999	38,351	-0,07	24,964	0,03
2000	59,444	0,55	30,181	0,21
2001	46,255	-0,22	35,070	0,16
2002	54,478	0,18	38,137	0,09
2003	61,248	0,12	41,760	0,10
2004	78,530	0,28	50,896	0,22
2005	94,015	0,20	59,147	0,16
2006	111,095	0,18	68,020	0,15
2007	123,959	0,12	78,126	0,15
2008	136,441	0,10	89,559	0,15
2009	100,763	-0,26	73,283	-0,18
2010	138,813	0,38	85,263	0,16
2011	173,096	0,25	97,019	0,14

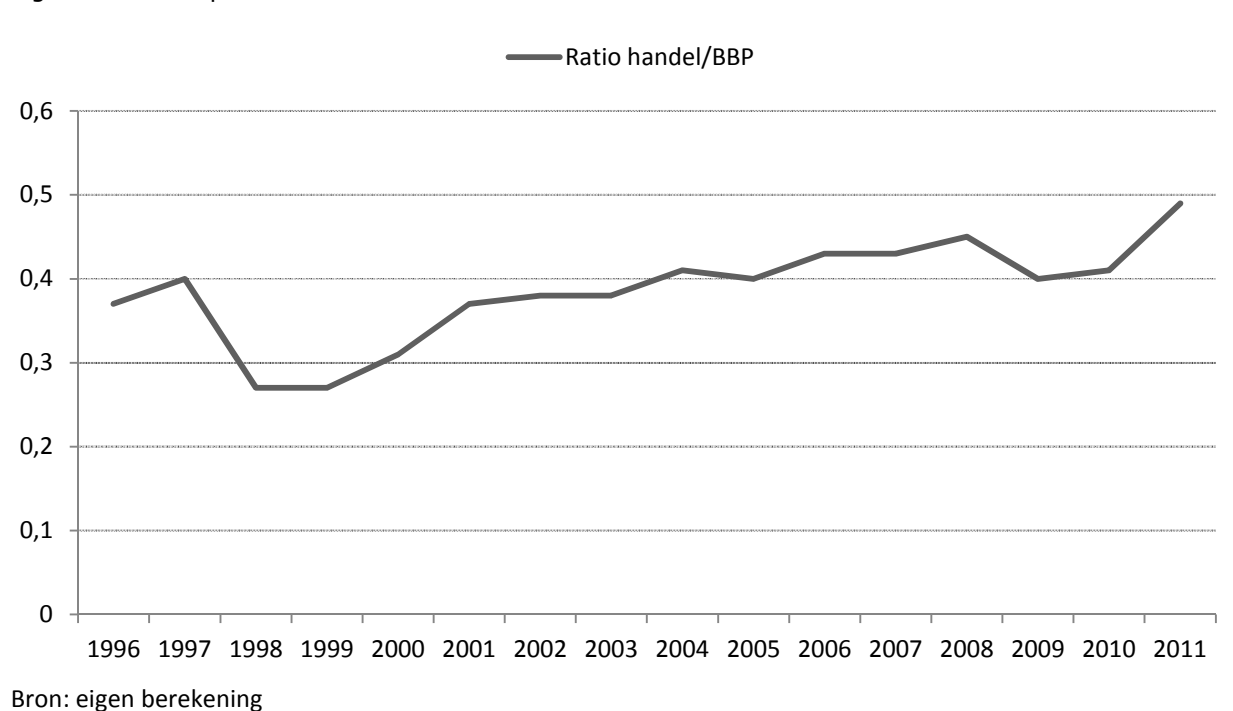
Bron: Turkstat

3.1.2 De openheid van de Turkse economie

Tot de jaren tachtig was Turkije een redelijk gesloten economie. Turkije volgde een inwaarts georiënteerde strategie die gebaseerd was op imports substitutie. Na vijftig jaar lang een dergelijk beleid gevolgd te hebben, stelde Turkije als één van de eerste landen haar economie open door de principes van de vrijemarkteconomie toe te passen. Naar aanleiding hiervan voerde Turkije op 24 januari 1980 een nieuw programma van structurele hervormingen in. Turkije schakelde vanaf dan om naar een beleid dat gebaseerd was op exports substitutie. Turkije ondernam belangrijke stappen om een meer open en liberale economie tot stand te brengen (Ozturk & Sertoglu, 2006; Bilici, Erdil & Yetkiner, 2008; Gonel, Kaplan & Ozer, 2009; Togan, 2011). De huidige structuur van de handel in Turkije wordt gezien als het resultaat van de voortzetting van het beleid dat ingevoerd werd vanaf de jaren tachtig.

Een open economie zonder handelsbelemmeringen wordt doorgaans als bevorderlijk beschouwd voor de groei van het bbp. Het zorgt immers voor de uitbreiding van de afzetmarkt voor goederen en diensten. Een land met een open economie zal immers intensievere handelsrelaties creëren met het buitenland. De ratio van de som van de importen en exporten op het bbp wordt daarom vaak gesteld als een geschikte indicator voor de openheid van een economie (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2007). Figuur 3.1 geeft de openheid van de Turkse economie weer vanaf 1996. In 1996 bedroeg het quotiënt van de handel en het bbp 0,37. In 2011 is dit gestegen tot 0,49. Turkije kent in het laatste decennium een stijging in de openheid van haar economie. Deze stijgende trend beklemtuut dat de Turkse markt verder opengesteld is voor buitenlandse handel en dat de importen en exporten toegenomen zijn.

Figuur 3.1: De openheid van de Turkse economie

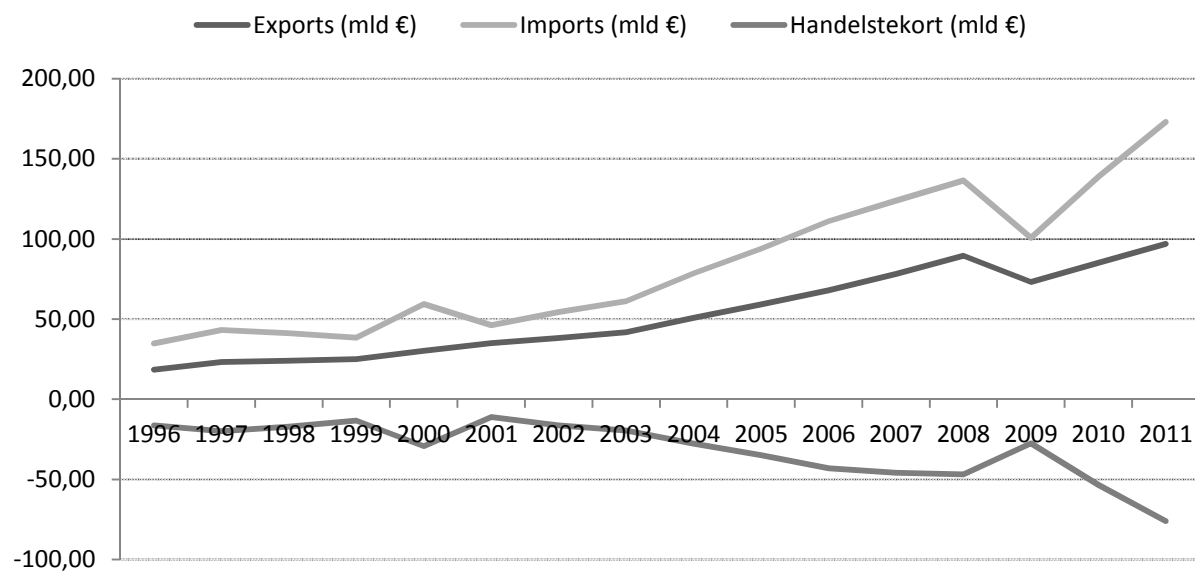

3.1.3 De handelsbalans van Turkije

De betalingsbalans registreert alle financiële transacties van een land met het buitenland. De inkomende geldstromen worden aan de inkomstzijde geschreven, terwijl de betalingen aan het buitenland aan de uitgavenzijde geboekt worden. De inkomsten en uitgaven die voortvloeien uit de import en export van goederen worden opgenomen in de handelsbalans, dat een onderdeel vormt van de betalingsbalans. Zo wordt de export van goederen gezien als een inkomende geldstroom. De import van goederen daarentegen leidt tot uitgaven aan het buitenland. De handelsbalans geeft kortom het verschil tussen de geldwaarde van de importen en exporten van goederen aan. Als een land meer importeert dan dat het exporteert, wordt aangenomen dat dat land een handelstekort heeft. Een overschot op de handelsbalans treedt op wanneer de exporten groter zijn dan de importen (Boonstra, 2000). Figuur 3.2 geeft de Turkse handelsbalans weer voor de periode 1996-2011. Opvallend is dat Turkije telkens een handelstekort kent. Op de grafiek is te zien dat de importen steeds de exporten overtreffen waardoor Turkije een handelstekort heeft. Turkije betaalt

dus meer uit aan het buitenland dan dat het ontvangt. Bovendien is het handelstekort in Turkije sterk gestegen in de laatste jaren.

Figuur 3.2: De Handelsbalans van Turkije

Bron: eigen berekening

3.1.4 De handelspartners van Turkije

In tabel 3.2 wordt een rangschikking gegeven van de voornaamste handelspartners van Turkije in de jaren 2005 en 2010. Uit het tabel kan afgeleid worden dat de EU veruit de belangrijkste handelspartner is van Turkije. Aan de importzijde is te zien dat Turkije iets minder dan de helft van haar importen haalt uit de EU. Het aandeel van de EU-27 is van 46,6% in 2005 gedaald tot 38,9% in 2010, maar is nog steeds heel hoog. De EU wordt gevolgd door Rusland, China en de Verenigde Staten. Ook wat de export betreft is de EU van levensbelang. Turkije voert ongeveer de helft van haar exporten uit naar de EU-27. Het gaat om een aandeel van 55,3% in 2005 en 47,1% in 2010. Andere belangrijke bestemmingen zijn Irak, Rusland en de Verenigde Staten.

Tabel 3.2: De top vijf handelspartners van Turkije

2005					2010				
	import vanuit	aandeel (%)	export naar	aandeel (%)		import vanuit	aandeel (%)	export naar	aandeel (%)
1	EU	46,6	EU	55,3	1	EU	38,9	EU	47,1
2	Rusland	9,3	VS	7,7	2	Rusland	11,6	Irak	5,3
3	VS	4,9	Rusland	2,9	3	China	9,2	Rusland	4,1
4	China	4,6	Irak	2,9	4	VS	6,6	VS	3,3
5	Zwitserland	3,5	Israël	2,1	5	Iran	4,1	VAE	2,9

Bron: Wereldhandelsorganisatie

3.2 De bilaterale handel tussen Turkije en de EU

Nu de Turkse handel van naderbij onderzocht is, wordt overgegaan naar de studie van de bilaterale handel tussen Turkije en de EU. Eerst worden de Turkse importen vanuit de EU en de Turkse exporten naar de EU besproken. Daarna komen de Europese importen vanuit Turkije en de exporten naar Turkije aan bod.

3.2.1 Turkse handel met de EU

Zoals reeds vermeld is de EU de belangrijkste handelspartner van Turkije. Tabel 3.3 toont de omvang en het aandeel van de importen vanuit de EU en de exporten naar de EU als aandeel van de totale importen en exporten van Turkije. Hieruit kan afgeleid worden dat het aandeel van de EU in de totale importen en exporten van Turkije sinds 1999 ongeveer 50% bedraagt. Daarnaast importeert Turkije meer vanuit de EU dan dat het exporteert naar de EU. Hierdoor kent Turkije een tekort in haar handelsbalans met de EU. Tussen het jaar 1999 en 2010 is de Turkse handel met de EU zo goed als verdriedubbeld. Opvallend hierbij is dat de importen vanuit de EU en exporten naar de EU steeds toegenomen zijn in volume terwijl hun aandeel steeds verder zakt. Dit feit werd ook door de Commissie aangehaald. De Commissie vermeldde in haar voortgangsrapport van 2009 dat de importen vanuit de EU in 2008 toenamen met slechts 9%, terwijl de importen vanuit andere landen stegen met 25%. Daarnaast stegen de exporten naar de EU met 5%, terwijl exporten naar andere landen, vooral oostelijke en zuidelijke buurlanden, toenamen met maar liefst 49%. Dit bracht met zich mee dat in 2008 slechts 48% van de Turkse export naar de EU ging, in plaats van 56% in het voorgaande jaar. De Commissie stelde vast dat deze verlies in het EU-aandeel te wijten was aan de afname van de vraag in de Europese markt ten gevolge van de mondiale crisis. Als gevolg hiervan werd Turkije minder afhankelijk van EU-markten en diversifieerde haar handel richting andere buurlanden.

Volgens Akses (2011) was de afname van het aandeel van de EU in de totale importen en exporten te wijten aan het feit dat Turkije haar handelsbestemmingen diversifieerde en op zoek ging naar nieuwe oorden. Zij haalt aan dat het aandeel van de EU zakte, terwijl handelsactiviteiten met het Midden-Oosten en Noord-Afrika verrijkt werden. Dit werd voor een deel veroorzaakt door visumliberalisering met een groot aantal landen uit deze regio's. Dit werd dan op zijn beurt geïnterpreteerd als een asverschuiving. Hetgeen dat Turkije op zoek liet gaan naar nieuwe bestemmingen, was de mondiale crisis. In de nasleep van de mondiale crisis was het cruciaal voor Turkije om nieuwe opportuniteiten op te zoeken. Op deze manier trachtte Turkije meer flexibel te worden en bood een oplossing voor de verminderde vraag vanuit de Europese markt. Het is dus een resultaat van de aanpassing van Turkije aan de nieuwe economische omstandigheden. De EU blijft overigens wel nog steeds de belangrijkste handelspartner van Turkije.

3.2.2. EU-handel met Turkije

Turkije is inmiddels de zesde grootste handelspartner van de EU. Tabel 3.3 toont de omvang en het aandeel van de importen vanuit Turkij en de exporten naar Turkije als aandeel van de totale

importen en exporten van de EU. Hieruit kan afgeleid worden dat het aandeel van Turkije in de totale importen en exporten van de EU sinds 1999 ongeveer tussen de twee en drie procent bedraagt. De EU is levensbelangrijk voor de Turkse handel, maar omgekeerd is dat veel minder het geval. Daarnaast exporteert de EU meer naar Turkije dan dat het importeert vanuit Turkije. Behalve in het jaar 2001 heeft de EU steeds een overschot in haar handelsbalans met Turkije. Tussen het jaar 1999 en 2010 is de Europese handel met Turkije zo goed als verdriedubbeld. Een ander belangrijk punt is dat de importen vanuit Turkije en exporten naar Turkije steeds toegenomen zijn in volume terwijl hun aandeel vrij constant blijft schommelen.

3.2.3. Structuur van de handel tussen Turkije en de EU

Tabel 3.4 geeft per productgroep weer hoeveel de EU importeert vanuit Turkije en hoeveel de EU exporteert naar Turkije. Dit maakt het mogelijk om te achterhalen welke productgroepen het meest belangrijk zijn voor de bilaterale handel tussen Turkije en de EU. Om de producten in verschillende secties in te delen, wordt de 'Standard international trade classification (SITC)' gebruikt. Dit is een door de Verenigde Naties beheerd systeem en is één van de meest gebruikte classificaties om de buitenlandse handel wereldwijd te kunnen vergelijken. In tabel 3.4 wordt per productgroep aangegeven hoeveel haar aandeel bedraagt in de totale importen en exporten. Voor de importen is te zien dat de EU voornamelijk 'machines en vervoermateriaal' importeert vanuit Turkije. Haar aandeel is in de loop van de jaren gestegen en bedroeg in 2011 ongeveer 37%. Deze worden gevolgd door 'fabrikaten' en 'diverse gefabriceerde goederen'. Beiden hebben een aandeel dat gelijk is aan ongeveer 23%. Wat de exporten betreft, bestond in 2011 45% van de totale exporten uit 'machines en vervoermateriaal'. Op de tweede en derde plaats komen 'chemische producten' en 'fabricaten'. Zij hadden in 2011 respectievelijk een aandeel van 17% en 16%. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de EU en Turkije vooral in fabricageproducten handel voeren. Dit besluit wordt ook door de Wereldhandelsorganisatie benadrukt. Volgens de cijfers van de Wereldhandelsorganisatie bestonden in 2010 ongeveer 63% van de totale importen van Turkije uit fabricageproducten. Wat de exporten betreft, bedroeg het aandeel van fabricageproducten 78% in de totale exporten.

Tabel 3.3: De bilaterale handel tussen Turkije en de EU

	Turkse handel met de EU							EU-handel met Turkije					
	import vanuit de EU (mld €)	%	export naar de EU (mld €)	%	handel (mld €)	handelsbalans (mld €)		import vanuit Turkije (mld €)	%	export naar Turkije (mld €)	%	handel (mld €)	handelsbalans (mld €)
1999	21,249	55,4	14,486	58,0	35,735	-6,764		15,958	2,1	21,622	3,2	37,580	5,664
2000	31,123	52,4	17,007	56,3	48,130	-14,116		18,740	1,9	31,902	3,8	50,642	1,162
2001	22,145	47,9	19,622	55,9	41,767	-2,523		22,084	2,3	21,869	2,5	43,953	-0,215
2002	27,109	49,8	21,571	56,6	48,680	-5,538		24,590	2,6	26,624	3,0	51,214	0,203
2003	30,429	49,7	24,183	57,9	54,612	-6,245		27,257	2,9	30,851	3,5	58,108	3,594
2004	38,743	49,3	29,468	57,9	68,211	-9,276		32,733	3,2	40,129	4,2	72,862	7,395
2005	42,200	44,9	33,207	56,1	75,407	-8,994		36,082	3,1	44,624	4,2	80,706	8,542
2006	47,277	42,6	38,131	56,1	85,408	-9,146		41,719	3,1	50,037	4,3	91,757	8,318
2007	49,997	40,3	44,003	56,3	94,000	-5,994		47,028	3,3	52,649	4,2	99,678	5,621
2008	50,495	37,0	42,903	47,9	93,398	-7,592		45,959	2,9	54,093	4,1	10, 053	8,133
2009	40,437	40,1	33,617	45,9	74,054	-6,820		36,197	3,0	44,100	4,0	80,298	7,903
2010	54,026	38,9	39,377	46,2	93,403	-14,648		42,324	2,8	61,253	4,5	10, 577	18,928

Bron: Eurostat

Tabel 3.4: Import en export van goederen, ingedeeld volgens SITC-classificatie

Import	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Totaal
1999	10,7%	1,3%	3,3%	0,8%	0,8%	2,5%	23,6%	21,8%	34,7%	0,4%	100,0%
2000	9,4%	1,0%	3,2%	1,0%	0,1%	2,7%	25,1%	22,6%	34,4%	0,3%	100,0%
2001	9,0%	0,9%	2,6%	1,1%	0,4%	2,5%	25,0%	25,0%	32,7%	0,5%	100,0%
2002	7,7%	0,9%	2,3%	0,9%	0,2%	2,6%	22,6%	28,1%	34,4%	0,3%	100,0%
2003	6,8%	0,6%	2,3%	0,7%	0,4%	2,5%	22,7%	29,9%	33,6%	0,3%	100,0%
2004	6,9%	0,5%	2,3%	0,9%	0,2%	2,4%	22,9%	33,9%	29,4%	0,3%	100,0%
2005	7,7%	0,5%	2,2%	1,3%	0,3%	2,5%	21,5%	35,3%	28,1%	0,4%	100,0%
2006	6,7%	0,5%	2,6%	2,2%	0,2%	2,9%	22,6%	36,6%	25,3%	0,3%	100,0%
2007	6,1%	0,4%	2,5%	1,6%	0,1%	2,9%	24,1%	37,2%	24,7%	0,3%	100,0%
2008	6,4%	0,4%	2,2%	2,3%	0,0%	3,5%	23,1%	38,2%	23,1%	0,4%	100,0%
2009	7,5%	0,6%	1,7%	1,1%	0,1%	3,7%	21,1%	38,1%	25,7%	0,4%	100,0%
2010	7,4%	0,4%	2,5%	1,0%	0,1%	4,3%	21,3%	37,8%	24,5%	0,4%	100,0%
2011	6,8%	0,3%	2,5%	1,6%	0,0%	4,3%	23,6%	37,0%	23,0%	0,5%	100,0%
Export	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Totaal
1999	1,6%	0,6%	3,0%	2,1%	0,5%	16,8%	14,9%	47,7%	7,1%	2,2%	100,0%
2000	1,2%	0,5%	3,1%	2,9%	0,3%	15,4%	14,4%	51,8%	6,5%	2,2%	100,0%
2001	1,1%	0,5%	4,2%	1,9%	0,3%	19,3%	17,1%	43,2%	7,9%	2,5%	100,0%
2002	1,4%	0,5%	4,7%	1,6%	0,2%	18,9%	17,6%	43,8%	7,1%	2,3%	100,0%
2003	1,2%	0,5%	5,0%	2,1%	0,2%	18,3%	16,9%	45,7%	6,5%	1,9%	100,0%
2004	1,0%	0,5%	4,2%	2,8%	0,2%	17,4%	16,2%	48,5%	6,5%	1,0%	100,0%
2005	1,0%	0,7%	3,9%	3,6%	0,2%	17,6%	16,4%	47,2%	6,5%	1,6%	100,0%
2006	1,0%	0,6%	4,6%	3,2%	0,1%	17,4%	16,7%	47,1%	6,8%	1,5%	100,0%
2007	1,2%	0,6%	5,0%	2,7%	0,1%	17,4%	17,5%	45,9%	7,2%	1,2%	100,0%
2008	1,6%	0,6%	6,0%	4,5%	0,1%	17,0%	16,0%	44,0%	7,6%	1,5%	100,0%
2009	1,7%	0,9%	5,4%	3,6%	0,0%	19,3%	15,6%	42,4%	8,2%	1,5%	100,0%
2010	2,0%	0,8%	7,0%	3,6%	0,0%	17,5%	15,1%	45,0%	7,1%	1,0%	100,0%
2011	2,5%	0,7%	6,7%	5,4%	0,0%	16,3%	14,5%	44,8%	7,2%	1,1%	100,0%

Bron: Eurostat

(0=voeding en levende dieren 1=dranken en tabak 2=grondstoffen, niet eetbaar, behalve brandstoffen 3=minerale brandstoffen, smeermiddelen en dergelijke producten 4=dierlijke en plantaardige oliën en vetten 5=chemische producten 6=fabrikaten, hoofdzakelijk gerangschikt volgens de grondstoffen 7=machines en vervoermaterieel 8=diverse gefabriceerde goederen 9=Niet afzonderlijk genoemde goederen)

3.3 De potentiële handel tussen Turkije en de EU

Één van de voornaamste aspecten van de toetreding van Turkije tot de EU betreft de toetreding tot de interne markt. De deelname van Turkije tot de interne markt zal ongetwijfeld een invloed hebben voor zowel de Turkse economie als de economieën van de lidstaten. In deze paragraaf wordt gefocust op de handelseffecten van de economische integratie.

Volgens Lejour, de Mooij en Capel (2004) kan de toetreding tot de interne markt de bilaterale handel op drie manieren stimuleren. Ten eerste zal de toetreding tot de interne markt de administratieve belemmeringen elimineren of op zijn minst reduceren tot een vergelijkbaar niveau als die van de huidige lidstaten. Hierbij moet men denken aan de kosten die gemaakt worden bij het passeren van grenzen. Wanneer deze kost gereduceerd wordt, worden ook tijdsvertragingen en formaliteiten teruggedrongen. Uit ervaring kan gesuggereerd worden dat er op dit vlak nog veel te winnen valt voor Turkije. Ten tweede zullen technische handelsbarrières opgeheven worden wanneer een land deel uitmaakt van de interne markt. De interne markt verwijdt deze belemmeringen door middel van wederzijdse erkenning van technische reguleringen, minimumeisen en harmonisatie van regels. Hoewel de douane-unie tussen Turkije en de EU een aantal van deze technische handelsbarrières geëlimineerd heeft, is het duidelijk dat een verdere verbetering onmisbaar is. Ten derde zullen risico en onzekerheid vermeden worden. Vooral politieke risico en macro-economische instabiliteit vormen een obstakel voor de bilaterale handel. Daarnaast toont het onderzoek van Lejour en Nahuis (2004) voor de Centraal- en Oost-Europese landen aan dat de toetreding tot de interne markt meer omvat dan enkel de eliminatie van bilaterale handelstarieven en het toepassen van een gemeenschappelijk buitentarief zoals in een douane-unie. Met de bestaande douane-unie tussen Turkije en de EU in het achterhoofd, betekent dit dat het wel degelijk relevant is om het effect van de toetreding van Turkije tot de interne markt te onderzoeken. Juist omdat de interne markt veel meer omvat dan een douane-unie.

In deze derde paragraaf wordt het handelspotentieel tussen Turkije en de EU onderzocht. Met behulp van het graviteitsmodel wordt een schatting gemaakt van de bilaterale handel tussen Turkije en zijn handelspartners. Hiermee wordt de invloed van de determinanten op de bilaterale handel achterhaald. Eerst volgt een korte uiteenzetting van wat het graviteitsmodel inhoudt. Daarna wordt overgegaan naar het onderzoek waarin een schatting wordt gemaakt van de bilaterale handelsstromen tussen Turkije en zijn partnerlanden. Dit wordt gedaan door eerst de afhankelijke en de verschillende onafhankelijke variabelen voor te stellen. Daarna wordt de data en de gebruikte methodologie uitgelegd. De resultaten van het eigen onderzoek worden vervolgens gebruikt om de potentiële handel tussen Turkije en de EU-lidstaten te voorspellen. Het handelspotentieel van Turkije met de EU zal geëvalueerd worden door de potentiële handel te vergelijken met de actuele handel. Op deze manier kan men zich een beeld vormen van het handelspotentieel dat Turkije heeft met de EU.

3.3.1 Het graviteitsmodel

Het graviteitsmodel is het meest gebruikte model voor het verklaren van de internationale handelsstromen en voor de berekening van het handelspotentieel. Het doel van het graviteitsmodel is om de economische interactie tussen landen te verklaren via verschillende variabelen. Het model vindt haar oorsprong in de graviteitstheorie van Isaac Newton. Hij verklaarde de aantrekkingskracht tussen twee lichamen aan de hand van hun massa en onderlinge afstand.

In 1962 gebruikte Jan Tinbergen dit model voor het eerst om de economische interactie tussen twee landen te verklaren. Volgens het economische model van de graviteitstheorie worden interacties tussen twee landen verklaard door hun economische gewichten en de afstand tussen de beide landen in rekening te brengen. Als maatstaf voor het economische gewicht van een land wordt doorgaans het bbp van een land genomen. De onderlinge afstand wordt bepaald door de geografische afstand tussen beide landen te meten. Dit betekent dat de intensiteit van de interactie tussen twee landen positief gerelateerd is met hun gewicht en negatief gerelateerd is met de geografische afstand tussen beide landen. Hoe hoger het bbp van beide landen bedraagt, hoe meer ze onderling handelen. Bijgevolg is de handel tussen twee grote economieën groter dan die tussen twee kleine economieën. Daarnaast geldt dat hoe verder de landen van elkaar gelegen zijn, hoe minder ze onderling handelen. Een grote geografische afstand vormt dus een belemmering voor de economische interactie (Tiggeloo & Overweel, 2010; Carlson & Svanstrom, 2009; Akyuz et.al, 2010; Bilici, 2008; Dekker et.al, 2008; Bunte & Dijkxhoorn, 2010).

Het basismodel van de graviteitsvergelijking ziet er als volgt uit:
$$I_{ij} = \frac{M_i \times M_j}{D_{ij}}$$

I_{ij} =intensiteit van interactie tussen land i en land j

M_i =massa van land i

M_j =massa van land j

D_{ij} =afstand tussen land i en j

Het graviteitsmodel bleek één van de meest consistente economische theorieën te zijn. Empirisch onderzoek heeft in het verleden aangetoond dat de variabelen in het basismodel, de economische gewichten en onderlinge afstand, krachtig en statistisch gezien significant zijn. Vanaf de jaren tachtig werden dan vervolgens verschillende variabelen aan het basismodel toegevoegd omdat het oorspronkelijke model een te simpele beeld van de werkelijkheid bleek weer te geven (Rozendal, 2011).

Verscheidende onderzoekers hebben het model van Tinbergen verder opgebouwd en er verschillende variabelen aan toegevoegd. Er bestaan dus verschillende versies van graviteitsvergelijkingen. De interactie alsook de verklarende variabele kunnen steeds verschillende vormen aannemen. Het basismodel is echter steeds identiek. Aan dit basismodel kunnen vervolgens verschillende variabelen aan toegevoegd worden. Een dummy-variabele voor gemeenschappelijke taal dient bijvoorbeeld als een maatstaf voor de transactiekosten. De transactiekosten zullen namelijk lager zijn wanneer twee handelende landen dezelfde taal spreken. Verder zal een dummy-variabele voor

een gemeenschappelijk grens dienen om de kosten van het passeren van een grens te meten. De kosten zullen namelijk lager uitvallen wanneer een land minder grenzen moet passeren. In meer uitgebreide graviteitsvergelijkingen worden bijkomende variabelen opgenomen die gelijkenissen en verschillen in cultuur, religie en andere kenmerken aanduiden. Daarnaast kan dit model uitgebreid worden door een dummy toe te voegen voor een preferentieel handelsakkoord (Bunte & Dijkxhoorn, 2010; Dekker et.al, 2007; Goemaere, 2004).

In dit hoofdstuk neemt de economische interactie tussen landen de vorm aan van bilaterale handel. Er wordt dus een onderzoek gevoerd naar het bilaterale handelsniveau tussen twee landen. In de komende twee hoofdstukken daarentegen zal de interactie tussen landen de vorm aannemen van respectievelijk buitenlandse directe investeringen en migratiestromen tussen twee landen.

3.3.2 Eigen onderzoek

De theoretische uiteenzetting van het graviteitsmodel zal in deze meer praktijkgerichte sectie toegepast worden op het geval van Turkije. Met behulp van het graviteitsmodel wordt eerst de bilaterale handel tussen Turkije en zijn partnerlanden geanalyseerd. Er wordt een schatting gemaakt van de invloed van verschillende determinanten op het bilaterale handelsniveau van Turkije met zijn partners. Juist omdat het bilaterale handelsniveau van verschillende factoren afhangt, is het graviteitsmodel een geschikt instrument.

Als afhankelijke variabele wordt de omvang van de bilaterale handel genomen. Dit wordt gedaan door gewoonlijk de importen en/of de exporten in beschouwing te nemen. De onafhankelijke variabelen in het basismodel bestaan uit de economische gewichten van beide landen en hun onderlinge afstand. Het economische gewicht van een land wordt gemeten via het bbp en de afstand tussen beide landen is een maatstaf voor de handelskosten. Het bilaterale handelsniveau wordt vervolgens berekend door het basismodel te handhaven en er verschillende variabelen aan toe te voegen, waaronder een dummy voor het al dan niet lid zijn van de EU.

Het bilaterale handelsniveau tussen twee landen is vanzelfsprekend afhankelijk van heel wat factoren. Het is de bedoeling dat in dit onderzoek de verschillende aspecten van de bilaterale handel mee aan bod komen. Op deze manier wordt getracht een eenvoudig model op te stellen dat zonder daarbij andere verklarende variabelen uit het model weg te laten.

3.3.2.1 Variabelen

De graviteitsvergelijking waarop in dit onderzoek gebaseerd wordt, verklaart de export vanuit Turkije naar land i met de omvang van de economie van land i , de omvang van de economie van Turkije, de afstand tussen Turkije en land i , het al dan niet hebben van een gemeenschappelijke cultuur, het al dan niet hebben van een gemeenschappelijke grens en het al dan niet lid zijn van de EU van land i . Dit leidt tot de volgende graviteitsvergelijking:

$$X_{Ti} = bbp_i + bbp_T + afstand + gc + gg + eu$$

Afhankelijke variabele

Export (X_{Ti}): Als maatstaf voor de intensiteit van de interactie wordt de export van goederen in beschouwing genomen. De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de export vanuit Turkije naar land i . Het is de bedoeling om aan de hand van de onafhankelijke variabelen een schatting te maken van de exportcijfers vanuit Turkije naar de in de steekproef geselecteerde partnerlanden.

Onafhankelijke variabelen

Massa (bbp _{i} en bbp _{T}): Er geldt dat hoe groter een economie is, hoe meer handel het drijft. Om de economische grootte van een land te meten, wordt het bbp van dat land in acht genomen. Een land met een hoger bbp zal doorgaans meer handel drijven in vergelijking met een land met een laag bbp. Dit geldt zowel voor het bron- als voor het partnerland. Daarom wordt verwacht dat hoe groter het bbp van beide landen zijn, hoe meer ze zullen handelen. Zo zal bijvoorbeeld Turkije meer exporteren naar Duitsland dan dat het zou doen naar Estland, simpelweg omdat Duitsland economisch gezien groter is. Daarnaast zal Turkije meer exporteren naar Duitsland dan dat Estland zou doen, omdat Turkije economisch gezien groter is.

Geografische afstand (afstand): Geografische afstand heeft een negatief effect op de internationale handel. Hoe verder twee landen van elkaar gelegen zijn, hoe minder ze handelen. Afstand is een belangrijk element omdat kosten verlaagd kunnen worden wanneer beide landen korter bij elkaar liggen. Het idee hierachter is dat handel tussen twee ver van elkaar gelegen landen hoge transport- en transactiekosten met zich meebrengt. Wanneer deze kosten hoog uitvallen, zullen de landen minder bereid zijn om te handelen. Zo zal Turkije meer handelen met Bulgarije dan het zou doen met Portugal, omdat Bulgarije nu eenmaal vlakbij Turkije ligt.

Gemeenschappelijke cultuur (gc): Handel drijven met het buitenland brengt doorgaans grote risico's met zich mee. Het is van groot belang dat de gemaakte afspraken nagekomen worden. Om succesvolle samenwerking te garanderen is onderling vertrouwen dus cruciaal. Bekendheid en vertrouwdheid met de cultuur in het partnerland spelen dan een belangrijke rol. Daarom wordt een variabele toegevoegd dat de culturele afstand tussen twee landen meet. Om de gelijkenissen in cultuur te meten, wordt een dummy-variabele gebruikt dat de waarde één krijgt wanneer het partnerland dezelfde taal of godsdienst heeft als Turkije. Dit betekent dat van islamitische landen of landen die Turks spreken verwacht wordt dat ze meer zullen handelen met Turkije, omdat ze een bepaalde mate van bekendheid en vertrouwdheid met de Turkse cultuur bezitten.

Gemeenschappelijke grens (gg): Een andere manier om de kosten van internationale handel te meten is om gebruik te maken van een dummy-variabele voor een gemeenschappelijke grens. Het passeren van een landgrens gaat gepaard met administratieve kosten. Ook worden de tijdsvertragingen mee opgenomen in de berekening van deze kosten. Dus het passeren van een grens gaat gepaard met bijkomende kosten, wat niet bevorderlijk is voor de handel. Zo zullen buurlanden minder kosten treffen tijdens het handelen omdat ze minder grenzen moeten passeren. Deze dummy krijgt de waarde één wanneer het partnerland een buurland is van Turkije. Wanneer dit niet het geval is krijgt ze de waarde nul.

EU-lidmaatschap (eu): De EU is zoals reeds gezien veruit de belangrijkste handelspartner van Turkije. Turkije drijft meer handel met de lidstaten van de EU. Dit betekent dat Turkije meer exporteert naar de EU. Om het belang van de EU in de exportcijfers van Turkije aan te duiden, wordt een dummy-variabele toegevoegd dat de waarde één krijgt wanneer land i tot de EU behoort. Er wordt immers verwacht dat het lid zijn tot de EU van het partnerland een positieve invloed zal hebben op de exportcijfer vanuit Turkije naar dat land.

3.3.2.2 Data

Na het voorstellen van de verschillende verklarende variabelen, komt het er nu op aan om te kijken waar de data i.v.m. deze verschillende variabelen teruggevonden kunnen worden. Om de benodigde data te vinden, werden databronnen geraadpleegd die vermeld werden in eerdere onderzoeken, die net als dit onderzoek gebruik maken van het graviteitsmodel om het bilateraal handelsniveau tussen twee landen te verklaren. De databronnen die gebruikt zijn in deze onderzoeken zijn vrij toegankelijk voor iedereen en werden ook in dit onderzoek gebruikt.

De waarnemingen zijn gestructureerd als een panel. Dit maakt het mogelijk om gegevens te verzamelen van verschillende landen over verschillende tijdperiodes. In totaal werden 54 landen opgenomen in het model. Deze landen zijn geselecteerd op basis van hun belang als handelspartner van Turkije. Zij nemen ongeveer 90% van de Turkse exporten op hun rekening. Ook werd getracht om de landen zo te kiezen dat ze een geografisch gespreid beeld geven. In bijlage 1 wordt een lijst gegeven van alle landen die in het model opgenomen zijn. Wat de tijdsperiode betreft, werden cijfers van het voorbije decennium gebruikt zodoende een recent beeld van de werkelijkheid te geven. Er werd dus getracht de exportcijfers vanuit Turkije naar 54 landen in de periode 2000-2010 te verklaren aan de hand van zes verschillende variabelen.

Om data omtrent de bilaterale exportcijfers te vinden, werd gebruik gemaakt van de 'United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)'. Dit is een database die aangeboden wordt door de Verenigde Naties. Hierin zijn alle import- en exportcijfers tussen 170 landen terug te vinden. In dit onderzoek werden steeds de exporten vanuit Turkije naar het desbetreffende partnerland in acht genomen. De exportcijfers zijn uitgedrukt in Amerikaanse dollars. Een belangrijke opmerking hierbij is dat data voor een aantal landen voor bepaalde jaren ontbreken. Zo werden twee jaren voor Luxemburg (2000 en 2001) en vier jaren voor Irak (2000, 2001, 2002 en 2003) verwijderd omdat data voor deze jaren niet beschikbaar is. Hierdoor wordt gewerkt met een unbalanced panel.

De data omtrent het bbp van de partnerlanden en van Turkije komen uit de 'United Nations Statistics Division (UNSD)'. De UNSD biedt jaarlijks geüpdate data omtrent de nationale rekeningen. De database bestaat uit data vanaf het jaar 1970 en geeft een beeld van de nationale rekening van alle VN-leden en andere landen waarvoor informatie beschikbaar is. Het bbp wordt uitgedrukt in Amerikaanse Dollars.

Voor de afstand tussen Turkije en land i werd beroep gedaan op de data van 'Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII)'. De 'Geodist' databestand geeft de afstand tussen twee landen weer door de geografische afstand tussen de hoofdsteden van beide landen te meten. De afstanden zijn gemeten in kilometers.

Data omtrent de dummies die het gemeenschappelijke cultuur, gemeenschappelijke grens en de EU-lidmaatschap aangeven zijn zelf aangemaakt. Zo krijgen islamitische landen of landen die Turks spreken de waarde één. Wanneer land i een gemeenschappelijke grens deelt met Turkije, krijgt de dummy de waarde één. In het andere geval krijgt ze de waarde nul. Verder krijgen de partnerlanden die tot de EU behoren de waarde één toegewezen en krijgen de landen die geen lid van de EU zijn de waarde nul.

3.3.2.3 Methode

Dit onderzoek tracht de exporten vanuit Turkije te verklaren aan de hand van verschillende variabelen. Om het effect van meerdere variabelen in rekening te brengen, wordt gebruik gemaakt van het graviteitsmodel. De graviteitsvergelijking waarmee de exporten vanuit Turkije bestudeerd worden, ziet er als volgt uit:

$$\ln(X)_{Ti} = \beta_1 \cdot \ln(bbp)_i + \beta_2 \cdot \ln(bbp)_T + \beta_3 \cdot \ln(afstand) + \beta_4 \cdot (gc) + \beta_5 \cdot (gg) + \beta_6 \cdot (eu)$$

Er wordt een meervoudige regressie uitgevoerd met behulp van het programma 'SPSS'. Een meervoudige regressie bestaat uit een afhankelijke variabele en meerdere onafhankelijke variabelen. In dit onderzoek worden zes variabelen gebruikt om de jaarlijkse exporten vanuit Turkije naar 54 partnerlanden in de periode 2000-2010 te verklaren. Vervolgens wordt het model en de onafhankelijke variabelen getoetst op significantie door gebruik te maken van hun p -waarden. Hiervoor wordt een significantieniveau van 0,05 gehanteerd, wat overeenkomt met een betrouwbaarheidsinterval van 95%. Volgens de specificaties van het graviteitsmodel worden bovendien alle variabelen, buiten de drie dummy-variabelen, in logaritmen uitgedrukt. Dit heeft tot gevolg dat de geschatte coëfficiënten gelezen kunnen worden als elasticiteiten.

3.3.2.4 Resultaat

Vooraleer overgegaan wordt naar de bespreking van de resultaten, wordt het model getest op een aantal punten. De testen helpen de vergelijking te controleren op haar robuustheid. De bedoeling is om eventuele problemen te detecteren en te corrigeren alvorens de regressie uit te voeren. Er wordt namelijk nagegaan of de graviteitsvergelijking geconfronteerd wordt met outliers, multicollineariteit en heteroscedasticiteit.

- **Outliers**

Een outlier of een uitschieter is een waarneming met een groot residu. Het is een waarneming met een waarde die veel verschilt van de waarden van andere waarnemingen in de steekproef. Deze extreme waarnemingen kunnen ervoor zorgen dat het resultaat vertekend wordt aangezien het resultaat in de richting van de outlier getrokken wordt.

Outliers kunnen opgespoord worden door de scatterplot (spreidingsdiagram) in beschouwing te nemen. Outliers zullen immers verder van de puntenwolk van andere waarnemingen liggen. Daarnaast kunnen waarnemingen met grote gestandaardiseerde residuen opgespoord worden door de 'casewise diagnostics' op te vragen (de Regt, 2009). De instellingen worden zo ingesteld dat alle gestandaardiseerde residuen met een waarde van groter dan drie opgespoord worden.

Er wordt vervolgens een tabel aangemaakt die aangeeft voor welke waarnemingen het verschil tussen geobserveerde en voorspelde waarde groter dan drie bedraagt. Tabel 3.5 toont aan dat cases 345 en 346 outliers zijn. Aangezien deze cases het resultaat kunnen beïnvloeden, wordt beslist deze uit de dataset te verwijderen.

Tabel 3.5: Casewise diagnostics

Case Number	Std. Residual	Ln(export)	Predicted Value	Residual
345	-3,524	16,78	19,3644	-2,57956
346	-3,338	17,06	19,5076	-2,44331

- **Multicollineariteit**

Multicollineariteit komt voor wanneer de onafhankelijke variabelen onderling sterk correleren. Er bestaat dan een lineaire relatie tussen die onafhankelijke variabelen. Het effect op de afhankelijke variabelen wordt dan vervolgens verwarrend omdat beide onafhankelijke variabelen dezelfde variantie in de afhankelijke variabele verklaren.

De 'variance inflation factor (VIF)' controleert of er een sterke lineaire relatie bestaat tussen de onafhankelijke variabelen. Het geeft aan in welke mate de variantie van de regressiecoëfficiënt verhoogd wordt door multicollineariteit. De maximaal acceptabele hoogte voor deze waarde is ingesteld op tien. De 'tolerance' is gerelateerd aan de VIF en is een maat voor de afwezigheid van multicollineariteit. Het geeft het aandeel weer van de variantie van een onafhankelijke variabele dat niet door de overige onafhankelijke variabelen verklaard kan worden. De minimaal acceptabele hoogte voor de tolerance is 0,10. Dit betekent dat een vergelijking geconfronteerd wordt met multicollineariteit indien de tolerance minder dan 0,10 en de VIF meer dan tien bedraagt (Van Bavel, 2006; Jehad & Faleh, 2009).

Wanneer nu gekeken wordt naar de collinearity statistics in tabel 3.6 en de bovenvermelde regels in acht genomen worden, kan besloten worden dat er geen aanwijzingen zijn naar buitensporige correlatie tussen de onafhankelijke variabelen. De waarden van VIF en tolerance voor al de onafhankelijke variabelen bedragen immers binnen de acceptabele grenzen. Daarnaast kan ook de correlatiematrix bestudeerd worden. Daaruit blijkt dat er geen correlatie tussen de variabelen is die de waarde van 0,80 overschrijdt. Er is dus geen opmerkelijk sterke correlatie tussen de variabelen waarneembaar. De oplossing zou zijn om één van de twee onderling correlerende onafhankelijke variabelen uit de analyse te verwijderen. Een correctie voor multicollineariteit is in dit geval echter niet nodig.

Tabel 3.6: Collinearity statistics

Model	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
(Constant)		
Ln(bbp)i	,538	1,858
Ln(bbp)T	,891	1,123
Ln(afstand)	,541	1,848
gc	,623	1,606
gg	,841	1,189
eu	,620	1,613

- **Heteroscedasticiteit**

Naast outliers en multicollineariteit, is heteroscedasticiteit een ander probleem waarmee het model geconfronteerd kan worden. In deze stap wordt onderzocht of heteroscedasticiteit aanwezig is.

Residuen zijn het verschil tussen de werkelijke waarden en de voorspelde waarden die op basis van het bekomen resultaat gemaakt worden. Wanneer de variantie van de residuen constant is, wordt het model homoscedastisch genoemd. Dit betekent dat de variantie gelijk is voor alle mogelijke waarden van de onafhankelijke variabelen. Als dit niet het geval is, is er sprake van heteroscedasticiteit en kan het resultaat een vertekend beeld geven.

Een scatterplot waarin de residuen uitgezet zijn tegen de voorspelde waarden kan een hulpmiddel zijn om heteroscedasticiteit te identificeren. Als de variantie van de residuen constant is, zullen al de punten ongeveer even breed rond de nullijn verspreid liggen. Wanneer de spreiding van de punten rond de nullijn niet constant is en er een trechter- of toetervorm herkenbaar is, is er sprake van heteroscedasticiteit (Schoonhoven, 2004; Siero, Huisman & Kiers, 2009).

Wanneer gekeken wordt naar de scatterplot, kan opgemerkt worden dat er geen aanwijzingen zijn voor heteroscedasticiteit. In de puntenwolk is geen systematische toename of afname van de spreiding waarneembaar en is er dus geen aanleiding tot nader onderzoek.

- **Resultaat**

Om te beginnen wordt getest of het meervoudige regressiemodel significant is. Dit wordt gedaan door een F-test uit te voeren. Deze test is een hulpmiddel om na te gaan of er een significante samenhang is tussen de afhankelijke variabele en de onafhankelijke variabelen. De ANOVA-tabel wordt opgevraagd om het gehele model te testen op significantie. De F-test wordt uitgevoerd om na te gaan of de nul hypothese dat alle coëfficiënten gelijktijdig nul zijn, verworpen kan worden. Vervolgens wordt een alternatieve hypothese opgesteld dat zegt dat tenminste één onafhankelijke variabele een coëfficiënt heeft dat verschillend is van nul. De nulhypothese wordt verworpen als de berekende F-waarde groter is dan de kritieke F-waarde.

Uit tabel 3.7 blijkt dat de F-waarde 249,179 is en dat de p-waarde kleiner is dan 0,05. Hieruit wordt besloten dat de nulhypothese verworpen kan worden en dat het model significant is. Dit betekent dat het model relevant is en gebruikt kan worden.

Tabel 3.7: De ANOVA-tabel

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	770,545	6	128,424	249,179	,000
Residual	297,379	577	,515		
Total	1067,924	583			

Vervolgens wordt de determinatiecoëfficiënt of R^2 in beschouwing genomen. R^2 is een maatstaf voor de 'goodness-of-fit' van het model. Het is met andere woorden een indicator dat aangeeft in welke mate de regressielijn van de steekproef overeenkomt met de data. Het wordt geïnterpreteerd als het percentage van de variantie van de afhankelijke variabele dat verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen. De determinatiecoëfficiënt stijgt bij elke toevoeging van een onafhankelijke variabele in het model. In de analyse wordt daarom de adjusted R^2 gebruikt. Dit is de aangepaste R^2 dat corrigeert voor het aantal opgenomen variabelen.

Uit tabel 3.8 kan gelezen worden dat de adjusted R^2 gelijk is aan 0,719. Dit betekent dat 71,9% van de variantie van de exporten verklaard kan worden door de zes onafhankelijke variabelen in het model.

Tabel 3.8: De adjusted R^2

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
	,850 ^a	,722	,719	,71780

Zowel de F-test als de adjusted R^2 tonen aan dat het model er goed uitziet en significant is. Om te bepalen of elke onafhankelijke variabele in het model afzonderlijk significant is, wordt er een t-test uitgevoerd voor alle onafhankelijke variabelen in het model. Ten eerste worden de hypothesen omtrent de onafhankelijke variabelen afzonderlijk bepaald. De nulhypothese veronderstelt dat de coëfficiënt van de afzonderlijke onafhankelijke variabele gelijk is aan nul. De alternatieve hypothese daarentegen zegt dat deze coëfficiënt verschilt van nul. Wanneer de nulhypothese met betrekking tot een onafhankelijke variabele verworpen kan worden, wil dit zeggen dat deze onafhankelijke variabele significant is en een invloed heeft op de afhankelijke variabele. De nulhypothese met betrekking tot elke onafhankelijke variabele wordt verworpen wanneer de bijhorende p-waarde kleiner is dan 0,05. Vervolgens is het belangrijk om de coëfficiënten die significant zijn, juist te interpreteren. Het teken en de grootte van de coëfficiënt⁸ zullen namelijk bepalen wat de invloed van de onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele zal zijn.

⁸ Let er wel op dat de coëfficiënt van een variabele dat in logaritmen uitgedrukt is, geïnterpreteerd wordt als een elasticiteit.

Tabel 3.9 geeft voor elke onafhankelijke variabele haar significantie en coëfficiënt weer. Hieruit kan besloten worden dat alle onafhankelijke variabelen in het model significant zijn. In alle gevallen is de p-waarde kleiner dan 0,05 en dus significant. De nulhypothese dat de coëfficiënt van deze variabelen nul is, kan hierdoor verworpen worden. Dit betekent dat alle onafhankelijke variabelen een invloed hebben op de exporten vanuit Turkije. De graviteitsvergelijking die de omvang van de export vanuit Turkije naar land i schat, ziet er als volgt uit:

$$\ln(X)_{Ti} = -9,318 + (0,696) \cdot \ln(bbp)_i + (0,728) \cdot \ln(bbp)_T + (-1,090) \cdot \ln(afstand) \\ + (0,849) \cdot (gc) + (0,318) \cdot (gg) + (0,234) \cdot (eu)$$

Het bbp van het partnerland en Turkije hebben allebei een positieve invloed op de exporten vanuit Turkije. Wanneer het bbp van het partnerland met 1% stijgt, zal de export naar dat land toenemen met 0,696%. Het bbp van Turkije zal een gelijkaardige invloed hebben. De export zal namelijk toenemen met 0,728%.

Afstand heeft een negatief teken en heeft dus een sterk negatieve invloed op de exporten vanuit Turkije. Wanneer de afstand tussen Turkije en het partnerland toeneemt met 1%, neemt de export naar dat land af met 1,090%. Het exportniveau zal dus lager zijn naarmate de afstand vergroot wordt.

Wanneer Turkije een gemeenschappelijke cultuur heeft met het partnerland, krijgt de dummy de waarde één. Aangezien deze dummy een positieve coëfficiënt heeft, stijgt de export naar dat land. De export vanuit Turkije zal dus groter zijn wanneer geëxporteerd wordt naar een land met een gemeenschappelijke cultuur. De exporten zullen in dat geval 2,3 maal groter zijn.

Wanneer Turkije exporteert naar een buurland, zal de omvang van de export 1,4 maal groter zijn. Het delen van een gemeenschappelijke grens heeft dus een positieve invloed op de exporten vanuit Turkije.

Wat de EU-dummy betreft, wordt eerst even verwezen naar de douane-unie tussen Turkije en de EU. De douane-unie zorgde voor de afschaffing van de douanerechten en heffingen van gelijke werking en van de kwantitatieve beperkingen en maatregelen van gelijke werking. Deze bepalingen gelden enkel voor industriële en verwerkte landbouwproducten. Daarnaast werd het gemeenschappelijk buitentarief ingevoerd. Dit wil zeggen dat Turkije een gelijk tarief heft op invoer uit derde landen, zoals alle andere landen van de douane-unie. Van de douane-unie wordt verwacht dat het de bilaterale handel tussen Turkije en de EU stimuleert. De beschrijvende statistieken toonden eerder in dit hoofdstuk aan dat de EU veruit de belangrijkste handelspartner is van Turkije. De EU-dummy werd in het model opgenomen om na te gaan of de export naar de EU-lidstaten relatief groter is dan de export naar andere landen, wanneer de overige onafhankelijke variabelen mee in rekening worden genomen. De coëfficiënt van de EU-dummy in dit onderzoek duidt aan dat de omvang van de export vanuit Turkije naar de EU-lidstaten significant groter is dan de omvang dat het graviteitsvergelijking kan schatten met de overige vijf verklarende variabelen

(dus zonder de EU-dummy). De omvang van de export naar een EU-lidstaat blijkt 1,26 maal groter te zijn dan de export naar een niet-EU-lidstaat. De exportcijfers bedragen dus 26% hoger wanneer het partnerland tot de EU behoort.

Tabel 3.9: De t-test

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	-9,318	1,819		-5,122	,000
Ln(bbp) _i	,696	,022	,945	31,567	,000
Ln(bbp) _T	,728	,070	,244	10,462	,000
Ln(afstand)	-1,090	,056	-,583	-19,530	,000
gc	,849	,083	,285	10,240	,000
gg	,318	,106	,072	2,999	,003
eu	,234	,077	,085	3,045	,002

3.3.2.5 De potentiële handel

Nu het eenmaal bekend is welke invloed een variabele heeft op het bilateraal handelsniveau, kan het potentiële handelsniveau geschat worden. Handelspotentieel wordt gedefinieerd als het optimale handelsniveau dat bereikt kan worden in een open markt zonder belemmeringen of het maximale handelsniveau dat bereikt kan worden met de huidige waarden van handelsdeterminanten (Miankhel, Thangavelu & Kalirajan, 2009). Eerdere studies hebben het handelspotentieel aangeduid als het verschil tussen de geobserveerde en voorspelde handelsniveau (Rahman, 2009; Dascalescu, Nicolae & ION, 2010; Ferragina, Giovannetti & Pastore, 2005; Masoud & Artatrana, 2011; Miankhel, Thangavelu & Kalirajan, 2009). De methode die gebruikt werd in de studies van Bussiere, Fidrmuc en Schnatz (2005) en Stack en Pentecost (2011), waarin het handelspotentieel tussen de EU en de Centraal- en Oost-Europese landen voor hun toetreding berekend werd, wordt in dit onderzoek toegepast voor het geval van Turkije.

Hierboven werd een graviteitsvergelijking opgesteld dat het mogelijk maakt om het potentiële niveau van de export vanuit Turkije naar land *i* te schatten. Om een conclusie te kunnen trekken over het handelspotentieel van Turkije met de EU, wordt als volgt te werk gegaan. Om te beginnen wordt een voorspelling gemaakt van de potentiële export vanuit Turkije naar de EU-lidstaten aan de hand van de hierboven gebruikte graviteitsvergelijking. De voorspelde potentiële exportcijfers worden berekend door gebruik te maken van de bekomen coëfficiënten. De potentiële export is gelijk aan het 'normale niveau' dat men zou kunnen verwachten, wanneer de determinanten hun huidig geobserveerde waarden aannemen.

Vervolgens wordt dit potentiële exportcijfer vergeleken met het actuele exportcijfer. De ratio van potentiële export over actuele export wordt gebruikt om het handelspotentieel te analyseren. Turkije heeft handelspotentieel met de EU wanneer de potentiële export groter is dan de actuele export, of als de ratio $\frac{(P X)_{Teu}}{(A X)_{Teu}}$ groter is dan één. In deze situatie wordt aangeraden om acties te

ondernemen om het onbenutte potentieel te benutten. Wanneer deze ratio daarentegen kleiner is dan één, betekent dit dat Turkije haar handelspotentieel met de betreffende lidstaat reeds overschreden heeft. Het doel van dit onderzoek is dus om na te gaan of er potentieel voor handelsuitbreiding tussen Turkije en de EU in zicht is, in de voorbeschouwing van een mogelijke toetreding.

De waarde van de ratio worden in tabel 3.10 gebruikt om de lidstaten in te delen in twee groepen volgens hun potentieel voor handelsuitbreiding. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen lidstaten met wie potentieel voor handelsuitbreiding waarneembaar is en lidstaten waarmee het handelspotentieel reeds overschreden is. De lidstaten worden geclassificeerd door per lidstaat het gemiddelde van de ratio P/A in de periode 2000-2010 in beschouwing te nemen. Op deze manier worden jaarlijkse fluctuaties over de jaren heen geëlimineerd.

Uit deze tabel kan afgeleid worden dat Turkije handelspotentieel heeft met vijftien lidstaten. Dit betekent dat de potentiële exportcijfers naar deze landen, dat aan de hand van de graviteitsvergelijking berekend werd, groter zijn dan de werkelijke exportcijfers. Er bestaat dus de mogelijkheid om de actuele exporten te doen toenemen tot het potentiële of normale niveau. Met deze landen kunnen er bilaterale maatregelen genomen worden om het onbenutte potentieel te exploiteren en zodoende de actuele exportcijfers te doen stijgen. Onder deze situatie is het dus aannemelijk dat de toetreding van Turkije tot de EU en de deelname aan de interne markt de exporten vanuit Turkije naar de EU zal aanmoedigen. De toetreding van Turkije tot de EU, en daarmee tot de interne markt, zal immers alle bilaterale handelsbelemmeringen tussen Turkije en deze lidstaten volledig afschaffen. Dit zal het mogelijk maken om de bilaterale handel tussen deze landen verder uit te breiden. Het is de bedoeling dat de toetreding van Turkije een bijdrage levert aan de bevordering van de grensoverschrijdende handel. Dit is namelijk een minimale voorwaarde opdat de toetreding van Turkije als succesvol zou beschouwd worden wanneer enkel het vrije verkeer van goederen in acht genomen wordt.

Daarnaast kan vastgesteld worden dat het handelspotentieel van Turkije met twaalf lidstaten reeds overschreden is. Dit betekent dat de actuele handel tussen Turkije en deze lidstaten reeds de berekende potentiële handel overtreft. De werkelijke omvang van de exporten vanuit Turkije naar deze lidstaten is reeds groter dan dat voorspeld kan worden met de graviteitsvergelijking. In de context van toetreding betekent dit niet dat de toetreding van Turkije niets kan bijbrengen aan de bevordering van de grensoverschrijdende handel met deze lidstaten. De toetreding tot de interne markt en de afschaffing van de handelsbelemmeringen die daarmee gepaard gaat, zal Turkije immers de nodige kansen bieden om de reeds hoge exportcijfers naar deze lidstaten te kunnen handhaven.

Ten slotte moet er rekening mee gehouden worden met het feit dat de EU niet als een homogene groep behandeld kan worden. De exporten vanuit Turkije naar de lidstaten zonder handelspotentieel zijn namelijk relatief groter dan de exporten naar de lidstaten met handelspotentieel. Lidstaten zoals Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Italië behoren tot de

meest populaire bestemmingen voor de Turkse exporten. De actuele exporten naar deze meer geavanceerde economieën blijken reeds intensiever te zijn dan de exporten naar de overige lidstaten. Deze landen zijn daarnaast economisch sterker in vergelijking met de rest. Aangezien de werkelijke export reeds groter is dan de potentiële export naar deze landen, kan de toetreding van Turkije de mogelijkheid bieden om de reeds hoge exportcijfers naar deze landen aan te houden. Het is onwaarschijnlijk dat de toetreding de export naar deze landen zal helpen toenemen, aangezien de exporten zich reeds op een niveau bevinden dat groter is dan het potentiële niveau. De lidstaten met potentieel voor verdere handelsuitbreiding daarentegen zijn landen die economisch gezien relatief minder sterk zijn. Ook de actuele exportcijfers naar deze landen zijn relatief lager. De toetreding van Turkije tot de interne markt zal dus alle handelsbelemmeringen afschaffen en een stimulans zijn om de exportcijfers die tot nu toe laag gebleven zijn op te krikken.

Tabel 3.10: Indeling lidstaten volgens hun handelspotentieel met Turkije

lidstaten met potentieel voor handelsuitbreiding	ratio $\frac{(P X)}{(A X)}$	lidstaten waarmee het potentieel overschreden is	ratio $\frac{(P X)}{(A X)}$
Luxemburg	7,752	Portugal	0,841
Slowakije	2,903	Cyprus	0,787
Finland	2,464	Italië	0,725
Letland	2,208	Roemenië	0,675
Griekenland	2,199	Frankrijk	0,623
Oostenrijk	1,760	België	0,599
Estland	1,704	Nederland	0,563
Tsjechië	1,539	Spanje	0,545
Hongarije	1,513	Bulgarije	0,538
Litouwen	1,464	Verenigd Koninkrijk	0,443
Zweden	1,415	Duitsland	0,436
Polen	1,342	Malta	0,284
Denemarken	1,084		
Ierland	1,018		
Slovenië	1,008		

Bron: eigen berekening

Hoofdstuk 4: Buitenlandse directe investeringen

Dit hoofdstuk behandelt de buitenlandse directe investeringen (bdi) in Turkije. Als inleiding wordt in de eerste paragraaf het begrip buitenlandse directe investeringen nader toegelicht. Daarna wordt een overzicht gegeven van bdi door zowel de instroom als de stock van buitenlandse investeringen in Turkije aan bod te laten komen. Verder wordt getoond welke landen bdi verrichten in Turkije en wordt concreet ingegaan in welke sectoren deze buitenlandse investeringen plaatsvinden. Ten slotte worden bdi in Turkije verklaard aan de hand van verschillende determinanten en wordt de potentiële investeringsstroom vanuit de EU berekend.

4.1 Wat zijn buitenlandse directe investeringen?

Vooraleer overgegaan wordt naar de bespreking van de beschrijvende statistieken omtrent bdi in Turkije, is het zinvol om te verduidelijken wat bdi zoal omvatten. Dit wordt gedaan door een overzicht te geven van de definities die de OESO en de IMF formuleren om bdi aan te duiden. De OESO omschrijft bdi als volgt:

"Foreign direct investment reflects the objective of obtaining a lasting interest by a resident entity in one economy (direct investor) in an entity resident in an economy other than that of the investor (direct investment enterprise). The lasting interest implies the existence of a long-term relationship between the direct investor and the enterprise and a significant degree of influence on the management of the enterprise. Direct investment involves both the initial transaction between the two entities and all subsequent capital transactions between them and among affiliated enterprises, both incorporated and unincorporated."⁹

De IMF definieert bdi als volgt:

"De verwerving van een duurzaam belang van een ingezeten entiteit van een economie (de directe investeerder) in een ingezeten onderneming van een andere economie (de directe-investeringsonderneming), die tot uiting komt in het bezit van ten minste 10 procent van de gewone aandelen of van de stemrechten erop."¹⁰

Uit deze definities kan geconcludeerd worden dat het een investering in het buitenland betreft, waarbij een lange termijn relatie als cruciaal beschouwd wordt. Ook oefent het moederbedrijf een significante invloed uit op het beleid van het buitenlandse filiaal. De definitie van de IMF voegt hieraan nog toe dat de buitenlandse investeerder een aandeel van minstens 10% moet bezitten om te kunnen spreken van een significante invloed op de investeringsonderneming.

⁹ Definitie in 'OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment (1999)'

¹⁰ Definitie in 'Balance of payments manual (1993)'

4.2 Buitenlandse directe investeringen in Turkije

In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk worden bdi in Turkije bestudeerd. Dit zal gedaan worden door de beschrijvende statistieken omtrent de instroom en stock van bdi in Turkije te bespreken. Verder wordt onderzocht waar deze instromen hun oorsprong vinden en naar welke sectoren deze voornamelijk vloeien. Ten slotte word geëvalueerd hoe goed Turkije presteert in het aantrekken van bdi.

4.2.1 Stroom en stock van buitenlandse directe investeringen in Turkije

De internationale handel breidt zich steeds verder uit. Buitenlandse directe investeringen spelen hierbij een belangrijke rol als één van de meest opvallende uitingen van globalisering en als een drijfveer voor de ontwikkeling van een groot aantal landen. Voor de opkomende economieën enerzijds fungeren ze als een bron voor de economische groei. Anderzijds geldt voor de industrielanden dat bdi een middel zijn om hun productieapparaat aan te passen aan de uitdagingen van de internationale concurrentie en aan de opportuniteiten die nieuwe afzetmarkten bieden (Bisciari & Piette, 2007). Verder dragen bdi bij tot het bouwen van sterke relaties tussen geïndustrialiseerde en ontwikkelingslanden. Zowel de geïndustrialiseerde als ontwikkelingslanden beschouwen bdi als een kapitaalbron en concurreren met elkaar om meer bdi aan te trekken. Het is dus van groot belang dat deze landen een aantal sterktes bezitten die hen een concurrentievoordeel opleveren in het aantrekken van buitenlandse investeerders.

Sinds begin jaren negentig zijn bdi wereldwijd opmerkelijk snel gestegen. Deze stijging kwam grotendeels tot stand door het feit dat verschillende landen een versneld liberaliseringsprogramma doorvoerden. Een vergelijkbare trend is waarneembaar voor Turkije. Zoals reeds in het vorige hoofdstuk vermeld, was Turkije tot de jaren tachtig een redelijk gesloten economie. Turkije volgde een inwaarts georiënteerde strategie. In 1980 voerde de Turkse regering een nieuw programma van structurele hervormingen in, waarmee het land belangrijke stappen ondernam om een open en liberale economie tot stand te brengen. Het feit dat Turkije een gesloten economie was, werd gezien als de voornaamste reden voor de te lage instroom van bdi voor 1980. De cumulatieve instroom van bdi tot het jaar 1980 bedroeg slechts 228 miljoen Amerikaanse dollars. Na de hervormingen in 1980 werd een meer open en liberale economie tot stand gebracht. Dit trok meteen de aandacht van buitenlandse investeerders. Na deze hervormingen heeft Turkije een beduidende vooruitgang geboekt op het gebied van bdi. In de volgende jaren begon de bdi-instroom in Turkije hierdoor geleidelijk aan te groeien. (Erdal & Tatoglu, 2002; Ates & Bolukbas, 2011).

Tabel 4.1: De stroom en stock van buitenlandse directe investeringen in Turkije

	stroom van bdi (mld \$)	in % van bbp	stock van bdi (mld \$)	in % van bbp
1996	0,722	0,30	15,655	6,42
1997	0,805	0,32	16,460	6,45
1998	0,940	0,35	17,400	6,46
1999	0,783	0,31	18,183	7,28
2000	0,982	0,37	19,209	7,21
2001	3,352	1,71	19,677	10,04
2002	1,082	0,47	18,789	8,08
2003	1,702	0,56	33,543	11,07
2004	2,785	0,71	38,543	9,83
2005	10,031	2,08	71,305	14,76
2006	20,185	3,80	95,077	17,91
2007	22,047	3,41	154,022	23,80
2008	19,504	2,67	80,231	10,99
2009	8,411	1,37	143,623	23,37
2010	9,071	1,21	181,901	24,34

Bron: UNCTAD

Tabel 4.1 geeft de evolutie weer van de instroom en de stock van bdi in Turkije in de periode 1996-2010. De bedragen zijn uitgedrukt in Amerikaanse dollars. Na een periode van trage groei tot 2000, kende de stroom van bdi in Turkije een opmerkelijke vooruitgang. Uit tabel 4.1 kan afgeleid worden dat de eerste grote sprong gemaakt werd in het jaar 2001. Op één jaar tijd werd de instroom van bdi verdrievoudigd. In het daaropvolgende jaar werd duidelijk dat dit groei niet van lange duur was. De instroom werd in 2002 teruggebracht tot ongeveer het niveau van voor 2001. Een belangrijke opmerking die Izmen en Yilmaz (2009) hierbij maken is vrij interessant. Zij trekken de aandacht op het feit dat elke economische crisis in een opkomende markt gevolgd wordt door een val in de marktwaaarde van de binnenlandse ondernemingen als gevolg van de devaluatie van de eigen munt. Hierdoor worden deze markten erg aantrekkelijk gesteld voor buitenlandse investeerders. De onderzoekers halen aan dat dit niet het geval was in Turkije en dat de instroom van bdi uitzonderlijk laag bleef in de periode na de Turkse economische crisis in 2001. De buitenlandse investeerders verkozen om weg te blijven uit het land omdat investeren in het land nog altijd vrij riskant was in die periode.

In 2003 werd vervolgens een nieuwe wet ingevoerd in Turkije om bdi te reguleren. De wet nr. 4875 inzake de regelgeving voor buitenlandse investeringen in Turkije had tot doel de bdi in het land te stimuleren. Dit doel werd getracht bereikt te worden door de rechten van buitenlandse investeerders beter te beschermen door ze gelijk te stellen met binnenlandse investeerders. Ook werden de definities van 'investering' en 'investeerder' in overeenstemming gebracht met internationale standaarden (UNCTAD, 2012). Daarenboven kwam in december 2004, één jaar later na de invoering van de nieuwe wet, de beslissing van de EU om de toetredingsonderhandelingen

met Turkije te openen. Na die beslissing gingen internationale investeerders en multinationale ondernemingen ervan uit dat de toekomst van Turkije in de EU lag. Het groene licht dat de EU gaf voor een mogelijke Turkse toetreding overtuigde de investeerders dat de meeste institutionele en wettelijke obstakels voor de instroom van bdi verwijderd zouden worden (Izmen & Yilmaz, 2009). Samen met de invoering van de nieuwe wet, betekende de beslissing van de EU een keerpunt in de instroom van bdi in Turkije. Als resultaat vond een explosie in de stroom van bdi plaats. De instroom die in 2004 slechts 2,785 miljard USD bedroeg, bereikte in 2005 een bedrag van 10 miljard USD. In de daarop komende jaren bleef de instroom van bdi fors toenemen tot 20 miljard USD in 2006 en bereikte in 2007 een recordhoogte van 22 miljard USD. Izmen & Yilmaz (2009) voegen hierbij nog aan toe dat Turkije niet het enige land was dat vanaf de aanvang van de toetredingsonderhandelingen een dergelijke sprong kende. De Centraal- en Oost-Europese landen ondervonden een identieke toename in hun instroom van bdi vanaf de aankondiging van de toetredingsonderhandelingen met de EU.

Verder blijkt uit tabel 4.1 dat de instroom van bdi terug een duik nam in 2009. De instroom van bdi daalde tot iets meer dan acht miljard USD, wat overeenkomt met een daling van ongeveer 57% ten opzichte van 2008. In 2008 was deze daling van het bdi nog beperkt tot 17% en dit door het feit dat de gevolgen van de crisis pas tegen het einde van dat jaar gevoeld werden. Aangezien de gevolgen van de crisis sterker gevoeld werden in 2009, was de daling in de instroom van bdi in dat jaar ook veel sterker (YASED, 2010).

De ratio van bdi op bbp is steeds heel laag geweest voor Turkije. Wanneer de bdi-stroom in procenten van het bbp beschouwd wordt, valt het op dat deze bedragen zeer laag zijn. Pas in 2005 zijn ze boven de 2% uitgekomen. In 2006 bereikte het een hoogtepunt met 3,8%, maar is nadien terug afgenomen. De laatste jaren is de stroom van bdi in procenten van het bbp echter verder gedaald en bedroeg in 2010 iets meer dan 1% van het bbp.

Wat de stock van bdi in Turkije betreft, is ook daar een forse groei op te merken. In 2000 bedroeg de stock van bdi in Turkije ongeveer 20 miljard USD. Tien jaar later was dit bedrag gestegen tot iets meer dan 180 miljard USD, wat gelijk is aan ongeveer een kwart van het bbp in Turkije. Tot 2003 kende de stock van bdi een gestadige, maar trage groei. Vanaf 2003 heeft de bdi-stock enorme groei cijfers behaald. Hoewel de stock in 2008 bijna tot de helft gedaald is, heeft het zich in de daarop komende jaren terug hersteld en is blijven toenemen.

4.2.2 Waar komen buitenlandse directe investeringen vandaan?

Tabel 4.2 geeft de top vijf van landen weer die geïnvesteerd hebben in Turkije in de jaren 2005 en 2010. Hieruit blijkt dat het grootste deel van bdi in Turkije afkomstig zijn vanuit de EU. In 2005 bedroeg het aandeel van de EU in de totale stroom van bdi 58,7%. In 2010 is dit aandeel zelfs opgelopen tot 75%. Wat de stock van bdi in Turkije betreft, vindt drie kwart zijn oorsprong in de EU.

Tabel 4.2: De top vijf investeerders in Turkije

2005			2010		
	bdi-stroom vanuit	aandeel (%)		bdi-stroom vanuit	aandeel (%)
1	EU	58,7	1	EU	75,0
2	VAE	19,0	2	Japan	5,5
3	Rusland	18,8	3	Koeweit	3,1
4	VS	1,0	4	VAE	1,7
5	Kazachstan	0,5	5	Rusland	0,9
2005			2010		
	bdi-stock vanuit	aandeel (%)		bdi-stock vanuit	aandeel (%)
1	EU	73,3	1	EU	74,9
2	VS	6,9	2	VS	8,4
3	Rusland	5,2	3	VAE	4,5
4	VAE	4,5	4	Zwitserland	2,1
5	Zwitserland	2,5	5	Panama	1,9

Bron: UNCTAD

Aangezien de EU veruit de belangrijkste partner van Turkije is en de overige investeerders naar verhouding vrij verwaarloosbaar zijn, wordt dieper ingegaan in de relatie tussen Turkije en de EU omtrent bdi. Tabel 4.3 toont de stroom en stock van bdi tussen Turkije en de EU in de periode 1996-2010. De inkomende stroom en stock van bdi vanuit de EU loopt ongeveer evenredig met de totale instroom en stock van bdi in Turkije in dezelfde periode. Deze gelijklopende evolutie is logisch aangezien de EU de voornaamste partner is en het leeuwendeel van bdi in Turkije haar oorsprong vindt in de EU.

Tabel 4.3: Stroom en stock van bdi tussen Turkije en de EU

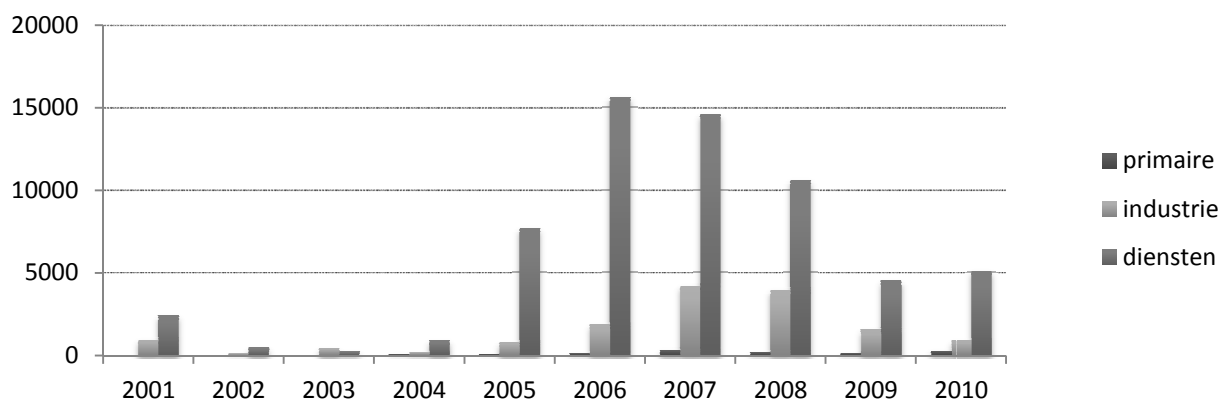
	stroom vanuit EU naar Turkije (mld €)	stroom vanuit Turkije naar EU (mld €)	stock vanuit EU in Turkije (mld €)	stock vanuit Turkije in EU (mld €)
1996	0,405	0,098	2,619	0,479
1997	0,425	0,114	3,507	0,634
1998	1,013	0,230	4,049	0,731
1999	1,187	0,330	5,706	1,119
2000	2,149	0,997	8,056	2,002
2001	2,940	0,289	10,223	2,295
2002	0,802	-0,247	8,462	1,839
2003	1,164	0,130	11,482	2,055
2004	1,150	0,257	12,925	2,835
2005	4,609	0,418	23,533	6,854
2006	12,302	-0,283	33,888	4,972
2007	15,704	0,567	49,615	5,679
2008	6,205	-0,253	46,105	6,549
2009	4,266	1,527	53,967	7,294
2010	5,796	0,759	64,889	8,200

Bron: Eurostat

4.2.3 Sectorale uitsplitsing van bdi in Turkije

Wanneer bdi in Turkije uitgesplitst worden per sector, is het duidelijk dat het meest geïnvesteerd wordt in de dienstensector. Uit figuur 4.1 blijkt dat de dienstensector het grootste aandeel heeft in de totale stroom van bdi. Hierbij moet men denken aan de toeristische sector dat van groot belang is voor de Turkse economie. Op de tweede plaats komt de industriesector. De instroom van bdi in deze sector bedraagt steeds minder dan de helft van de instroom in de dienstensector. De instroom in de primaire sector is in vergelijking met de overige twee sectoren onaanzienlijk en blijft heel miniem.

Figuur 4.1: Uitsplitsing van bdi per sector

Bron: UNCTAD

4.3 Hoe sterk is Turkije in het aantrekken van buitenlandse directe investeringen?

Buitenlandse investeringen spelen een belangrijke rol in het proces van globalisatie. Ze stellen immers vele ontwikkelingslanden in staat om hun ontwikkeling te versnellen. Deze landen halen een groot voordeel uit hun instroom van bdi. In vergelijking met vele andere landen, die bdi hebben aangetrokken en hiervan geprofiteerd hebben, heeft Turkije tot het jaar 2003 hier opvallend weinig gebruik van gemaakt (Erkilek, 2003). In de vorige paragraaf werd getoond dat de instroom van bdi in Turkije tot het jaar 2003 een gestadige, maar zeer trage groei kende. De bdi-instroom bleef doorgaans op een zeer laag niveau. Na de invoering van de nieuwe wet inzake de regelgeving van bdi en vooral de beslissing van de EU om de toetredingsonderhandelingen met Turkije aan te vangen, hebben voor een forse groei in de instroom van bdi gezorgd. Door deze stijgende instroom steeg de stock van bdi tot net iets meer dan 180 miljard USD in 2010. Hoewel uit het voorgaande besloten kan worden dat bdi in Turkije sterk toegenomen zijn, kan weliswaar niet beoordeeld worden of Turkije hierin voldoende inspanning geleverd heeft. Hoe goed presteert Turkije in het aantrekken van bdi en heeft het zijn volledige potentieel benut? Deze twee vragen worden beantwoord aan de hand van de 'Inward fdi performance index' en de 'Inward fdi potential index'.

4.3.1 Inward fdi performance index

De 'Inward fdi performance index' rangschikt landen door hun ontvangen bdi in verhouding te brengen met hun economische grootte. Het is een ratio dat het aandeel van een land in de globale bdi-instroom vergelijkt met het aandeel van dat land in de globale bbp.

Een index groter dan één duidt aan dat het land relatief meer bdi ontvangt dan haar economische grootte. Een waarde tussen nul en één wijst aan dat het minder ontvangt en een negatieve index geeft aan dat er gedesinvesteerd wordt. De index wordt telkens bepaald voor een periode van drie jaar om jaarlijkse fluctuaties weg te werken. De meest recente index werd berekend voor een totaal van 141 landen voor de periode 2007-2009. Hierin staat Turkije pas op de 96ste plaats. Uit tabel 4.4 blijkt dat de scores die Turkije voor 2003 kreeg, minder dan 0,5 bedroegen. Turkije behoorde dus tot dan toe tot de zwak presterende landen. Wanneer dan in 2003 de instroom van bdi een explosie kent, stegen de scores tot iets meer dan één. Hoewel Turkije momenteel scores van meer dan één krijgt, kan gezegd worden dat het nog steeds ondermaats presteert.

Tabel 4.4: De 'Inward fdi performance index' voor Turkije

	1997 - 1999	1998 - 2000	1999 - 2001	2000 - 2002	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009
score	0,175	0,134	0,260	0,325	0,418	0,422	0,894	1,050	1,117	...	...
rang	122	123	112	109	110	111	99	86	84	85	96

Bron: UNCTAD

Data over de scores in de laatste twee driejarige periode is niet beschikbaar

4.3.2 Inward fdi potential index

De 'inward fdi potential index' houdt rekening met verschillende factoren, andere dan marktgrootte, waarvan verwacht wordt de aantrekkelijkheid van een economie te beïnvloeden. De index is een ongewogen gemiddelde van twaalf variabelen. Deze variabelen zijn ondermeer het bbp per capita, groeivoet van het bbp, ratio export over bbp, commercieel energieverbruik per capita, aandeel van onderzoek & ontwikkeling in totale bbp, aandeel studenten in totale populatie, risicograad, aandeel in de globale stock van bdi, De index geeft een score weer tussen nul en één. Ook deze index wordt berekend voor een periode van drie jaar. Tabel 4.5 toont dat Turkije ook hier redelijk slecht op scoort. In de periode 2007-2009 werd Turkije als 76ste geplaatst in de rangschikking.

Tabel 4.5: De 'Inward fdi potential index' voor Turkije

	1997 - 1999	1998 - 2000	1999 - 2001	2000 - 2002	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009
score	0,178	0,175	0,155	0,181	0,176	0,191	0,185	0,190	...	...	...
rang	81	78	89	72	72	68	69	72	71	73	76

Bron: UNCTAD

Data over de scores in de laatste drie driejarige periode is niet beschikbaar

4.3.3 Matrix van prestatie en potentieel

Op basis van de indices die hierboven toegelicht werden, kan een matrix opgesteld worden met vier verschillende groepen:

- Koploper: landen met zowel een hoge prestatie als een hoog potentieel
- Boven het potentieel: landen met een hoge prestatie maar een laag potentieel
- Onder het potentieel: landen met een lage prestatie maar een hoog potentieel
- Onderpresterend: landen met zowel een lage prestatie als een laag potentieel

Wanneer de indices voor prestatie en potentieel gecombineerd worden, wordt Turkije geplaatst in de groep van de onderpresterende landen. Een vergelijking met de EU-lidstaten benadrukt de slechte positie van Turkije. Uit tabel 4.6 blijkt dat het grotendeel van de lidstaten zich in de groep van de koplopers bevinden. Daarnaast bevinden elf lidstaten zich in de groep die onder haar potentieel zit. Verder is het opmerkelijk dat behalve Slovenië, alle landen van de laatste twee uitbreidingsrondes zich in de groep van de koplopers bevinden. Turkije presteert dus ondermaats in het aantrekken van bdi en heeft een laag potentieel. Hoewel Turkije in 2003 inspanningen geleverd heeft om de instroom van bdi te verhogen en hierin enige vooruitgang geboekt heeft, heeft het deze trend niet kunnen aanhouden.

Tabel 4.6: Matrix van performance en potentieel

	hoge prestatie	lage prestatie
hoog potentieel	Austria, Bahamas, Bahrain, Belgium, Bulgaria, Canada, Chile, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Estonia, France, Hong Kong, China, Hungary, Iceland, Israel, Jordan, Kazakhstan, Latvia, Libyan Arab Jamahiriya, Lithuania, Malta, Netherlands, Oman, Panama, Poland, Qatar, Romania, Saudi Arabia, Singapore, Slovakia, Sweden, Switzerland, Thailand, Trinidad and Tobago, Tunisia, Ukraine, United Arab Emirates and the United Kingdom.	Algeria, Argentina, Australia, Azerbaijan, Belarus, Brazil, Brunei Darussalam, China, Denmark, Dominican Republic, Finland, Germany, Greece, Ireland, Islamic Republic of Iran, Italy, Japan, Kuwait, Luxembourg, Malaysia, Mexico, New Zealand, Norway, Portugal, Republic of Korea, Russian Federation, Slovenia, South Africa, Spain, Taiwan Province of China, United States and the Bolivarian Rep. of Venezuela.
laag potentieel	Albania, Angola, Armenia, Colombia, Congo, Costa Rica, Egypt, Gambia, Georgia, Ghana, Guinea, Guyana, Honduras, Jamaica, Kyrgyzstan, Lebanon, Madagascar, Mongolia, Namibia, Nicaragua, Nigeria, Republic of Moldova, Sierra Leone, Sudan, Suriname, Tajikistan, The former Yugoslave Rep. of Macedonia, Uganda, United Republic of Tanzania, Uruguay, Viet Nam and Zambia.	Bangladesh, Benin, Bolivia, Botswana, Burkina Faso, Cameroon, Côte d' Ivoire, Democratic Republic of Congo, Ecuador, El Salvador, Ethiopia, Gabon, Guatemala, Haiti, India, Indonesia, Kenya, Malawi, Mali, Morocco, Mozambique, Myanmar, Nepal, Niger, Pakistan, Papua New Guinea, Paraguay, Peru, Philippines, Rwanda, Senegal, Sri Lanka, Syrian Arab Republic, Togo, Turkey , Uzbekistan, Yemen and Zimbabwe.

Bron: UNCTAD

4.4 De potentiële buitenlandse directe investeringsstromen vanuit de EU naar Turkije

Naast internationale handel, zijn buitenlandse directe investeringen een tweede manier om toegang te krijgen tot buitenlandse markten. Directe investeringen hebben ten opzichte van buitenlandse handel als voordeel dat investeerders toegang krijgen tot buitenlandse markten zonder daarbij goederen te vervoeren en dat zij gebruik kunnen maken van lokale productiefactoren. Deze lokale productiefactoren zijn aantrekkelijk als ze goedkoper of beter zijn dan de binnenlandse productiefactoren (Dekker et.al, 2007).

Wanneer Turkije lid wordt van de EU, zal het land deel uitmaken van de interne markt. In deze gemeenschappelijke markt geldt het vrije verkeer van kapitaal. Dit impliceert dat in de interne markt alle maatregelen die kapitaalbewegingen belemmeren, afgeschaft worden. De toetreding van Turkije zal dus ervoor zorgen dat alle belemmeringen wegvallen. Hierdoor zal kapitaal vrij kunnen bewegen tussen Turkije en andere lidstaten. De lidstaten zullen niet alleen kunnen profiteren van een bijkomende afzetmarkt, maar zullen ook nieuwe handelspartners en nieuwe opportuniteiten ontdekken om in te investeren.

Turkije zou als een aantrekkelijk land beschouwd kunnen worden voor buitenlandse investeerders. Het land is immers gelegen tussen Europa en Azië. Een grote binnenlandse markt en goedkope arbeid behoren tot de belangrijke de belangrijkste voordelen van Turkije (Lejour, de Mooij & Capel, 2004). Desondanks blijkt Turkije niet erg succesvol te zijn in het aantrekken van bdi. In paragraaf 4.3 werd reeds besloten dat de prestaties van het land om buitenlandse investeerders aan te trekken niet voldoende zijn.

In deze vierde paragraaf van dit hoofdstuk wordt het investeringspotentieel tussen Turkije en de EU bestudeerd. Met behulp van het graviteitsmodel worden de bilaterale investeringsstromen tussen Turkije en zijn handelspartners verklaard. Dit wordt gedaan door eerst de afhankelijke en de verschillende onafhankelijke variabelen aan te duiden. Daarna wordt de data en de gebruikte methodologie voorgesteld. Vervolgens worden de resultaten van het eigen onderzoek gebruikt om de potentiële stroom van bdi vanuit de EU-lidstaten naar Turkije te voorspellen. Het investeringspotentieel van Turkije met de EU zal geëvalueerd worden door de potentiële stroom van bdi te vergelijken met de actuele stroom van bdi.

4.4.1 Eigen onderzoek

In het vorige hoofdstuk werd het graviteitsmodel gebruikt om de internationale handelsstromen te verklaren en om het handelspotentieel te berekenen. Een soortgelijke aanpak wordt hier toegepast om buitenlandse directe investeringsstromen te verklaren. Het graviteitsmodel kan immers evengoed worden toegepast voor het analyseren van verschillen in bilaterale directe investeringen (Kox & Lejour, 2005).

In dit meer praktijkgerichte onderzoek wordt met behulp van het graviteitsmodel eerst de stroom van bdi vanuit verschillende bronlanden naar Turkije geanalyseerd. Er worden een schatting gemaakt van de invloed van verschillende determinanten op de investeringsstromen naar Turkije. Precies omdat de investeringsstroom afhankelijk is van verschillende factoren, is het graviteitsmodel een geschikt hulpmiddel.

Volgens het economische model van de graviteitstheorie worden interacties tussen twee landen verklaard door hun economische gewichten en hun onderlinge afstand. Als maatstaf voor het economische gewicht van een land wordt het bbp van een land genomen. De afstand tussen twee landen wordt bepaald door de geografische afstand tussen beide landen te meten. Dit betekent dat de interactie tussen twee landen positief gerelateerd is met hun gewicht en omgekeerd evenredig is met de geografische afstand tussen beide landen. Aan dit basismodel kunnen er vervolgens verschillende variabelen aan toegevoegd worden die als specifieke determinanten van bdi in een land beschouwd worden. Dit model kan dus, naast de verklaring van de bilaterale handelsstromen, ook gebruikt worden om de investeringsstromen tussen twee landen te verklaren. Alleen neemt de interactie tussen twee landen in dit geval niet de vorm aan van handel, maar wel die van buitenlandse investeringen.

4.4.1.1 Variabelen

De graviteitsvergelijking waarop in dit onderzoek gebaseerd wordt, verklaart de investeringsstromen vanuit land i naar Turkije met de omvang van de economie van land i , de afstand tussen Turkije en land i , het al dan niet hebben van een gemeenschappelijke cultuur, de aanwezigheid van een investeringsstimulerende wetgevende kader, de aanwezigheid van beperkingen voor bdi in Turkije, de prestatie van Turkije in het aantrekken van bdi en het al dan niet lid zijn van de EU van het bronland. Dit leidt tot de volgende graviteitsvergelijking:

$$BDI_{iT} = bbp_i + afstand + gc + wet + rr + perf + eu$$

Afhankelijke variabele

Stroom van bdi (BDI_{iT}): Als maatstaf voor de interactie tussen Turkije en land i worden de buitenlandse investeringsstromen genomen. De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de stroom van bdi vanuit land i naar Turkije. Het is de bedoeling om aan de hand van de onafhankelijke variabelen een schatting te maken van de stroom van bdi vanuit de in de steekproef geselecteerde bronlanden naar Turkije.

Onafhankelijke variabelen

Massa (bbp_i): Doorgaans wordt het bbp gebruikt als maatstaf voor de economische grootte van een land. Er geldt dat hoe groter de economie van een land is, hoe meer investeringen het doet. Dit betekent dat een land met een hoger bbp meer zal investeren in het buitenland dan een land met een lager bbp. Zo zal bijvoorbeeld Duitsland meer investeren in Turkije dan dat Oostenrijk zou doen, gewoonweg omdat Duitsland een grotere economie heeft.

Geografische afstand ($afstand$): In het vorige hoofdstuk werd gezien dat afstand een negatief effect op de bilaterale handel had. Het diende als een maatstaf voor de transport- en transactiekosten. Daaruit vloeide voort dat twee ver van elkaar gelegen landen in mindere mate handel met elkaar dreven. Buitenlandse handel en bdi worden doorgaans beschouwd als substituten van elkaar. Hieruit zou men moeten concluderen dat afstand een positieve invloed heeft op bdi. Er geldt namelijk dat hoe verder twee landen van elkaar gelegen zijn, hoe hoger de kosten bedragen. Hogere kosten brengen met zich mee dat buitenlandse handel beperkt wordt en vervangen wordt door bdi. De meeste empirische toepassingen van het graviteitsmodel op bdi tonen nochtans een negatieve relatie tussen afstand en bdi. Wat de afstand in dit model wel meet zijn de informatie- en communicatiekosten die gemaakt worden tijdens het overbrengen van informatie en kennis (Paniagua, 2011; Buch, Kleinert & Toubal, 2003; Jeon, Tang & Zhu, 2012). Investeren in een ver gelegen land brengt dus hogere kosten met zich mee vanwege de asymmetrische informatie die de landen in kwestie bezitten.

Gemeenschappelijke cultuur (gc): Investeren in het buitenland brengt doorgaans langdurige relaties met zich mee. Het is belangrijk dat de gemaakte afspraken nagekomen worden. Bekendheid en vertrouwdheid met de cultuur in het bestemmingsland spelen dan een belangrijke rol. Om succesvolle samenwerking te garanderen is onderling vertrouwen dus cruciaal. Wanneer

twee landen elkaar beter kennen en vertrouwd zijn met elkaar, zullen ze meer bereid zijn om samen te werken. Daar de variabele 'afstand' de geografische afstand tussen twee landen meet, meet deze variabele de culturele afstand tussen twee landen. Om de gelijkenissen in cultuur te meten, wordt een dummy-variabele gebruikt dat de waarde één krijgt wanneer het bronland dezelfde taal of godsdienst heeft als Turkije. Dit betekent dat van islamitische landen of landen die Turks spreken verwacht wordt dat ze meer zullen investeren in Turkije, omdat ze een bepaalde mate van bekendheid en vertrouwdheid met de Turkse cultuur bezitten.

Wettelijke kader (wet): Bij bespreking van bdi in Turkije in paragraaf 4.2 werd reeds aangehaald dat sinds 2003 er een nieuwe wettelijke kader bestaat om bdi in Turkije te reguleren. De wet nr. 4875 inzake de regelgeving voor buitenlandse investeringen in Turkije had tot doel de bdi in het land te stimuleren. Dit doel werd getracht bereikt te worden door de rechten van buitenlandse investeerders beter te beschermen door ze gelijk te stellen met binnenlandse investeerders. Vanaf 2003 kenden buitenlandse investeringsstromen in Turkije een forse groei, wat gedeeltelijk te danken is aan dit nieuwe wettelijke kader. Hierdoor wordt verwacht dat de aanwezigheid van een investeringsstimulerende wettelijke kader in Turkije een positieve invloed heeft op de omvang van buitenlandse investeringsstromen in Turkije. Om de aanwezigheid van een dergelijke kader aan te geven, werd een dummy-variabele toegevoegd dat de waarde één krijgt na het jaar 2003.

Beperkingen voor bdi (rr): Alle nationale markten hebben hun eigen karakteristieken en behandelen bdi op hun eigen manier. Zo kunnen landen in bepaalde mate beperkende maatregelen hebben op bdi. Aan het model wordt de 'Fdi Regulatory Restrictiveness Index' toegevoegd. deze index meet de formele beperkingen op bdi in een land. Hiertoe behoren alle discriminerende belemmeringen voor toegang tot de markt in de vorm van eigendomsbeperkingen voor buitenlanders, speciale onderzoekprocedures op buitenlandse investeerders en andere operationele beperkingen die een indicator zijn voor de openheid van een land voor bdi (OECD, 2009). De index geeft een score tussen nul en één, waarbij nul staat voor volledige openheid en één voor een volledig verbod op bdi. Er geldt dus dat hoe lager deze index bedraagt, hoe meer bdi binnengehaald kunnen worden.

Prestatie (perf): Landen concurreren met elkaar om zo veel mogelijk buitenlandse investeerders aan te trekken. Bijgevolg zal de investeringsstroom naar een land ook afhangen van de prestaties van dat land in het aantrekken van bdi. Als maatstaf voor de prestatie van een land wordt de 'Inward fdi performance index' gebruikt. Deze index rangschikt landen door hun ontvangen bdi in verhouding te brengen met hun economische grootte. Een index groter dan één duidt aan dat het land relatief meer bdi ontvangt dan haar economische grootte. Een waarde tussen nul en één wijst aan dat het minder ontvangt. Er wordt verwacht dat landen die hier beter op presteren, meer bdi kunnen binnenhalen.

EU-lidmaatschap (eu): Meer dan de helft van de instroom van bdi in Turkije komt uit de EU. Turkije ontvangt dus relatief meer investeringen vanuit de lidstaten van de EU. Om het belang van de EU in de investeringsstromen naar Turkije aan te duiden, wordt een dummy-variabele

toegevoegd dat de waarde één krijgt wanneer land i tot de EU behoort. Er wordt immers verwacht dat het lid zijn tot de EU van het bronland een positieve invloed zal hebben de investeringsstroom vanuit dat land naar Turkije.

4.4.1.2 Data

Nu de verschillende variabelen bekend zijn, wordt op zoek gegaan waar de data i.v.m. deze verschillende variabelen teruggevonden kunnen worden.

In totaal werden 43 landen opgenomen in het model. Deze landen zijn geselecteerd op basis van hun belang als partner van Turkije, naargelang de beschikbaarheid van data. In bijlage 1 wordt een lijst gegeven van alle landen die in het model opgenomen zijn. Wat de tijdspanne betreft, werden cijfers van het voorbije decennium gebruikt zodoende een recent beeld van de situatie te geven. Er werd dus getracht de investeringsstromen vanuit 43 landen naar Turkije in de periode 2000-2010 te verklaren aan de hand van zeven verklarende variabelen.

Om data omtrent de bilaterale bdi-instromen te vinden, werd gebruik gemaakt van de 'International Direct Investment Statistics'. Dit is een database dat aangeboden wordt door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Hierin zijn alle stromen en stocks van bdi vanuit en naar OESO-landen terug te vinden. In dit onderzoek werd steeds Turkije genomen als bestemmingsland. Daarna werd steeds de stroom van bdi vanuit de bronlanden naar Turkije in acht genomen. De investeringsstromen zijn steeds uitgedrukt in Amerikaanse dollars.

Een belangrijke opmerking die bij de bespreking van de data gemaakt moet worden is het feit dat data voor een aantal landen in bepaalde jaren ontbreken. Ook komt het voor dat in bepaalde jaren de investeringsstroom naar Turkije vanuit bepaalde landen nul of negatief is. Dit gaf de aanleiding tot een aantal wijzigingen in de dataset. Ten eerste werden alle ontbrekende en negatieve waarden uit het model weggelaten. Ontbrekende waarden zijn waarden waar geen informatie over beschikbaar zijn en die om het even welke waarden kunnen hebben. Negatieve waarden geven aan dat er gedesinvesteerd wordt en worden ook niet mee in het model opgenomen. Vervolgens werden ook alle nulwaarden uit de dataset verwijderd. De reden hiervoor is dat in het model de logaritme van de waarden genomen wordt en dat de logaritmen van nul niet bestaat.

De data omtrent het bbp van de bronlanden komen uit de 'United Nations Statistics Division (UNSD)', dat jaarlijks geüpdate data omtrent de nationale rekeningen biedt. Het bbp wordt uitgedrukt in Amerikaanse Dollars.

Voor de afstand tussen Turkije en land i werd beroep gedaan op de data van 'Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII)'. De 'Geodist' databestand geeft de afstand tussen twee landen door de afstand tussen de hoofdsteden van beide landen te meten. De afstanden zijn gemeten in kilometers.

Data omtrent de dummies die het gemeenschappelijke cultuur en de EU-lidmaatschap aangeven zijn zelf aangemaakt. Wanneer land i een gemeenschappelijke cultuur deelt met Turkije, krijgt de dummy de waarde één. In het andere geval krijgt ze de waarde nul. Verder krijgen de lidstaten van de EU de waarde één toegewezen en landen die geen lid zijn van de EU krijgen de waarde nul. Ook de dummy die de aanwezigheid van een investeringsstimulerende wettelijke kader in Turkije aangeeft is zelf aangemaakt. Deze dummy krijgt de waarde één na het jaar 2003.

De 'Fdi Regulatory Restrictiveness Index' is een indicator voor de formele belemmeringen op bdi in een land. De index wordt uitgegeven door de OESO. Het is een gewogen gemiddelde en omvat negen sectoren en elf subsectoren.

De 'Inward fdi performance index' wordt berekend door de 'United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)'. Het is een ratio dat het aandeel van een land in de globale bdi-instroom vergelijkt met het aandeel van dat land in de globale bbp. Omdat geen volledige data beschikbaar is over de scores die Turkije toegewezen kreeg, wordt voor de meting van dit index gebruik gemaakt van de rangschikking van Turkije. Dit betekent dat het rangschikkingnummer daalt naarmate dat Turkije beter presteert en hoger in de volgorde komt te liggen.

4.4.1.3 Methode

Dit onderzoek tracht de stroom van bdi naar Turkije te verklaren aan de hand van verschillende variabelen. Om het effect van meerdere variabelen te meten, wordt gebruik gemaakt van het graviteitsmodel. De graviteitsvergelijking waarmee de investeringsstromen naar Turkije bestudeerd wordt, ziet er als volgt uit:

$$\ln(BDI)_{it} = \beta_1 \cdot \ln(bbp)_i + \beta_2 \cdot \ln(afstand) + \beta_3 \cdot (gc) + \beta_4 \cdot (wet) + \beta_5 \cdot \ln(rr) + \beta_6 \cdot \ln(perf) + \beta_7 \cdot (eu)$$

In dit onderzoek worden zeven variabelen gebruikt om de jaarlijkse buitenlandse investeringsstromen vanuit 43 bronlanden naar Turkije in de periode 2000-2010 te verklaren. Vervolgens wordt het model en de onafhankelijke variabelen getoetst op significantie door gebruik te maken van hun p-waarden. Hiervoor wordt een significantieniveau van 0,05 gehanteerd, wat overeenkomt met een betrouwbaarheidsinterval van respectievelijk 95%. Bovendien worden alle variabelen, buiten de drie dummy-variabelen, in logaritmen uitgedrukt. Dit heeft tot gevolg dat de geschatte coëfficiënten gelezen kunnen worden als elasticiteiten.

4.4.1.4 Resultaat

Vooraleer overgegaan wordt naar de bespreking van de resultaten, wordt het model getest op een aantal punten. De testen helpen de vergelijking te controleren op haar robuustheid. Er wordt gecontroleerd of de graviteitsvergelijking geconfronteerd wordt met outliers, multicollineariteit en heteroscedasticiteit.

- **Outliers**

Een outlier of een uitschieter is een waarneming met een groot residu. Het is een waarneming met een waarde die veel verschilt van de waarden van andere waarnemingen in de steekproef. Deze waarnemingen kunnen ervoor zorgen dat het resultaat vertekend is aangezien het resultaat in de richting van de uitbijter getrokken wordt.

Waarnemingen met grote gestandaardiseerde residuen worden opgespoord door de 'casewise diagnostics' op te vragen. De instellingen worden zo ingesteld dat alle gestandaardiseerde residuen met een waarde van groter dan drie opgespoord worden. Er wordt vervolgens een tabel aangemaakt die aangeeft voor welke waarnemingen het verschil tussen geobserveerde en voorspelde waarde groter dan drie bedraagt. Tabel 4.7 toont aan dat case 199 een outlier is. Aangezien deze case het resultaat kan beïnvloeden, wordt beslist deze uit de dataset te verwijderen.

Tabel 4.7: Casewise diagnostics

Case Number	Std. Residual	Inbdi flow	Predicted Value	Residual
199	3,060	22,17	16,8250	5,34498

- **Multicollineariteit**

De aanwezigheid van multicollineariteit wordt gecontroleerd door te kijken naar de waarden van de VIF en de tolerance. De vergelijking wordt geconfronteerd met multicollineariteit indien de tolerance minder dan 0,10 en de VIF meer dan tien bedraagt.

De waarden van tolerance en VIF kunnen teruggevonden worden in de collinearity statistics. Wanneer tabel 4.8 beschouwd wordt en de bovenvermelde regels in acht genomen worden, kan besloten worden dat er geen aanwijzingen zijn naar buitensporige correlatie tussen de onafhankelijke variabelen. De waarden van tolerance en VIF liggen immers binnen de acceptabele grenzen.

Tabel 4.8: Collinearity statistics

Model	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
(Constant)		
Ln(bbp)i	,560	1,786
Ln(afstand)	,598	1,673
gc	,505	1,980
wet	,548	1,826
Ln(rr)	,286	3,500
Ln(perf)	,275	3,641
eu	,570	1,754

- **Heteroscedasticiteit**

Heteroscedasticiteit is een ander probleem waarmee het model geconfronteerd kan worden. Heteroscedasticiteit is aanwezig wanneer de variantie niet gelijk is voor alle mogelijke waarden van de onafhankelijke variabelen. Dit probleem moet opgelost worden omdat het resultaat een vertekend beeld kan geven.

Wanneer gekeken wordt naar de scatterplot, kan opgemerkt worden dat er geen aanwijzingen zijn naar heteroscedasticiteit. In de puntenwolk is geen systematische toename of afname van de spreiding waarneembaar en is er dus geen aanleiding tot nader onderzoek.

- **Resultaat**

Om te beginnen wordt getest of het meervoudige regressiemodel significant is. Dit wordt gedaan door de F-test uit te voeren. De F-test wordt uitgevoerd om na te gaan of de nulhypothese dat alle coëfficiënten gelijktijdig nul zijn, verworpen kan worden. Vervolgens wordt een alternatieve hypothese opgesteld dat zegt dat tenminste één onafhankelijke variabele een coëfficiënt heeft verschillend van nul.

Uit tabel 4.9 blijkt dat de F-waarde 23,655 is en dat de p-waarde kleiner is dan 0,05. Hieruit wordt besloten dat de nulhypothese verworpen kan worden en dat het model significant is. Dit betekent dat het model relevant is en gebruikt kan worden.

Tabel 4.9: De ANOVA-tabel

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	491,781	7	70,254	23,655	,000
Residual	962,286	324	2,970		
Total	1454,067	331			

Aangezien de F-test aangetoond heeft dat het model significant is, kan gesteld worden dat de determinatiecoëfficiënt of R^2 niet gelijk is aan nul. R^2 is een maatstaf voor de 'goodness-of-fit' van het model. Het wordt geïnterpreteerd als het percentage van de variantie van de afhankelijke variabele die verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen.

Tabel 4.10 laat zien dat de adjusted R^2 gelijk is aan 0,324. Dit betekent dat 32,4% van de variantie van de investeringsstroom verklaard kan worden door de zeven onafhankelijke variabelen in het model.

Tabel 4.10: De adjusted R^2

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
	,582 ^a	,338	,324	1,72337

Om te bepalen of elke onafhankelijke variabele in het model afzonderlijk significant is, wordt er een t-test uitgevoerd voor alle onafhankelijke variabelen in het model. De nulhypothese veronderstelt

dat de coëfficiënt van de afzonderlijke onafhankelijke variabele gelijk is aan nul. De alternatieve hypothese daarentegen zegt dat deze coëfficiënt verschilt van nul. De nulhypothese met betrekking tot elke onafhankelijke variabele wordt verworpen wanneer de bijhorende p-waarde kleiner is dan 0,05.

Tabel 4.11 geeft voor elke onafhankelijke variabele haar significantie en coëfficiënt weer. Hieruit kan besloten worden dat vijf van de zeven verklarende variabelen significant zijn. De variabelen 'wet' en 'ln(rr)' hebben respectievelijk een p-waarde van 0,572 en 0,299. Aangezien deze p-waarden groter zijn dan 0,05 worden deze variabelen niet significant verklaard. De nulhypothese van deze variabelen kan bijgevolg niet verworpen worden. In alle andere gevallen is de p-waarde kleiner dan 0,05 en dus significant. De nulhypothese dat de coëfficiënt van deze variabelen nul is, kan hierdoor verworpen worden. Dit betekent dat alle significante variabelen een invloed hebben op de investeringsstroom naar Turkije. De graviteitsvergelijking die de stroom van bdi vanuit land i naar Turkije schat, ziet er als volgt uit:

$$\ln(BDI_{iT}) = 14,538 + (0,857) \cdot \ln(bbp)_i + (-0,644) \cdot \ln(afstand) + (0,971) \cdot (gc) + (-3,359) \cdot \ln(perf) + (0,881) \cdot \ln(eu)$$

Het bbp van het bronland heeft een positief teken. Dit betekent dus dat het bbp van het bronland een invloed heeft op de omvang van de investeringsstroom naar Turkije. Een stijging van het bbp in het bronland met 1% doet de investeringsstroom vanuit dat land naar Turkije toenemen met 0,857%.

Afstand heeft een negatief teken en heeft dus een negatieve invloed op de investeringsstroom naar Turkije. Wanneer de afstand tussen Turkije en het bronland toeneemt met 1%, neemt de investeringsstroom vanuit dat land af met 0,644%. De omvang van de investeringsstroom zal dus lager zijn wanneer de afstand vergroot wordt.

Wanneer Turkije een gemeenschappelijke cultuur heeft met het bronland, krijgt de dummy de waarde één. Hierdoor stijgt de investeringsstroom vanuit dat land. De stroom van bdi naar Turkije zal dus groter zijn wanneer het investerende land een gemeenschappelijke cultuur deelt met Turkije. De stroom van bdi zal in dat geval 2,6 maal groter zijn.

De 'Inward fdi potential index' heeft een negatieve teken. Voor de meting van deze index werd in de dataset gebruik gemaakt van het rangschikingsnummer van Turkije. Dit betekent dat naarmate Turkije beter presteert, het hoger in de volgorde komt te liggen waardoor het rangschikingsnummer daalt. Een stijging in het rangschikingsnummer met 1% zal bijgevolg de investeringsstroom doen afnemen met 3,359%.

Het al dan niet lid zijn van de EU van het bronland heeft een positieve invloed op de investeringsstroom naar Turkije. Wanneer het bronland een lidstaat van de EU is, krijgt deze dummy de waarde één toegewezen. Hierdoor zal de investeringsstroom 2,4 maal groter zijn dan

wanneer het bronland geen EU-lidstaat is. Eerder in dit hoofdstuk werd gezien dat meer dan de helft van bdi in Turkije afkomstig is uit de EU. De EU-dummy werd in het model opgenomen om na te gaan of de stroom van bdi vanuit de EU-lidstaten relatief gezien groter is dan de stroom van bdi vanuit andere landen, wanneer de overige onafhankelijke variabelen mee in rekening worden genomen. De coëfficiënt van de EU-dummy in dit onderzoek toont aan dat de investeringsstroom vanuit de EU-lidstaten significant groter is dan dat geschat kan worden met de overige vier verklarende variabelen (dus zonder de EU-dummy).

Tabel 4.11: De t-test

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	14,538	3,981		3,652	,000
Ln(bbp)i	,857	,079	,657	10,904	,000
Ln(afstand)	-,644	,180	-,209	-3,586	,000
gc	,971	,322	,191	3,019	,003
Ln(perf)	-3,359	,751	-,206	-4,475	,000
eu	,881	,250	,211	3,529	,000
Uitgesloten variabelen					
wet	,012	,193	,847	,011	,572
Ln(rr)	-,083	-1,000	,318	-,055	,299

4.4.1.5 De potentiële bdi

Voor de analyse van de potentiële bdi in Turkije wordt een gelijkaardige aanpak gehanteerd als bij de berekening van de potentiële handel in het vorige hoofdstuk. Voor de berekening van de potentiële investeringsstromen vanuit de EU naar Turkije wordt gesteund op eerdere onderzoeken die investeringspotentieel berekenden op deze manier. Brenton & Di Mauro (1999, Ferragina (2008) en Gorg & Greenaway (2002) onder andere berekenden het investeringspotentieel tussen de EU en de Centraal- en Oost-Europese landen door het potentiële niveau te vergelijken met het actuele niveau.

Hierboven werd een graviteitsvergelijking opgesteld dat het mogelijk maakt om de potentiële de investeringsstromen vanuit land i naar Turkije te schatten. De potentiële investeringsstroom is gelijk aan het 'normale niveau' dat men zou mogen verwachten wanneer de huidige waarden van determinanten in beschouwing genomen worden. Om te beginnen wordt een voorspelling gemaakt van de potentiële investeringsstroom vanuit de EU-lidstaten naar Turkije aan de hand van de gebruikte graviteitsvergelijking. De voorspelde potentiële investeringsstromen worden berekend door de bijhorende coëfficiënten in te vullen.

Om een conclusie te kunnen trekken over het investeringspotentieel tussen Turkije en de EU, wordt vervolgens de potentiële investeringsstroom vergeleken met de actuele investeringsstroom. De

ratio van potentiële stroom van bdi over actuele stroom van bdi wordt dan gebruikt om het investeringspotentieel te analyseren. Turkije heeft investeringspotentieel met de EU wanneer de potentiële bdi groter zijn dan de actuele bdi, of als de ratio $\frac{(P\ BDI)_{euT}}{(A\ BDI)_{euT}}$ groter is dan één. In deze situatie wordt aangeraden om acties te ondernemen om het onbenutte potentieel te benutten. Wanneer deze ratio daarentegen kleiner is dan één, betekent dit dat Turkije haar investeringspotentieel met de betreffende lidstaat reeds overschreden heeft. Het doel van dit onderzoek is dus om na te gaan of er potentieel voor intensievere investeringen tussen Turkije en de EU in zicht is, in de voorbeschouwing van een mogelijke toetreding.

De waarde van de ratio worden in tabel 4.12 gebruikt om de lidstaten in te delen in twee groepen volgens hun potentieel voor de uitbreiding van de investeringsmogelijkheden. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen lidstaten met wie potentieel voor uitbreiding van bdi waarneembaar is en lidstaten waarmee het investeringspotentieel reeds overschreden is. De lidstaten worden geclassificeerd door per lidstaat het gemiddelde van de ratio P/A in de periode 2000-2010 in beschouwing te nemen, naargelang de beschikbaarheid van data. Op deze manier worden jaarlijkse fluctuaties over de jaren heen geëlimineerd.

Uit deze tabel kan afgeleid worden dat Turkije een enorm investeringspotentieel heeft met een groot aantal lidstaten. Dit betekent dat de potentiële investeringsstromen naar deze landen, dat berekend werd door gebruik te maken van de graviteitsvergelijking, veel groter zijn dan de werkelijke investeringsstromen. Met deze landen kunnen er dus bilaterale maatregelen genomen worden om het onbenutte potentieel te exploiteren en zodoende de actuele investeringsstromen te doen stijgen tot het potentiële of het 'normale niveau'. Onder deze situatie is het dus te begrijpen dat de toetreding van Turkije tot de EU en de deelname aan de interne markt de investeringen vanuit de EU naar Turkije zal aanmoedigen. De toetreding van Turkije tot de EU, en daarmee tot de interne markt, zal immers alle maatregelen die het kapitaalverkeer tussen Turkije en de lidstaten belemmeren, volledig afschaffen. Dit zal het mogelijk maken om de bilaterale investeringsstromen met deze landen verder uit te breiden. Het is de bedoeling dat de toetreding van Turkije een bijdrage levert aan de bevordering van het kapitaalverkeer binnen de interne markt. Dit is namelijk een minimale voorwaarde opdat de toetreding van Turkije als succesvol zou beschouwd worden wanneer enkel het vrije verkeer van kapitaal beoordeeld wordt.

Daarenboven kan vastgesteld worden dat het investeringspotentieel van Turkije met een vijftal EU-lidstaten reeds overschreden is. Dit betekent dat de actuele investeringsstroom tussen Turkije en deze lidstaten reeds het normale niveau overschrijdt. De omvang van de stroom van bdi vanuit Turkije naar deze lidstaten is namelijk groter dan dat voorspeld kan worden met de graviteitsvergelijking. In toetredingsperspectief betekent dit dat de toetreding tot de interne markt en de afschaffing van alle maatregelen die het kapitaalverkeer belemmeren die daarmee gepaard gaat, geen toename in de investeringsstromen naar Turkije zal veroorzaken. Wel zou de toetreding van Turkije de nodige mogelijkheden bieden om de reeds hoge investeringsstromen te kunnen aanhouden.

Tabel 4.12: Indeling lidstaten volgens hun investeringspotentieel met Turkije

lidstaten met potentieel voor uitbreiding van bdi	ratio $\frac{(P \text{ BDI})}{(A \text{ BDI})}$	lidstaten waarmee het potentieel overschreden is	ratio $\frac{(P \text{ BDI})}{(A \text{ BDI})}$
Polen	31,993	Ierland	0,868
Bulgarije	13,911	Tsjechië	0,635
Hongarije	12,324	Verenig Koninkrijk	0,629
Portugal	9,944	Luxemburg	0,264
Zweden	7,812	Nederland	0,142
Finland	4,919		
Estland	4,291		
Spanje	4,166		
Litouwen	3,840		
Griekenland	3,547		
Letland	2,997		
Oostenrijk	2,879		
Oostenrijk	2,879		
Italië	2,717		
Denemarken	2,384		
Duitsland	1,687		
Frankrijk	1,356		
België	1,242		

Bron: eigen berekening

Hoofdstuk 5: Migratie

Na de bespreking van de handel en buitenlandse directe investeringen, wordt in dit hoofdstuk de migratie onder de loep genomen. Wanneer Turkije tot de EU toetreedt, zal de bevolking van de EU toenemen met meer dan 70 miljoen Turken. Dit is ongeveer gelijk aan de bevolking van de tien landen die in 2004 toetraden. De EU telt momenteel bijna 500 miljoen inwoners. De toetreding van Turkije zal dit aantal doen stijgen met ongeveer 15%.

Het vrije verkeer van personen is één van fundamentele vrijheden binnen de EU. Dit houdt in dat Turkse burgers na de toetreding het recht zullen hebben om in een ander EU-lidstaat te leven en te werken. Aangezien er een groot inkomensverschil bestaat tussen Turkije en de EU, zal een deel van de Turkse bevolking willen migreren naar de meer welvarende lidstaten (Grigoriadis, 2006; Togan, 2004; Quaisser & Wood, 2004; Beton, 2008). Daardoor wordt binnen de EU gevreesd dat er na de toetreding van Turkije een migratiestroom zal ontstaan vanuit Turkije naar de veel gunstigere EU-lidstaten (Font, 2006; Muftuler-Bac, 2008). Deze verwachte massamigratie vanuit Turkije behoort tot één van de belangrijkste argumenten die tegenstanders tegen de toetreding van Turkije geven.

De Sociaal-Economische Raad (2004) stelt de tegenstanders gerust door te wijzen op het feit dat het aantal migranten uit Turkije na de toetreding ongeveer gelijk zal zijn aan het aantal migranten uit de Centraal- en Oost-Europese lidstaten en dat er niet gevreesd moet worden voor een massale migratiegolf. Littoz-Monnet en Villanueva Penas (2005) en Beton (2008) baseren zich op de vorige uitbreidingsrondes en verwachten dat de migratie vanuit Turkije beperkt zal blijven. Verder heeft de EU te kampen met de vergrijzing van haar bevolking en zal het in de toekomst te maken krijgen met een belangrijk tekort aan arbeidskrachten. De recente uitbreidingsrondes hebben hier geen oplossing kunnen bieden omdat het demografische profiel van de nieuwkomers niet veel verschilde van die van de EU. Turkije biedt echter met zijn jonge bevolking een opportuniteit aan dat zowel door Turkije als door de EU benut kan worden (Erzan, 2008).

In dit hoofdstuk wordt nagegaan of de angst voor een aanzienlijke migratiestroom vanuit Turkije terecht is. In de eerste paragraaf wordt het begrip 'migratie' gedefinieerd. Daarna wordt de migratie naar en vanuit Turkije besproken en wordt dieper ingegaan op de migratie vanuit Turkije naar de EU. Ten slotte wordt een onderzoek gedaan naar de potentiële migratiestroom vanuit Turkije naar de EU.

5.1 Wat is migratie?

Vooraleer wordt overgegaan naar de bespreking van de Turkse migratie, worden in dit deel enkele begrippen nader toegelicht. Een algemeen aanvaarde definitie voor het verschijnsel van migratie is moeilijk te vinden. Op basis van verschillende criteria kan men verschillende soorten van migranten en migraties tegenkomen. Wanneer we het in deze masterproef hebben over migratie,

wordt doorgaans externe migratie bedoeld. Externe migratie wordt door de 'Internationale Organisatie voor Migratie' gedefinieerd als het verhuizen of het zich vestigen van mensen buiten het land van herkomst om bepaalde activiteiten uit te oefenen. Interne migratie daarentegen is het zich verplaatsen van een plaats naar een andere plaats binnen de landgrenzen.

Indien een migrant langer dan één jaar in het buitenland verblijft, wordt dit beschouwd als een langetermijnmigratie. Van arbeidsmigratie is er sprake wanneer iemand zich verplaatst naar een ander land om er te werken. Voor veel migranten is dit tegenwoordig het belangrijkste argument om te migreren. Daarnaast bestaan er andere groepen van migranten zoals volgmigranten, huwelijksmigranten, studenten en vluchtelingen. Op basis van deze verschillende definities worden bijvoorbeeld toeristen en zakenmensen niet beschouwd als migranten, hoewel seizoensarbeiders dan toch wel meegerekend worden als migranten (Fehmieva, 2007; Morel, 2011).

5.2 Turkije en internationale migratie

De migratie van de Turkse arbeiders naar West-Europa vanaf de jaren zestig was voor Turkije niet de eerste kennismaking met het begrip 'internationale migratie'. Turkije, dat gelegen is op het geografische kruispunt tussen Europa en Azië, is in het verleden altijd een belangrijk gastland geweest voor volksverhuizingen. In de Ottomaanse periode kreeg het land reeds te maken met een continu proces van emigratie en immigratie van mensen. De algemene opvatting dat Turkije een typisch emigratieland is, is bijgevolg niet correct. Na de val van de Ottomaanse Rijk en de stichting van de Turkse staat, vonden verschillende (gedwongen) volksverhuizingen plaats. In dat periode was de omvang van de immigratie vanuit de Balkan groter dan de emigratie van de christelijke bevolking in Turkije en was Turkije dus voornamelijk een immigratieland. Het was pas in 1961 dat hier een verandering in kwam. Migratie was tot de jaren zestig uitsluitend van niet-economische aard. Vanaf 1961 vond voornamelijk economische migratie plaats en werd Turkije vanaf dan ook meer een emigratieland. De belangrijkste emigratie vanuit Turkije werd verwezenlijkt door Turkse gastarbeiders die in de periode 1961-1974 naar West-Europa emigreerden. Sinds de jaren zestig bedraagt de omvang van de emigratie vanuit Turkije relatief gezien veel hoger dan de immigratie naar Turkije (Akgunduz, 2000; Elitok & Straubhaar, 2011).

Tabel 5.1 toont de stock van emigranten vanuit Turkije en immigranten naar Turkije in de jaren 2005 en 2010. Het is overduidelijk dat het aantal mensen dat geëmigreerd is vanuit Turkije groter is dan het aantal mensen dat geïmmigreerd is naar Turkije. Turkije is bijgevolg een netto-emigratieland. In 2010 leefden er meer dan vier miljoen Turken in het buitenland, wat gelijk is aan ongeveer zes procent van de totale populatie van Turkije. Het aantal immigranten in Turkije daarentegen bedroeg iets minder dan anderhalf miljoen in 2010. Dat aantal is gelijk aan ongeveer twee procent van de populatie van Turkije.

Tabel 5.1: Emigratie en immigratie in Turkije

emigratie vanuit turkije	2005	2010	immigratie naar Turkije	2005	2010
stock	4 402 914	4 261 786	stock	1 328 405	1 410 900
in % van bevolking	6,0%	5,6%	in % van bevolking	1,8%	1,9%

Bron: Wereldbank

Wat het aantal emigranten betreft, is uit tabel 5.2 waarneembaar dat het overgrote deel van de Turkse emigranten in Duitsland leven. In 2010 leefden bijna drie miljoen Turken in Duitsland. Andere belangrijke gastlanden zijn Frankrijk, Nederland, Oostenrijk en de Verenigde Staten. Daar tegenover staat dat in 2010 er iets meer dan een half miljoen mensen uit Bulgarije in Turkije leefden. Andere immigranten komen uit Duitsland, Griekenland, Macedonië en Nederland.

Tabel 5.2: Top vijf van emigratie- en immigratielanden

	2005	2010		2005	2010
emigratie naar ...	stock	stock	immigratie vanuit ...	stock	stock
Duitsland	2 706 232	2 733 109	Bulgarije	507 172	538 686
Frankrijk	197 819	299 547	Duitsland	288 528	306 456
Nederland	184 424	195 029	Griekenland	62 463	66 344
Oostenrijk	153 836	160 698	Macedonië	33 242	35 308
VS	100 325	107 284	Nederland	23 019	24 450

Bron: Wereldbank

5.3 Turkse migratie naar Europa

De EU garandeert het principe van het vrije verkeer van personen voor al haar burgers. Dit fundamentele recht waarborgt onder andere de mobiliteit van arbeid. Daarnaast houdt het de afschaffing in van elke discriminatie op grond van de nationaliteit met betrekking tot de werkgelegenheid, de beloning en de overige arbeidsvoorwaarden. Inwoners van de lidstaten die in 2004 toegetreden zijn, hebben via overeenkomsten reeds het recht gekregen om te werken in de lidstaten van de Unie. Andersom geldt voor de EU-burgers dat zij zich vrij kunnen verplaatsen naar de nieuw uitgebreide gebieden. Net zoals dat het geval was bij de zuidelijke uitbreiding van de EU (uitbreiding met Spanje, Portugal en Griekenland), maakten enkele oudere lidstaten zich zorgen over de gevolgen van het vrije verkeer van personen op hun arbeidsmarkt. Als antwoord daarop, heeft de EU enkele overgangsregelingen bepaald in de toetredingsverdragen en haar lidstaten de optie gegeven om de toepassing van het vrije verkeer van personen uit te stellen. Aangezien het vrije verkeer van personen tot één van de vier fundamentele rechten in de Unie behoort, mag de transitieperiode maximaal zeven jaar duren (Oguz, 2012; Aktas, 2010).

Sinds 1960 hebben Turkse beleidsmakers aangenomen dat de EU van groot belang is voor de verdere ontwikkeling van hun land. Het idee was dat het verankeren van Turkije in de EU een betere economische welvaart en een vergelijkbare democratie zou teweegbrengen (Avci & Kirisci, 2006). In september 1963 werd het 'Verdrag van Ankara' getekend tussen Turkije en de EEG. Deze associatieovereenkomst had tot doel om een douane-unie tot stand te brengen. Hoewel de douane-unie tussen Turkije en de EU in 1996 opgericht werd, is er van het vrije verkeer van arbeiders geen sprake. Het vrije verkeer van arbeiders was immers één van de drie pijlers van de associatieovereenkomst. Doordat vele EU-lidstaten, en vooral Duitsland, vrezen voor een aanzienlijke migratiestroom na de toetreding van Turkije, blijft de realisatie van het vrije verkeer van personen een gevoelige thema binnen het toetredingsproces.

Grote inkomensverschillen tussen Turkije en de EU alsook het overschot in de Turkse arbeidsmarkt hebben in de jaren zestig een migratiestroom vanuit Turkije naar West-Europa op gang gebracht. Europa was toen nog volop bezig met het herstel in de naoorlogse periode en de meeste West-Europese landen hadden nood aan bijkomende arbeidskrachten. Turkije daarentegen had te maken met een overschot in zijn arbeidsmarkt en beschouwde de uitvoer van zijn arbeidsoverschot als een middel voor verdere ontwikkeling. Gastarbeiders zouden immers zorgen voor geldtransfers vanuit het buitenland en voor een daling in de werkloosheidsgraad in Turkije. Het tekort aan arbeid in enkele lidstaten gaf aldus de aanleiding om zich open te stellen voor buitenlandse arbeidskrachten en resulteerde zelfs in een actief recruiteringsbeleid. De beleidsmakers in Europa en Turkije beslisten samen om gastarbeiders vanuit Turkije aan te werven en te verzenden. Arbeiders uit Turkije werden aangeworven via wederzijdse overeenkomsten tussen Turkije en West-Europese landen zoals Duitsland, Nederland, Oostenrijk, België, Frankrijk en Zweden. Het grootste deel van de migratiestroom ging naar Duitsland, dat in 1961 het eerste land was dat een overeenkomst sloot met Turkije (Avci & Kirisci, 2006). Zonder deze officiële overeenkomsten, waarin een raamwerk uitgewerkt werd om migratie te reguleren en de belangen van beide partijen te beschermen, zou het niet mogelijk geweest zijn om een dergelijk structurele en georganiseerde migratiestroom tot stand te brengen. De Turkse regering verwachtte dat Turkse arbeiders tijdelijk in het buitenland zouden werken en daarna terug zouden keren naar Turkije met nieuw aangeleerde vaardigheden. Eenmaal teruggekeerd zouden ze een helpende hand zijn om de Turkse economie te heroriënteren. Echter, vele migranten besloten om zich definitief te vestigen in Europa (Icduygu, 2011). In de periode 1961-1974 gingen in totaal ongeveer 800 000 Turkse arbeiders naar West-Europa om er te werken. 80% van de Turkse migranten koos dus Duitsland als de hoofdbestemming. Ongeveer 649 000 van de gastarbeiders gingen naar Duitsland, 56 000 naar Frankrijk, 37 000 naar Oostenrijk en 25 000 naar Nederland (Icduygu, 2009; ECPR, 2008; Avci & Kirisci, 2006; Akgunduz, 2000).

Omwille van de economische recessie in West-Europa, werd in 1974 de aanwerving van Turkse arbeiders stopgezet. De migratie vanuit Turkije naar West-Europese landen werd echter in eerste instantie voortgezet in de vorm van gezinshereniging en later ook gezinsvorming. (Oguz, 2012; Icduygu, 2011; ECPR, 2008; Akgunduz, 2000; Elitok & Straubhaar, 2011). De Turkse arbeiders, die aanvankelijk niet de intentie hadden om permanent in West-Europa te blijven, vestigden zich in het gastland en brachten hun familieleden en partners over. Naast gezinshereniging, werd migratie in

de jaren tachtig voortgezet door huwelijken tussen Turkse arbeiders die reeds gevestigd waren in het gastland en hun partners uit Turkije. Met de omschakeling van economische migratie naar volg- en huwelijksmigratie, wijzigde de demografische samenstelling van de Turkse populatie in Europa. Aanvankelijk was er een onevenwicht op te merken in de structuur van de Turkse migrantenpopulatie. Aanvankelijk migreerden vooral mannen en vertegenwoordigden vrouwen minder dan 20% in de totale Turkse migranten. Na 1974 steeg het aantal van vrouwen en kinderen en bestond er een meer evenwichtige verdeling (Icduygu, 2009; Beton, 2008; Avci & Kirisci, 2006).

Anno 2011 leefden er 32 miljoen buitenlanders in de EU-27. Dit is gelijk aan iets meer dan 6% van de totale bevolking in de EU. Het grootste deel van deze buitenlanders leven in de EU-15. Turkse migranten vertegenwoordigen een klein aandeel in het totaal aantal migranten in de EU. In 2008 telde de EU 2,3 miljoen in Turkije geboren inwoners, wat gelijk is aan 6% van het totaal aantal in het buitenland geboren inwoners en 0,6% in de totale bevolking van de EU-15. Wanneer we bij het aantal van de in Turkije geboren inwoners het aantal Turken dat in de EU geboren is optellen, stijgt het totaal aantal Turken in de EU tot bijna vier miljoen (Biffl, 2011).

5.4 De potentiële migratiestroom vanuit Turkije naar de EU

Het vrije verkeer van personen is één van de fundamentele vrijheden dat door de verdragen wordt gewaarborgd voor alle burgers van de EU. Dit betekent dat alle burgers van de EU-lidstaten het recht hebben om zich te verplaatsen naar een andere lidstaat om er te leven of te werken. Wanneer Turkije toetreedt tot de EU, maakt het land deel uit van de interne markt. Dit heeft dan tot gevolg dat ook Turkse burgers mogen genieten van het vrije verkeer van personen. Turkse burgers mogen zich dan vrij vestigen in andere lidstaten. Ook de burgers van andere lidstaten mogen zich dan vrij verplaatsen naar Turkije om er te leven of te werken.

Sinds de start van de onderhandelingsgesprekken tussen Turkije en de EU is het vrije verkeer van personen een fel bediscussieerd onderwerp. Binnen de EU wordt namelijk gevreesd dat de inkomenskloof tussen Turkije en de EU een migratiegolf zal veroorzaken vanuit Turkije naar de EU-lidstaten. Een deel van de Turkse bevolking zal immers willen migreren naar de meer welvarende lidstaten. Deze potentiële migratiestroom vanuit Turkije wordt door de tegenstanders vaak gebruikt als één van de sterkste argumenten tegen de toetreding van Turkije.

Hoe terecht is nu de angst voor een aanzienlijke migratiestroom vanuit Turkije? Dit vraag wordt in deze paragraaf getracht beantwoordt te worden door het migratiepotentieel tussen Turkije en de EU te berekenen. In wat volgt wordt eerst even stilgestaan bij het graviteitsmodel dat in dit onderzoek gebruikt wordt. Het model voor het verklaren van de migratiestroom zal immers lichtjes verschillen van het economische model van de graviteitstheorie. Met behulp van het graviteitsmodel worden de belangrijkste drijfveren achter de migratie vanuit Turkije naar

verschillende gastlanden bepaald. Om te beginnen worden zowel de afhankelijke als de verschillende onafhankelijke variabelen voorgesteld. Vervolgens wordt de data en de toegepaste methodologie uitgelegd. Vervolgens worden de resultaten, die verkregen worden uit het eigen onderzoek, gebruikt om de potentiële migratiestroom vanuit Turkije naar de EU-lidstaten te voorspellen. Het migratiepotentieel van Turkije met de EU zal geëvalueerd worden door de potentiële migratiestroom te vergelijken met de actuele migratiestroom.

5.4.1 Het graviteitsmodel

Het doel van het graviteitsmodel is om internationale interacties tussen twee of meer landen te verklaren via verschillende variabelen. In de vorige twee hoofdstukken werd het economische model gebruikt om de bilaterale handel en investeringsstromen tussen twee landen te verklaren. Volgens het economische model van de graviteitstheorie worden interacties tussen twee landen verklaard door hun economische gewichten en hun onderlinge afstand in beschouwing te nemen. De interactie tussen twee landen nam dus in het economische model de vorm aan van handel en bdi. Het model dat in dit hoofdstuk gebruikt wordt, verschilt van de vorige omdat hier de interactie tussen twee landen de vorm van migratie aanneemt.

Het graviteitsmodel dat gebruikt wordt om bilaterale migratiestromen te verklaren is gebaseerd op het economische model van de graviteitstheorie, maar is weliswaar een aangepaste versie daarvan. In het graviteitsmodel voor migratie wordt de massa van een land voorgesteld door de populatie van dat land. Dit betekent dat hoe meer mensen er in het bronland leven, hoe meer potentiële migranten er bestaan. Aan de andere kant geldt dat hoe meer mensen in het gastland leven, hoe groter de arbeidsmarkt is voor de migranten. In het economische model daarentegen werd het bbp van een land genomen als maatstaf voor zijn massa. Verder speelt de afstand ook een belangrijke rol als verklarende variabele in het model voor migratie. Net zoals bij internationale handel en bdi, stijgen de migratiekosten wanneer de bron- en gastlanden verder van elkaar gelegen zijn.

De migratiestroom tussen twee landen is dus positief gerelateerd met de populatie van zowel het bron- als gastland en negatief gerelateerd met de afstand tussen beide landen. Vervolgens zullen aan het basismodel verschillende variabelen toegevoegd worden die als specifieke determinanten van migratiestromen beschouwd worden.

5.4.2 Eigen onderzoek

De theoretische uiteenzetting van het graviteitsmodel zal in deze meer praktijkgerichte sectie toegepast worden op het geval van Turkije. Met behulp van het graviteitsmodel voor migratie worden eerst de bilaterale migratiestromen tussen Turkije en verschillende gastlanden geanalyseerd. Er wordt een schatting gemaakt van de invloed van verschillende determinanten op de bilaterale migratiestroom. Juist omdat migratiestromen van verschillende factoren afhangen, is het graviteitsmodel een geschikt instrument. Eenmaal bekend is welke invloed een variabele heeft op de Turkse migratie, kan de potentiële migratiestroom geschat worden. Het migratiepotentieel

van Turkije met de EU-lidstaten wordt vervolgens geëvalueerd door de voorspelde potentiële migratiestroom te vergelijken met de actuele migratiestroom.

5.4.2.1 Variabelen

De graviteitsvergelijking waarop in dit onderzoek gebaseerd wordt, verklaart de migratie vanuit Turkije naar land i met de grootte van de populatie van land i en Turkije, de afstand tussen land i en Turkije, het inkomen in land i en Turkije, de werkloosheidsgraad in land i en Turkije en het al dan niet lid zijn van de EU van land i . Dit leidt tot de volgende graviteitsvergelijking:

$$M_{Ti} = pop_i + pop_T + afstand + ink_i + ink_T + wg_i + wg_T + eu$$

Afhankelijke variabele

Migratiestroom (M_{Ti}): Als maatstaf voor de intensiteit van de interactie wordt de migratie genomen. De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de migratiestroom vanuit Turkije naar het gastland i . Het doel van dit onderzoek is om de migratiestroom vanuit Turkije naar de in de steekproef geselecteerde gastlanden te schatten aan de hand van verschillende variabelen.

Onafhankelijke variabelen

Populatie (pop_i en pop_T): In het graviteitsmodel voor migratie wordt de massa van een land voorgesteld door zijn populatie. Er geldt dat hoe groter de populatie van het bronland is, hoe meer potentiële migranten er zich bevinden. Dit wil zeggen dat hoe meer mensen er in een land leven, hoe meer mensen kunnen beslissen om het land te verlaten om elders te wonen of te werken. Aan de andere kant is het zo dat hoe groter de populatie van het gastland is, hoe meer migranten er worden aangetrokken. Een verklaring hiervoor is dat de populatie een voorstelling geeft van de grootte van de arbeidsmarkt in een land. Bijgevolg worden landen die een grote populatie hebben als een opportuniteit gezien omdat de kans op tewerkstelling groter is in deze landen. De populatie van het gastland zal dus ook een positieve invloed hebben op de migratiestroom naar dat land. Zo zal bijvoorbeeld de migratiestroom naar Duitsland groter zijn vanuit Turkije dan dat zou zijn vanuit Estland, omdat Turkije een grotere bevolking heeft dan Estland. Aan de andere kant zal de migratie vanuit Turkije naar Duitsland groter zijn dan dat zou zijn naar Estland, omdat Duitsland een grotere bevolking heeft dan Estland.

Geografische afstand ($afstand$): De geografische afstand tussen twee landen heeft een negatief effect op de migratie. Hoe verder het bron- en gastland van elkaar gelegen zijn, hoe minder mensen er zullen migreren. Afstand dient hierbij als maatstaf voor de migratiekosten. Dit impliceert dat migreren naar een ver gelegen land meer kosten met zich zal meebrengen.

Inkomen (ink_i & ink_T): In de vorige paragrafen werd de inkomenskloof aangeduid als de belangrijkste drijfveer achter de migratie vanuit Turkije naar de EU. Het inkomen in zowel het bron- als gastland wordt gemeten aan de hand van het bbp per capita. Wanneer het bbp per capita van het bronland laag is, zullen meer mensen willen migreren naar regio's met een hoger inkomen. Hoe hoger het inkomen in het bronland bedraagt, hoe minder mensen er bereid zullen zijn om te

migreren. Daarnaast geldt dat hoe hoger het inkomen in het gastland bedraagt, hoe welvarender dat land is en hoe meer migranten er worden aangetrokken uit landen met een lager inkomen. Het bbp per capita van het gastland is dus positief gerelateerd aan de migratiestroom.

Werkloosheidsgraad (wg_i & wg_T): Werkloosheid in het bronland zet mensen aan om te migreren naar andere landen zodat hun kans op tewerkstelling groter wordt. Hoe meer werklozen er zijn, hoe meer mensen als potentiële migranten beschouwd kunnen worden. De werkloosheidsgraad in het gastland heeft daarentegen een negatieve invloed op de migratiestroom. Werklozen zullen gemakkelijker de beslissing nemen om te migreren naar een ander land met de wens om daar werk te vinden. Zij zullen dus zich verplaatsen naar landen waar hun kans op tewerkstelling hoger is. Daarom zal de werkloosheidsgraad in het gastland een negatieve invloed hebben op de migratiestroom.

EU-lidmaatschap (eu): De lidstaten van de EU zijn populaire bestemming voor Turkse migranten. Er wordt aan het model een dummy-variabele toegevoegd dat de waarde één krijgt wanneer het gastland tot de EU behoort. Op deze manier kan het belang van de EU in de migratiestromen vanuit Turkije aangetoond worden. Er wordt immers verwacht dat het lid zijn tot de EU van het gastland een positieve invloed zal hebben op de migratiestroom vanuit Turkije naar dat land.

5.4.2.2 Data

Nu dat het bekend is welke verklarende variabelen er gebruikt zullen worden, worden de bronnen besproken waaruit de data i.v.m. deze variabelen komen.

In totaal werden 30 gastlanden opgenomen in het model. Deze landen zijn geselecteerd naargelang de beschikbaarheid van data. In bijlage 1 wordt een lijst gegeven van alle landen die in het model opgenomen zijn. Een belangrijke opmerking die hierbij gemaakt moet worden is het feit dat data over migratie schaars is in Turkije. Er bestaat geen directe en vertrouwbare databron voor de in- en uitgaande migratiestromen. Wat de tijdspanne betreft, werden cijfers van het voorbije decennium gebruikt zodoende een recent beeld van de situatie te geven. Er werd dus getracht de migratiestroom vanuit Turkije naar 30 landen in de periode 2000-2010 te verklaren.

Om data omtrent de migratiestromen te vinden, werd gebruik gemaakt van de 'International Migration Database'. Dit is een database dat aangeboden wordt door de OESO. Hierin zijn alle stromen en stocks van internationale migratie terug te vinden. In de database zijn 38 landen opgenomen, maar niet over alle landen is data beschikbaar. Voor dit onderzoek werden migratiestromen naar 30 landen in beschouwing genomen. Een opmerking die hierbij gemaakt moet worden is dat data voor een aantal landen in bepaalde jaren ontbreken. Deze ontbrekende migratiecijfers zijn dan ook weggelaten uit het model.

De data omtrent de populatie en de werkloosheidsgraad komen uit de databases van de Wereldbank. De werkloosheidsgraad duidt het aandeel van de werklozen in de beroepsbevolking

aan. Het aandeel wordt uitgedrukt in procenten. De populatie stelt de totale bevolking van een land voor.

Voor de afstand tussen Turkije en land i werd beroep gedaan op de data van 'Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII)'. De 'Geodist' databestand geeft de afstand tussen twee landen door de afstand tussen de hoofdsteden van beide landen te meten. De afstanden zijn gemeten in kilometers.

De data omtrent het bbp per capita komt uit de 'United Nations Statistics Division (UNSD)'. De UNSD biedt jaarlijks geüpdate data omtrent de nationale rekeningen. Het bbp per capita is uitgedrukt in Amerikaanse Dollars.

Data omtrent de dummy die de EU-lidmaatschap aangeeft is zelf aangemaakt. De lidstaten van de EU krijgen de waarde één toegewezen en landen die geen lid zijn van de EU krijgen de waarde nul.

5.4.2.3 Methode

Dit onderzoek tracht de migratiestromen vanuit Turkije te verklaren aan de hand van verschillende variabelen. Om het effect van meerdere variabelen te meten, wordt gebruik gemaakt van het graviteitsmodel. De graviteitsvergelijking waarmee de migratiestromen vanuit Turkije bestudeerd worden, ziet er als volgt uit:

$$\ln(M)_{Ti} = \beta_1 \cdot \ln(pop)_i + \beta_2 \cdot \ln(pop)_T + \beta_3 \cdot \ln(afstand) + \beta_4 \cdot \ln(ink)_i + \beta_5 \cdot \ln(ink)_T + \beta_6 \cdot \ln(wg)_i + \beta_7 \cdot \ln(wg)_T + \beta_8 \cdot (eu)$$

In dit onderzoek worden acht variabelen gebruikt om de jaarlijkse migratiestroom vanuit Turkije naar 30 gastlanden in de periode 2000-2010 te verklaren. Vervolgens wordt het model en de onafhankelijke variabelen getoetst op significantie door gebruik te maken van hun p-waarden. Hiervoor wordt een significantieniveau van 0,05 gehanteerd, wat overeenkomt met een betrouwbaarheidsinterval van respectievelijk 95%. Bovendien worden alle variabelen, buiten de EU-dummy, in logaritmen uitgedrukt. Dit heeft tot gevolg dat de geschatte coëfficiënten gelezen kunnen worden als elasticiteiten.

5.4.2.4 Resultaat

Vooraleer overgegaan wordt naar de bespreking van de resultaten, wordt het model getest op een aantal punten. Stap voor stap wordt nagegaan of de graviteitsvergelijking geconfronteerd wordt met outliers, multicollineariteit en heteroscedasticiteit.

- **Outliers**

Waarnemingen met grote gestandaardiseerde residuen worden opgespoord door de 'casewise diagnostics' op te vragen. De instellingen worden zo ingesteld dat alle gestandaardiseerde residuen met een waarde van groter dan drie opgespoord worden.

Tabel 5.3 toont aan dat cases 173 en 174 outliers zijn. Aangezien deze cases het resultaat kunnen beïnvloeden, wordt beslist deze uit de dataset te verwijderen.

Tabel 5.3: Casewise diagnostics

Case Number	Std. Residual	Ln(migratie)Ti	Predicted Value	Residual
173	-5,085	,69	6,8186	-6,12545
174	-3,263	2,83	6,7641	-3,93086

- **Multicollineariteit**

De aanwezigheid van multicollineariteit wordt gecontroleerd door te kijken naar de waarden van de VIF en de tolerance. De vergelijking wordt geconfronteerd met multicollineariteit indien de tolerance minder dan 0,10 en de VIF meer dan tien bedraagt.

De waarden van tolerance en VIF kunnen teruggevonden worden in de collinearity statistics. Wanneer tabel 5.4 beschouwd wordt en de bovenvermelde regels in acht genomen worden, kan besloten worden dat er wel degelijk aanwijzingen zijn naar buitensporige correlatie tussen de onafhankelijke variabelen. De waarden van tolerance en VIF voor twee onafhankelijke variabelen liggen immers buiten de acceptabele grenzen. Deze variabelen zijn de populatie van Turkije met een tolerance en VIF van respectievelijk 0,042 en 23,847 en het inkomen in Turkije met een tolerance en VIF van respectievelijk 0,070 en 14,278.

Ook in de correlatiematrix kan opgemerkt worden dat deze twee variabelen zeer sterk met elkaar correleren. Tussen deze twee variabelen werd namelijk een correlatie van -0,939 berekend. Deze waarde van correlatie is hoger dan 0,80 en wordt aldus beschouwd als een tweede aanwijzing voor een opmerkelijk hoge correlatie. De oplossing zou zijn om één van de twee variabelen uit het onderzoek te verwijderen. Daarom wordt besloten om de variabele die de populatie van Turkije meet uit het model te verwijderen. Na deze correctiemaatregel wordt het probleem weggewerkt en is er verder geen sprake meer van multicollineariteit.

Tabel 5.4: Collinearity statistics

Model	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
(Constant)		
Ln(pop)i	,756	1,322
Ln(pop)T	,042	23,847
Ln(afstand)	,667	1,499
Ln(ink)i	,827	1,209
Ln(ink)T	,070	14,278
Ln(wg)i	,730	1,369
Ln(wg)T	,223	4,486
eu	,669	1,495

- **Heteroscedasticiteit**

Heteroscedasticiteit is een ander probleem waarmee het model geconfronteerd kan worden. Van heteroscedasticiteit is er sprake wanneer de variantie niet gelijk is voor alle mogelijke waarden van de onafhankelijke variabelen.

Wanneer gekeken wordt naar de scatterplot, kan opgemerkt worden dat er geen aanwijzingen zijn naar heteroscedasticiteit. In de puntenwolk is geen systematische toename of afname van de spreiding waarneembaar en is er dus geen aanleiding tot nader onderzoek.

- **Resultaat**

Door de aanwezigheid van multicollineariteit werd de variabele die de populatie van Turkije meet, uit het model verwijderd. Na deze correctiemaatregel ziet de graviteitsvergelijking er als volgt uit:

$$\ln(M)_{Ti} = \beta_1 \cdot \ln(pop)_i + \beta_2 \cdot \ln(afstand) + \beta_3 \cdot \ln(ink)_i + \beta_4 \cdot \ln(ink)_T + \beta_5 \cdot \ln(wg)_i + \beta_6 \cdot \ln(wg)_T + \beta_7 \cdot (eu)$$

Om te beginnen wordt getest of het meervoudige regressiemodel significant is. Dit wordt gedaan door de F-test uit te voeren. De F-test wordt uitgevoerd om na te gaan of de nulhypothese dat alle coëfficiënten gelijktijdig nul zijn, verworpen kan worden. Vervolgens wordt een alternatieve hypothese opgesteld dat zegt dat tenminste één onafhankelijke variabele een coëfficiënt heeft verschillend van nul.

Uit tabel 5.5 blijkt dat de F-waarde 85,819 is en dat de p-waarde kleiner is dan 0,05. Hieruit wordt besloten dat de nulhypothese verworpen kan worden en dat het model significant is. Dit betekent dat het model relevant is en gebruikt kan worden.

Tabel 5.5: De ANOVA-tabel

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	754,041	7	107,720	85,819	,000
Residual	347,693	277	1,255		
Total	1101,734	284			

Aangezien de F-test aangetoond heeft dat het model significant is, kan gesteld worden dat de determinatiecoëfficiënt of R^2 niet gelijk is aan nul.

Uit tabel 5.6 blijkt dat de adjusted R^2 gelijk is aan 0,676. Dit betekent dat 67,6% van de variantie van de migratiestroom verklaard kan worden door de zeven onafhankelijke variabelen in het model.

Tabel 5.6: De adjusted R^2

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
	,827 ^a	,684	,676	1,12036

Om te bepalen of elke onafhankelijke variabele in het model afzonderlijk significant is, wordt er een afzonderlijke t-test uitgevoerd voor alle onafhankelijke variabelen in het model. De nulhypothese veronderstelt dat de coëfficiënt van de afzonderlijke onafhankelijke variabele gelijk is aan nul. De alternatieve hypothese daarentegen zegt dat deze coëfficiënt verschilt van nul. De nulhypothese met betrekking tot elke onafhankelijke variabele wordt verworpen wanneer de bijhorende p-waarde kleiner is dan 0,05.

Tabel 5.7 geeft voor elke onafhankelijke variabele haar significantie en coëfficiënt weer. Hieruit kan besloten worden dat alle onafhankelijke variabelen, behalve de werkloosheidsgraad in Turkije, significant zijn. De p-waarde van de werkloosheidsgraad in Turkije is gelijk aan 0,586. Aangezien deze p-waarde groter is dan 0,05 wordt dit variabele niet significant verklaard. De nulhypothese kan bijgevolg niet verworpen worden. In alle andere gevallen is de p-waarde kleiner dan 0,05 en dus significant. De nulhypothese dat de coëfficiënt van deze variabelen nul is, kan hierdoor verworpen worden. Dit betekent dat alle significante variabelen een invloed uitoefenen op de migratiestroom vanuit Turkije. De graviteitsvergelijking die de migratiestroom vanuit Turkije naar het gastland i schat, ziet er als volgt uit:

$$\ln(M)_{Ti} = (1,083) \cdot \ln(pop)_i + (-0,327) \cdot \ln(afstand) + (0,662) \cdot \ln(ink)_i \\ + (-0,649) \cdot \ln(ink)_T + (-1,123) \cdot \ln(wg)_i + (1,324) \cdot (eu)$$

De populatie in het gastland heeft een positief teken. Dit betekent dus dat de populatie van het gastland de omvang van de migratiestroom in positieve zin beïnvloed. Een stijging van de populatie in het gastland met 1% doet de migratiestroom naar dat land toenemen met 1,083%.

Afstand heeft een negatief teken en heeft dus een negatieve invloed op de migratiestroom vanuit Turkije. Wanneer de afstand tussen Turkije en het gastland toeneemt met 1%, neemt de migratiestroom naar dat land af met 0,327%. De migratiestroom zal dus lager zijn wanneer de afstand vergroot wordt.

Het inkomen in het gastland en Turkije hebben respectievelijk een positieve en negatieve invloed op de migratiestroom vanuit Turkije. Wanneer het inkomen in het gastland met 1% stijgt, zal de migratiestroom naar dat land toenemen met 0,662%. Het inkomen in Turkije heeft een tegengestelde invloed. De migratiestroom zal namelijk afnemen met 0,649%.

De werkloosheidsgraad in het gastland is wel significant en heeft een negatief teken. Hoe hoger de werkloosheidsgraad in het gastland bedraagt, hoe kleiner de migratiestroom zal zijn. Een stijging van de werkloosheidsgraad van 1% komt overeen met een afname van de migratiestroom van 1,123%.

De EU-dummy werd in het model opgenomen om na te gaan of de migratiestroom naar de EU-lidstaten relatief gezien groter is dan de migratiestroom naar andere landen, wanneer de overige onafhankelijke variabelen mee in rekening worden genomen. Dit blijkt inderdaad zo te zijn. De

coëfficiënt van de EU-dummy in dit onderzoek heeft een positief teken en duidt aan dat de migratiestroom vanuit Turkije naar de EU-lidstaten significant groter is. De migratiestroom naar de EU blijkt 3,76 wanneer het gastland een EU-lidstaat is.

Tabel 5.7: De t-test

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	3,177	4,143		,767	,444
ln_populatie_i	1,083	,050	,847	21,836	,000
ln_afstand	-,327	,106	-,127	-3,073	,002
ln_bbp_per_capita_i	,662	,071	,348	9,373	,000
ln_bbp_per_capita_T	-,649	,154	-,145	-4,205	,000
ln_werkloosheidsgraad_i	-1,123	,164	-,266	-6,837	,000
eu	1,324	,163	,335	8,112	,000
Uitgesloten variabele					
ln_werkloosheidsgraad_T	,049	1,118	,265	,067	,586

5.4.2.5 De potentiële migratie

Voor de analyse van de potentiële migratiestroom vanuit Turkije wordt een gelijkaardige aanpak gehanteerd zoals bij de berekening van de potentiële handel en potentiële bdi in de vorige hoofdstukken. Hierboven werd een graviteitsvergelijking opgesteld dat het mogelijk maakt om de potentiële migratiestroom vanuit Turkije naar land i te schatten. Door deze potentiële migratiestroom te vergelijken met de actuele migratiestroom, kan men inzicht verwerven in het migratiepotentieel tussen Turkije en de EU.

Turkije heeft migratiepotentieel met de EU wanneer de potentiële migratiestroom groter is dan de actuele migratiestroom, of als de ratio $\frac{(PM)_{Teu}}{(AM)_{Teu}}$ groter is dan één. In deze situatie wordt aangeraden om acties te ondernemen om het onbenutte potentieel te benutten. Wanneer deze ratio daarentegen kleiner is dan één, betekent dit dat Turkije haar migratiepotentieel met de betreffende lidstaat reeds overschreden heeft. Het doel van dit dus onderzoek is om na te gaan of er potentieel is voor toename van de migratie tussen Turkije en de EU.

In paragraaf 5.2 werd vastgesteld dat landen zoals Duitsland, Frankrijk, Nederland en Oostenrijk tot de meest geprefereerde gastlanden behoren. Uit tabel 5.8 blijkt dat het migratiepotentieel met deze landen reeds overschreden is. De actuele migratiestroom naar acht lidstaten is reeds boven het normale niveau dat voorspeld kan worden met de graviteitsvergelijking. Potentieel voor verdere migratie is dus niet merkbaar. Belangrijk hierbij is om te weten dat deze acht landen samen een populatie hebben die ongeveer gelijk is aan de helft van de totale populatie in de EU. Het zijn ook vooral deze landen die een grote stroom van Turkse migranten kennen en vrezen voor

een migratiegolf vanuit Turkije na de toetreding. De ratio in tabel 5.8 tonen echter dat er geen duidelijke aanwijzingen zijn voor een migratiegolf vanuit Turkije. Aangezien de werkelijke migratiecijfers nu al veel groter zijn dan dat voorspeld kan worden, is het zeker onwaarschijnlijk dat de toetreding van Turkije een migratiegolf zal veroorzaken naar deze lidstaten. De vrees voor een migratiegolf vanuit Turkije is hierdoor zeker niet onweerlegbaar.

Verder blijkt uit tabel 5.8 dat de potentiële migratiestroom naar bepaalde lidstaten onder de actuele migratiestroom ligt. Er bestaat dus een migratiepotentieel tussen Turkije en deze lidstaten. De actuele migratiestroom naar deze lidstaten kan stijgen tot het normale niveau dat de graviteitsvergelijking kan voorspellen. Wat de toetreding van Turkije betreft, is het niet duidelijk of het vrije verkeer van personen zal helpen om dit onbenutte migratiepotentieel te benutten. Deze lidstaten zijn immers niet aantrekkelijk voor Turkse migranten. Zelfs als dit potentieel ten volle benut wordt, betekent dit nog altijd niet dat dit potentieel een migratiegolf zal veroorzaken.

Tabel 5.8: Indeling lidstaten volgens hun migratiepotentieel

lidstaten met potentieel voor migratie	ratio $\frac{(P M)}{(A M)}$	lidstaten waarmee het potentieel overschreden is	ratio $\frac{(P M)}{(A M)}$
Spanje	4,254	Nederland	0,957
Italië	3,836	Polen	0,925
Litouwen	3,471	Zweden	0,921
Luxemburg	3,163	Slowakije	0,884
Roemenië	2,295	Frankrijk	0,617
Hongarije	1,619	België	0,260
Denemarken	1,589	Oostenrijk	0,220
Tsjechië	1,431	Duitsland	0,189
Finland	1,327		

Bron: eigen berekening

Hoofdstuk 6: De budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije

Sinds haar oprichting in 1957 is de EU na meerdere uitbreidingsrondes inmiddels gegroeid van 6 tot 27 lidstaten. Het uitbreidingsproces verliep zonder al te veel problemen tot de laatste twee uitbreidingsrondes van 2004 en 2007. De uitbreiding van de EU naar het oosten was een aanzienlijk ingewikkelder en discutabel proces. Het was de grootste uitbreiding ooit in het Europees integratieproces. Daarnaast waren de economische verschillen tussen de toetredende landen nog nooit zo groot geweest. De EU kijkt niet uit naar verdere uitbreiding. Dat geldt ook voor de uitbreiding met Turkije. Veel Europeanen immers verwachten dat vooral de toetreding van Turkije veel kosten met zich mee zal brengen (Oktayer, 2008). Hiermee worden de gevolgen van de toetreding van Turkije op de begroting van de EU bedoeld. Philippidis & Karaca (2009) verwachten dat Turkije na de toetreding aanzienlijke transfers zal ontvangen. Turkije zou een behoorlijke netto-ontvanger van de EU-begroting worden. Hierdoor zullen de huidige lidstaten hun bijdragen tot de EU-begroting moeten verhogen (Lejour, de Mooij & Capel, 2004). Ook Henderson (2010) meent dat de integratie van Turkije een enorme last zal betekenen voor de huidige lidstaten.

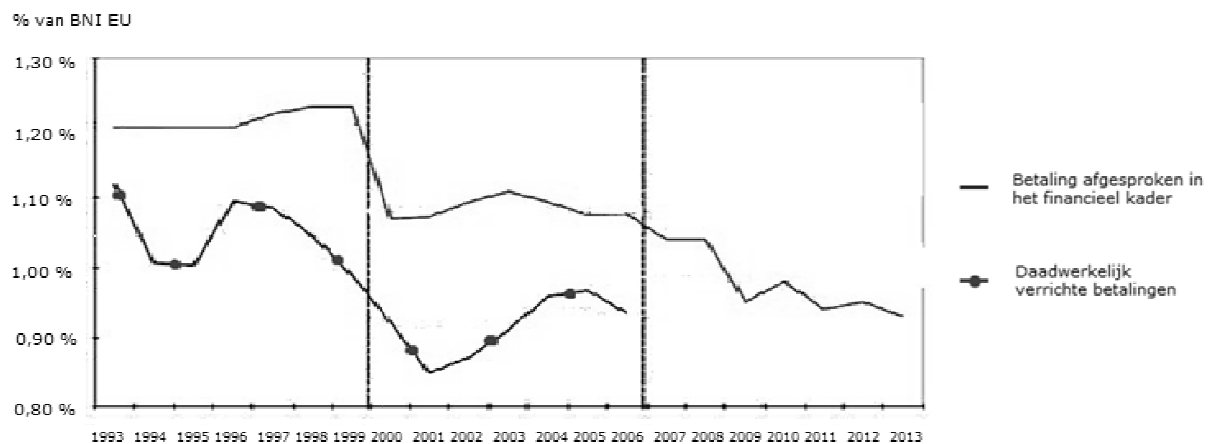
In dit laatste hoofdstuk van deze masterproef worden de budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije besproken. Meer bepaald wordt een antwoord gezocht op de vraag hoe hoog de kosten van het Turks lidmaatschap zullen bedragen. Eerst wordt voorgesteld wat de EU-begroting precies inhoudt. Daarna wordt uitgelegd waar het geld vandaan komt en waaraan het geld besteed wordt. Ten slotte wordt de invloed van de toetreding van Turkije op de EU-begroting berekend.

6.1 De EU-begroting

De begroting is één van de meest effectieve instrumenten die de EU gebruikt om haar beleidsdoelstellingen te bereiken. Het is een hulpmiddel om te bepalen hoeveel inkomsten en uitgaven de EU jaarlijks nodig heeft om haar plannen en programma's te kunnen verwezenlijken. Aanvankelijk ging het om een vrij klein bedrag dat enkel diende om de administratieve kosten te dekken. Naarmate de EU meer verantwoordelijkheden op zich nam, steeg ook het nodige budget zowel in absolute als in relatieve termen (Oktayer, 2008).

Het budget van de EU bedroeg in 2011 bijna 142 miljard euro. Hoewel dit bedrag in absolute cijfers hoog is, maakt het maar een klein deel uit van de jaarlijks door de lidstaten geproduceerde welvaart. In 2011 bedroeg het budget van de EU net iets minder dan 1% van het gezamenlijke bruto nationaal inkomen (bni) van de EU-lidstaten (Europese Unie, 2011). Onderstaand grafiek toont de relatieve omvang van de EU-begroting in procenten van het bni van de EU. Opmerkelijk is dat de relatieve omvang van de EU-begroting in procenten van het bni in de loop van de tijd kleiner is geworden, terwijl de EU-begroting in reële termen gestegen is.

Figuur 6.1: De relatieve omvang van de EU-begroting

Bron: Europese Commissie, 2007

De EU-begroting heeft veel kenmerken die overeenkomen met de nationale begrotingen van landen. Naast deze gelijkenissen kunnen enkele kenmerken aangehaald worden die specifiek zijn voor de EU-begroting (Butzen, De Prest & Geeroms, 2006; Vanalme & Coosemans, 2009).

Een eerste kenmerk van de EU-begroting is dat ze geen financieringstekort mag vertonen. De EU kan in principe geen geld lenen. Hierdoor moet de begroting in evenwicht zijn. Dit betekent dat alle uitgaven volledig gedekt moeten worden door de ontvangsten.

In de lidstaten geldt dat enkel het Parlement de volledige bevoegdheid in de besluitvorming rond de begroting heeft. In de EU echter vormen de Europese Raad en het Europees Parlement samen de 'begrotingsautoriteit' van de EU. De bevoegdheidsverdeling tussen het Parlement en de Raad wordt bepaald door de aard van de uitgaven. Het Europees Parlement beslist over de niet-verplichte uitgaven terwijl de Europese Raad beslist over de verplichte uitgaven.

Een volgend kenmerk is dat de EU-begroting opgesteld wordt binnen een meerjarig financieel kader. In de 'financiële vooruitzichten' worden de maximale jaarlijkse uitgaven per rubriek vastgelegd voor een periode van zeven jaar. De jaarlijkse begrotingsronde blijft wel noodzakelijk om te bepalen wat het wettelijk bedrag van de uitgaven over de verschillende rubrieken mag bedragen.

Ten slotte beschikt de EU voor haar financiering over de 'eigen middelen'. Eigen middelen zijn inkomsten die automatisch aan de Europese Unie toekomen om haar begroting te financieren. De eigen middelen worden door de lidstaten geïnd en vervolgens overgedragen aan de EU. De term 'eigen middelen' is hierbij dus enigszins misleidend, aangezien het in feite gaat om overdrachten van de lidstaten. Deze eigen middelen verlenen financiële autonomie aan de EU. Dit betekent dat een bijkomende beslissing van de nationale overheden niet vereist is.

6.2 Waar komt het geld vandaan?

Zoals vermeld vormen de 'eigen middelen' de belangrijkste financieringsbron van de EU. Deze eigen middelen worden door de EU-lidstaten geïnd en overgemaakt aan de EU-begroting. Er bestaan drie grote groepen van eigen middelen. Deze zijn de traditionele eigen middelen, de op de btw gebaseerde middelen en de op het bni gebaseerde middelen (Butzen, De Prest & Geeroms, 2006; Vanalme & Coosemans, 2009).

De op het bni gebaseerde middelen

De EU-begroting behoort steeds in evenwicht te zijn. Dit betekent dat de geraamde ontvangsten gelijk moeten zijn aan de uitgaven in een bepaald begrotingsjaar. De op het bni gebaseerde middelen dienen om het verschil tussen de uitgaven en inkomsten weg te werken. Deze middelen doen dus dienst als aanvullende middelen om de EU-begroting in evenwicht te brengen. De bni-bijdragen worden door de lidstaten betaald op basis van hun aandeel in het gezamenlijke bni van de EU. Er wordt een uniform percentage toegepast op het bni van elke lidstaat. Dit uniforme percentage wordt zodanig berekend dat er geen financieringstekort optreedt.

De op het bni gebaseerde middelen zijn uitgegroeid tot de belangrijkste financieringsbron van de EU. In 2011 bedroeg het aandeel van deze middelen in de totale inkomsten 76%.

De traditionele eigen middelen

De traditionele eigen middelen bestaan uit douane- en landbouwrechten. Deze middelen worden als een 'natuurlijke' bron van inkomsten beschouwd omdat deze middelen geïnd worden in het kader van het communautaire beleid. Het gaat hier niet om inkomsten die voortvloeien uit nationale bijdragen. Binnen de EU geldt het vrije verkeer van goederen en wordt een gemeenschappelijk buitentarief toegepast. Dit wil zeggen dat alle lidstaten een gelijk tarief heffen op invoer uit derde landen buiten de Unie. De invoerrechten worden geheven aan de buitengrenzen van de EU. De opbrengsten ervan kunnen echter niet toegekend worden aan de lidstaten die aan deze buitengrenzen gelegen zijn. Die landen zouden dan immers bevoordeeld worden ten opzichte van andere lidstaten. Daarom worden douane- en landbouwheffingen geïnd door de lidstaten en afgedragen aan de EU. De lidstaten mogen wel 25% van de opbrengst inhouden ter compensatie van hun inningskosten.

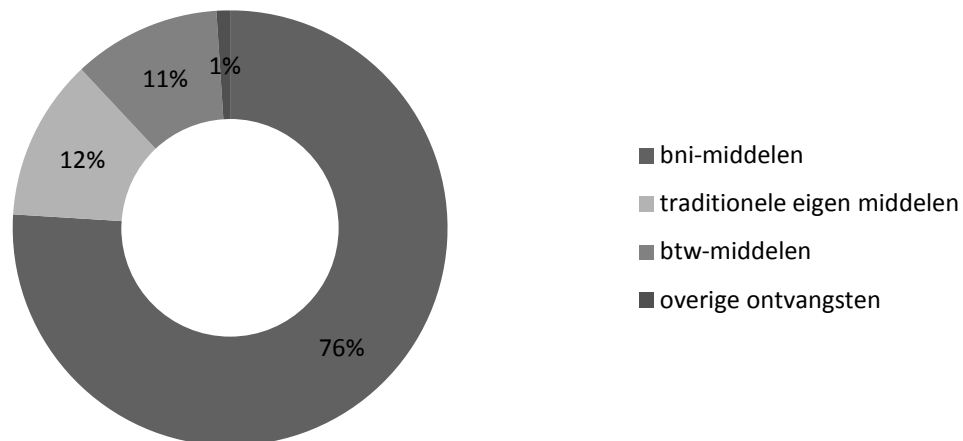
Het aandeel van de traditionele eigen middelen is in de loop van de tijd sterk afgenomen. In 1980 waren ze nog goed voor bijna de helft van de inkomsten van de EU. Inmiddels is hun aandeel geslonken tot 12%.

De op de btw gebaseerde middelen

De op de btw gebaseerde middelen worden berekend door een procentuele heffing toe te passen op de btw-ontvangsten van iedere lidstaat. Om de verschillen tussen lidstaten weg te werken, wordt de btw-grondslag geharmoniseerd. Elke lidstaat betaald dus een bepaald percentage van haar geharmoniseerde btw-ontvangsten als btw-bijdrage aan de EU.

In het begin van de jaren tachtig vormden de op de btw gebaseerde middelen de belangrijkste inkomstenbron voor de EU. In 2011 waren deze middelen nog goed voor 11% van de totale inkomsten van de EU.

Figuur 6.2: De inkomsten van de EU in 2011

Bron: Europese Commissie, 2011

6.3 Waar gaat het geld naartoe?

Zoals eerder vermeld, worden in de financiële vooruitzichten de maximale jaarlijkse uitgaven per rubriek vastgelegd voor een periode van zeven jaar. De uitgaven van de EU, die gefinancierd worden door de EU-begroting, geven een weerspiegeling weer van de prioriteiten die de EU gesteld heeft. Deze prioriteiten hebben betrekking op vijf rubrieken: duurzame groei, instandhouding en beheer van natuurlijke hulpbronnen, de EU als mondiale partner, administratie, en burgerschap, vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid (Butzen, De Prest & Geeroms, 2006; Vanalme & Coosemans, 2009).

Duurzame groei

Het bevorderen van de duurzame groei is één van de topprioriteiten van de EU. Ten eerste neemt de EU acties om de economische groei en concurrentievermogen in de verschillende Europese regio's te bevorderen. Deze acties vergen bestedingen in onderzoek en onderwijs, in de uitbreiding van de vervoers- en energienetwerken en in de verbetering van de arbeidsomstandigheden. Ten tweede wordt via het cohesiebeleid gestreefd om de ongelijkheden in welvaart tussen de verschillende lidstaten weg te werken. Hiermee wordt getracht de kloof tussen rijke en armere lidstaten te dichten.

De rubriek 'duurzame groei' vormt met 46% de grootste uitgavenpost in de EU-begroting. Deze rubriek wordt verder opgesplitst in twee onderdelen: 'concurrentievermogen voor groei en werkgelegenheid' en 'cohesie ter bevordering van groei en werkgelegenheid'. Het aandeel van het

cohesiebeleid in de totale uitgaven van de EU bedroeg 36% in 2011. Om het concurrentievermogen te bevorderen werd 10% van de totale middelen uitgegeven.

Instandhouding en beheer van natuurlijke bronnen

De EU spant zich ook in om de natuurlijke bronnen in stand te houden en te beheren. Het merendeel van het geld dat wordt uitgegeven voor de bescherming van de natuurlijke bronnen, gaat naar de landbouwers. Het gemeenschappelijk landbouwbeleid is gericht op directe prijsondersteuning aan boeren om hun inkomen op peil te houden. Landbouwers moeten wel aandacht besteden aan het voortbestaan van het platteland. Ze moeten zich houden aan normen op het gebied van milieu, dierenwelzijn en voedselveiligheid.

In 2011 werden 41% van de totale middelen besteed aan de bescherming van natuurlijke bronnen. Hiervan ging 32% naar de uitgaven voor prijs- en inkomenssteun aan de landbouw. De overige 9% van deze uitgavenpost ging naar plattelandsontwikkeling.

De EU als mondiale partner

De uitgaven met betrekking tot deze rubriek hebben tot doel om de EU een grotere rol te laten spelen als partner in de wereld. Hiermee wordt er een link gelegd tussen het politieke en economische gewicht van de EU. In 2011 ging 6% van de EU-middelen naar ontwikkelingshulp, kandidaat-lidstaten, mensenrechten en hulp in conflictgebieden.

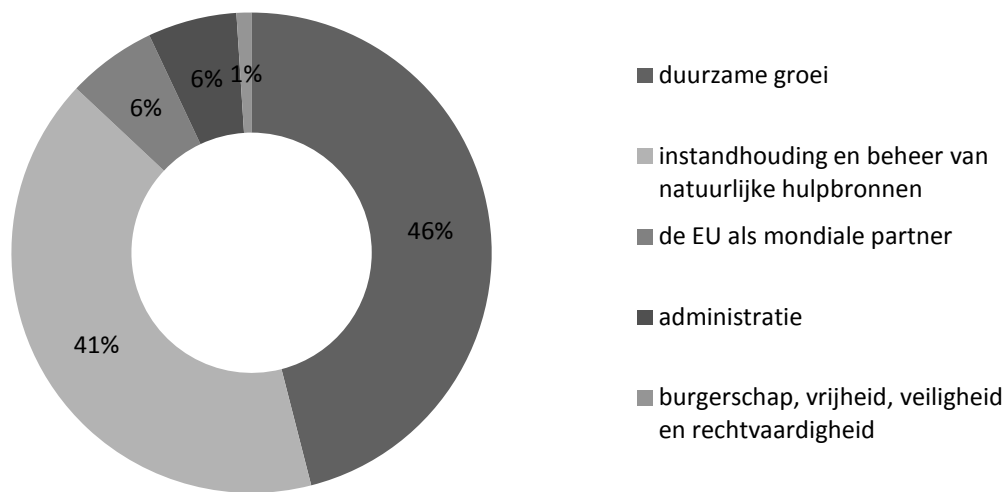
Administratie

De administratieve uitgaven vergoeden de kosten die gemaakt worden voor de werking van de administratie in de EU. In 2011 namen de administratieve uitgaven 6% van de totale uitgaven in.

Burgerschap, vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid

Uitgaven met betrekking tot deze laatste rubriek worden uitgegeven om van Europa een veilig gebied te maken, waar fundamentele rechten zoals vrijheid en rechtvaardigheid verzekerd zijn. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan de bescherming van de volksgezondheid en de consumentenbelangen. In 2011 werd 1% van de totale middelen hieraan besteed.

Figuur 6.3: De uitgaven van de EU in 2011

Bron: Europese Commissie, 2011

6.4 Gevolgen van de toetreding van Turkije op de EU-begroting

6.4.1 Toetreding en de EU-begroting

In de preambule van het Verdrag van Rome werd verklaard dat het Verdrag werd ondertekend met als doelstelling *'de eenheid hunner volkshuishoudingen te versterken en de harmonische ontwikkeling daarvan te bevorderen door het verschil in niveau tussen de onderscheidene gebieden en de achterstand van de minder begunstigde gebieden te verminderen'*. Het regionaal beleid van de Europese Unie streeft deze doelstelling na. Via de EU-begroting worden de middelen overgedragen van rijke naar armere landen. De welvaart in de EU wordt op deze manier herverdeeld. Dit wil zeggen dat rijke lidstaten meer bijdragen aan de EU-begroting dan dat ze ontvangen. Zij worden de netto-betalers genoemd. Omgekeerd geldt voor de armere lidstaten dat zij meer ontvangen van de EU dan dat ze bijdragen. Deze lidstaten zijn de netto-ontvangers (Oktayer, 2008). Aangezien Turkije armer is in vergelijking met de EU-lidstaten, wordt vermoed dat de toetreding van Turkije veel geld zal kosten. Alle lidstaten zullen daar de gevolgen van voelen. De huidige netto-ontvangers zullen immers minder geld getransfereerd krijgen en de huidige netto-betalers zullen verplicht worden om meer bijdragen te betalen (Togan, 2004).

Vanwege haar grootte en economische ontwikkeling zal de toetreding van Turkije ongetwijfeld een belangrijke impact op de EU-begroting hebben (Oktayer, 2008). Het is moeilijk om in te schatten wat het Turks lidmaatschap zal kosten voor de huidige lidstaten. Zowel de EU als Turkije ontwikkelt zich continu verder. Dat maakt het moeilijk om te voorspellen welke vooruitgang Turkije zal boeken in domeinen die rechtstreeks gerelateerd zijn aan het Europese begrotingsbeleid. Daarnaast kan niet met zekerheid voorspeld worden hoe de regels omtrent de EU-begroting eruit

zullen zien tegen de tijd dat Turkije mag toetreden tot de EU. Bijgevolg kan enkel een speculatieve schatting gemaakt worden van de budgettaire kost van toetreding (Dervis, Gros, Oztrak, Isik & Bayar, 2004).

Het huidige meerjarig financieel kader werd opgesteld in 2007 en loopt door tot in 2013. Na afloop van dit kader zal het volgende meerjarig financieel kader in 2014 opgesteld worden voor de periode van 2014-2020. Het is zo dat enkel lidstaten rond de tafel kunnen zitten bij het opstellen van het financieel kader. Als Turkije in 2015 zou toetreden tot de EU, betekent dit dat Turkije niet zal kunnen deelnemen aan de onderhandelingen over het financieel kader voor de periode 2014-2020. De financiële vooruitzichten zullen dan bepaald worden door de EU-28. Turkije zal dus pas kunnen deelnemen aan de onderhandelingen over het financieel kader voor de daaropvolgende periode (Dervis et al., 2004).

6.4.2 Determinanten van de budgettaire kost van toetreding

De gevolgen van de toetreding van Turkije op de EU-begroting zijn grotendeels afhankelijk van de uitgaven in het kader van het cohesiebeleid en het gemeenschappelijk landbouwbeleid (Sociaal-Economische Raad, 2004). De totale transfers die een lidstaat ontvangt, worden voor een groot deel bepaald door deze twee uitgavenposten.

Het cohesiebeleid

De uitbreiding van de EU naar het oosten bracht een verandering teweeg in de economische en sociale structuur van de EU. De EU vormde zich van een groep van rijke industrielanden om naar een meer heterogene groep met grote economische verschillen (Oktayer, 2008). De structuur- en cohesiefondsen financieren de EU om haar convergentiedoelstelling te bereiken. Deze doelstelling beoogt de versnelling van de convergentie van de minst ontwikkelde lidstaten en regio's. Hiermee wordt getracht de ongelijkheden tussen verschillende lidstaten weg te werken. De lidstaten met een bbp per capita van minder dan 75% van het EU-gemiddelde komen in aanmerking voor steun uit het structuurfonds. De lidstaten die in aanmerking komen voor financiering uit het cohesiefonds zijn de lidstaten met een bni per capita dat lager is dan 90% van het EU-gemiddelde. (Europese Unie, 2010).

Wat het cohesiebeleid betreft, zal Turkije in aanmerking komen om een aanzienlijk hoge steun te ontvangen uit de EU-begroting. Aangezien het bbp per capita van Turkije ongeveer de helft bedraagt van de bbp per capita van de EU-27, kan Turkije rekenen op een enorme steun vanuit de EU-begroting (Oktayer, 2008).

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid werd opgericht in 1962 als reactie op de voedseltekorten na de Tweede Wereldoorlog en heeft de volgende doelstellingen¹¹:

- het verhogen van de landbouwproductiviteit;
- het veilig stellen van de voorziening;

¹¹ Art. 33 Verdrag van Rome

- het garanderen van een redelijk inkomen voor landbouwers;
- stabilisatie van de markten;
- het verzekeren van redelijke prijzen aan de consumenten.

De rubriek 'instandhouding en beheer van natuurlijke bronnen' omvat twee pijlers: De eerste pijler houdt de marktgerelateerde uitgaven en directe betalingen in, de tweede pijler de plattelandsontwikkeling.

De eerste pijler van het gemeenschappelijk landbouwbeleid omvat zowel markt- en prijssteun als rechtstreekse steun aan Europese landbouwers. Ongeveer een derde van het EU-budget wordt hieraan gespendeerd. In het verleden werden landbouwers enkel en alleen betaald om voedsel te produceren. Ze kregen meer steun naarmate ze meer produceerden. Deze prijsgaranties leidden op termijn tot overschotten. Deze overschotten werden tegen gegarandeerde minimumprijzen opgekocht en afgezet op de wereldmarkt. Hierdoor namen de uitgaven een steeds groter deel van het EU-budget in beslag. In 2003 werd het gemeenschappelijk landbouwbeleid grondig hervormd. Europese landbouwers worden niet langer meer betaald naarmate ze meer produceren. De rechtstreekse steun die de landbouwers ontvangen om hun inkomen op peil te houden, werd ontkoppeld van hun productie. Om in aanmerking te komen voor rechtstreekse betalingen, moeten landbouwers zich nu houden aan een aantal normen op het gebied van milieu, voedselveiligheid en dierenwelzijn. Dankzij de ontkoppeling van steun en productie zullen ze marktgericht werken zonder dat ze hun garantie voor een redelijk inkomen verliezen.

De tweede pijler van het gemeenschappelijk landbouwbeleid omvat de zogenaamde plattelandsontwikkeling. Deze pijler heeft tot doel om een evenwichtige plattelandsontwikkeling op te zetten om zo een duurzaam landbouwmodel tot stand te brengen. Het gaat hier om maatregelen die de concurrentiekracht van de landbouw versterken, het milieu en landschap verbeteren of de leefkwaliteit op het platteland bevorderen (Europese Commissie, 2009).

Meer dan de helft van de totale oppervlakte van Turkije wordt voor landbouw gebruikt. De toetreding van Turkije zal 41 miljoen hectaren landbouwgrond toevoegen aan de huidige landbouwoppervlakte binnen de Unie. Hiermee zal het aandeel van de Turkse landbouwgrond in de Europese landbouwoppervlakte één vijfde bedragen. In 2010 was de landbouwsector goed voor 24% van de werkgelegenheid in Turkije. Daarnaast had de landbouwsector een aandeel van ongeveer 10% in het bbp van Turkije. Aangezien Turkije een sterk agrarisch land is, wordt verwacht dat de landbouwuitgaven hoog zullen bedragen. De grootte van de landbouwsector en het feit dat een groot deel van de populatie tewerkgesteld is in de landbouwsector wijzen er op dat Turkije een aanzienlijke steun via het gemeenschappelijk landbouwbeleid zal ontvangen.

6.4.3 Verwachte budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije

Vanwege haar grootte en niveau van economische ontwikkeling, wordt verwacht dat de toetreding van Turkije ongetwijfeld een impact zal hebben op de begroting van de EU. Zoals hierboven vermeld, zijn de gevolgen van de toetreding van Turkije op de EU-begroting grotendeels

afhankelijk van de uitgaven in het kader van het cohesiebeleid en het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Het is mogelijk om te schatten hoeveel de budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije op dit moment zullen bedragen, rekening houdend met de huidige regels. Het moeilijke is echter om te berekenen hoeveel deze budgettaire kost in de toekomst zal bedragen wanneer Turkije tot de EU toetreedt. Ten eerste is het moeilijk om te voorspellen hoe het cohesie- en landbouwbeleid in de toekomst er uit zullen zien. Grabbe (2006) acht het immers onwaarschijnlijk dat het huidige cohesie- en landbouwbeleid nog identiek zullen bestaan tegen de tijd dat Turkije lid wordt van de EU. Ook kunnen er wijzigingen aangebracht worden aan de structuur van de EU-begroting, wat de contributies en ontvangsten per lidstaat zal beïnvloeden. Daarnaast is het moeilijk om op voorhand te weten welke evolutie de Turkse economie zal doorstaan. Turkije zal immers minder steun ontvangen als de regionale verschillen en het aandeel van de landbouw in het bbp verkleind worden (Ugur, 2008). Ook Dervis et al. (2004) duiden aan dat het berekenen van de budgettaire kost van de Turkse toetreding eerder speculatief is. Zowel Turkije als de EU zijn continu aan het evolueren. Daarenboven zijn ook zij van oordeel dat het onmogelijk is om met zekerheid te weten hoe de regels met betrekking tot de EU-begroting er zullen uitzien tegen de tijd dat Turkije toetreedt tot de EU.

Gezien deze onzekerheden is het aangewezen om verschillende scenario's uit te werken. Dervis et al. werkten in 2004 twee scenario's uit. In hun onderzoek bestudeerden ze de budgettaire kost van de toetreding van Turkije indien het zou toegetreden zijn in 2004 en indien het zal toetreden in 2015. Hierbij gingen ze ervan uit dat de regels zouden blijven zoals ze nu zijn.

Ontvangsten

Indien Turkije in 2015 tot de EU zou toetreden, zou het in aanmerking komen voor transfers via het cohesiebeleid alsook via het landbouwbeleid. Aangezien het bbp per capita van Turkije in 2015 hoogstwaarschijnlijk minder dan 75% van het EU-gemiddelde zal bedragen, zal het land aanspraak kunnen maken op steun via het cohesiebeleid. Deze steun zal afgekapt zijn tot het maximum van 4% van haar bbp. Dervis et al. (2004) nemen aan dat Turkije in het komende decennium sneller zal groeien dan het gemiddelde van de EU. Gegeven dat het bbp van Turkije in 2015 al 4% van het bbp van de EU-28 zal bedragen, zal Turkije per jaar maximaal 0,16% van het bbp van de EU ontvangen via de structuur- en cohesiefondsen.

De berekeningen van de overdrachten via het gemeenschappelijk landbouwbeleid zijn ingewikkelder. Om te kunnen nagaan hoeveel Turkije via het gemeenschappelijk landbouwbeleid zal ontvangen, moet de outputstructuur van de landbouw in Turkije gekend zijn. Deze ontvangsten werden door Dervis et al. berekend door gebruik te maken van een indirecte methode. Ze veronderstelden dat Turkse landbouwers, net als landbouwers uit de EU-15, hoogstens 20% van hun toegevoegde waarde willen behouden als steun. Daarnaast hielden ze rekening met het feit dat het aandeel van de landbouw in het bbp van Turkije 10% zal bedragen in 2015. Op basis hiervan kan vrij eenvoudig de kost berekend worden van de toepassing van het huidige steunpercentage van het gemeenschappelijk landbouwbeleid op Turkije. Ervan uitgaande dat in 2015 het bbp van Turkije 4% van het bbp van de EU zal bedragen, zal Turkije maximaal 0,08% ($=20\%*10\%*4\%$) van het bbp van de EU ontvangen. De onderzoekers benadrukken dat dit alleszins een bovengrens

is. Het totale bedrag dat Turkije zal ontvangen via het cohesie- en gemeenschappelijk landbouwbeleid, opgeteld met subsidies voor enkele kleinere programma's, bedraagt zo hoogstens 0,25% van het bbp van de EU.

Bijdragen

Vervolgens zal Turkije, zoals elke lidstaat, eveneens haar eigen bijdrage moeten betalen aan de EU-begroting. Alle lidstaten staan een uniform percentage van hun bbp af aan het budget van de EU. Veronderstellend dat het jaarlijkse bijdrage aangehouden wordt op 1,2% van het bbp van elke lidstaat, kan besloten worden dat ook Turkije 1,2% van haar bbp zal moeten bijdragen aan het EU-budget. Dit komt er dus op neer dat Turkije ongeveer 0,05% van het bbp van de EU als bijdrage zal moeten betalen aan de EU-begroting.

Netto-ontvangsten

Hieruit kan geconcludeerd worden dat Turkije 0,25% van het bbp van de EU zal ontvangen en slechts 0,05% zal bijdragen. Dit betekent dat Turkije een netto-ontvanger zal worden en een bedrag zal ontvangen dat gelijk is aan 0,20% van het bbp van de EU.

Dervis et al. vermeldden uitdrukkelijk dat de geschatte cijfers het maximum vormen en dat deze cijfers behaald zullen worden na een zekere overgangsperiode. In de eerste jaren na de toetreding zullen de overdrachten beduidend lager liggen, zoals dat het geval is voor alle nieuwe lidstaten. De netto-overdrachten naar Turkije zullen tussen de 9 en 12 miljard euro bedragen in de eerste jaren na de toetreding en tussen de 15 en 20 miljard euro bedragen na 2020.

De schattingen door Dervis et al. (2004) komen daarenboven behoorlijk overeen met de resultaten van andere gelijkaardige onderzoeken. Er zijn verscheidene onderzoeken uitgevoerd naar de budgettaire kost van de toetreding van Turkije.

De 'Turkish State Planning Organization' (2004) schatte de budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije in 2014 en in 2020. Rekening houdend met een absorptiecapaciteit van 1% van haar bbp, werd geschat dat de netto-transfers naar Turkije 7,9 miljard euro zouden bedragen in 2014 en 10 miljard euro in 2020.

Flam (2003) maakte gebruik van een regressie-analyse om de jaarlijkse budgettaire kosten door te schatten. Hij nam het bbp per capita als onafhankelijke variabele om de bijdragen per capita te berekenen. Om de ontvangsten per capita te bepalen, gebruikte hij het aantal stemmen per capita in de Raad en een dummy variabele dat aangeeft of het land wel of niet in aanmerking komt voor steun via het cohesiebeleid. Hij voorspelde dat Turkije 5,2 miljard euro zal bijdragen aan het budget en 17,1 miljard euro zal ontvangen. De toetreding van Turkije zal dus de EU volgens zijn berekeningen 11,9 miljard euro kosten.

Volgens Quaisser & Wood (2004) zal de netto-overdracht na de toetreding van Turkije in 2014 ongeveer 8,5 miljard euro bedragen, wat gelijk is aan 0,06% van het bbp van de EU. Wanneer

Turkije dan later volledig geïntegreerd is in de EU, zal dit bedrag kunnen stijgen tot 21 miljard euro of 0,16% van het bbp van de EU.

De Europese Commissie berekende dat de kost van de Turkse toetreding in 2025 tussen de 16,5 miljard en 27,6 miljard euro zal bedragen. In een herziene versie bedraagt deze kost 0,17% van het bbp van de EU (Quaisser & Wood, 2004).

Hughes berekende in 2004 enkel het bedrag dat Turkije zal ontvangen wanneer het toetreedt in 2015. Hij besteedde geen aandacht aan de bijdragen die Turkije zal betalen aan het budget van de EU. Voor het jaar 2015 kwam hij een bedrag van 11 miljard euro uit. Volgens zijn berekeningen zullen de transfers in 2017 stijgen tot 19 miljard euro.

Tabel 6.1: Samenvatting van onderzoeken naar de budgettaire gevolgen van de toetreding van Turkije tot de EU

	ontvangsten	bijdragen	netto-ontvangsten
Dervis et.al (2004)	*0,25% van het bbp van de EU	*0,05% van het bbp van de EU	*0,20% van het bbp van de EU *9 - 20 miljard euro
Turkish SPO (2004)			*7,9 - 10 miljard euro
Flam (2003)	*17,1 miljard euro	*5,2 miljard euro	11,9 miljard euro
Quaisser & Wood (2004)			*0,06% - 0,16% van het bbp van de EU *8,5 - 21 miljard euro
Europese Commissie			*0,17% van het bbp van de EU *16,5 - 27,6 miljard euro
Hughes (2004)	*11-19 miljard euro		

7. Conclusie

Om de toetreding van Turkije tot de EU enkel vanuit een economisch perspectief te beoordelen, werd eerst gekeken naar de economische gevolgen van de toetreding via marktintegratie. Er werd nagegaan of de toetreding van Turkije een bedreiging vormt voor de bevordering van de grensoverschrijdende handel, investeringen en arbeidsmigratie.

Wat het handelspotentieel tussen Turkije en de EU betreft, wordt een onderscheid gemaakt tussen de economisch sterkere en mindere sterkere lidstaten. Uit het eigen onderzoek blijkt dat lidstaten zoals Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Italië tot de meest populaire bestemmingen voor de Turkse exporten behoren. De actuele exporten naar deze meer sterkere economieën blijken reeds intensiever te zijn dan het potentiële niveau. Daarnaast werd vastgesteld dat Turkije handelspotentieel heeft met vijftien andere lidstaten, waaronder de Centraal- en Oost-Europese lidstaten. Bilaterale maatregelen kunnen hierbij helpen om de exportcijfers die tot nu toe laag gebleven zijn op te krikken.

Verder werd bepaald dat Turkije een enorm investeringspotentieel heeft met de EU. Enkel voor Ierland, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk, Luxemburg en Nederland blijken de actuele investeringsstromen groter te zijn dan de potentiële investeringsstromen. Met de overige lidstaten kunnen er dus wederzijdse afspraken gemaakt worden om het onbenutte potentieel te exploiteren en zodoende de actuele investeringsstromen te doen stijgen tot het potentiële niveau.

Verder werd nagegaan of de angst voor een migratiegolf na de toetreding van Turkije terecht is. Landen zoals Duitsland, Frankrijk, Nederland en Oostenrijk zijn populaire bestemmingen voor Turkse migranten. De aanwezigheid van Turkse migranten in deze landen deed deze landen vrezen voor een massamigratie na de toetreding vanuit Turkije naar deze landen. Uit het onderzoek blijkt dat het migratiepotentieel met deze landen reeds overschreden is. De actuele migratiestroom is reeds boven het normale niveau dat voorspeld kan worden. Hierdoor blijkt de verwachting dat de toetreding van Turkije een migratiegolf zal veroorzaken naar deze lidstaten niet aannemelijk te zijn.

Naast de gevolgen van toetreding via marktintegratie, wordt verwacht dat de toetreding ook een gevolg zal hebben op de EU-begroting. Dervis et.al (2004) berekenden de budgettaire kost indien Turkije zal toetreden in 2015 en met de veronderstelling dat de huidige regels zouden blijven zoals ze nu zijn. Het totale bedrag dat Turkije zal ontvangen via het cohesie- en gemeenschappelijk landbouwbeleid, opgeteld met subsidies voor enkele kleinere programma's, wordt verwacht hoogstens 0,25% van het bbp van de EU te bedragen. Wat de bijdragen aan het budget betreft, wordt voorspeld dat Turkije ongeveer 0,05% van het bbp van de EU als bijdrage zal moeten betalen aan de EU-begroting. Wanneer de ontvangsten en bijdragen van Turkije opgeteld worden, blijkt dat Turkije een netto-ontvanger zal worden en een bedrag zal ontvangen dat gelijk is aan 0,20% van het bbp van de EU. In geldwaarde uitgedrukt betekent dit dat de netto-overdrachten

naar Turkije niet meer dan 12 miljard euro zullen bedragen in de eerste jaren na de toetreding en niet meer dan 20 miljard euro bedragen na 2020.

Met de bovenvermelde cijfers in het achterhoofd, rijst nu de vraag hoe zwaar de toetreding van Turkije zal wegen op de EU-begroting. Aan de ene kant is het zo dat een bedrag van 0,20% van het bbp van de EU een vrij miniem bedrag is, dat zeker gefinancierd kan worden door de EU-lidstaten. In vergelijking met de overheidsuitgaven in vele landen, dat meestal meer dan 40% van het bbp bedraagt, is dit bedrag te verwaarlozen. Aan de andere kant mag het feit dat de EU-begroting slechts rond 1% van het gezamenlijke bbp van de EU bedraagt, niet uit het oog verloren worden. Als er daarvan al 0,20% als overdracht gaat naar Turkije, kan dit inderdaad niet zomaar beschouwd worden als verwaarloosbaar. De kost van de toetreding zou dan dus één vijfde van het EU-budget innemen en dat zou zich ongetwijfeld laten voelen. De budgettaire kost van de toetreding van Turkije zal dus aanzienlijk zijn wanneer rekening wordt gehouden met de totale omvang van het EU-budget, maar is zeker beheersbaar voor de EU.

Uit het bovenstaande kan dus geconcludeerd worden dat de toetreding van Turkije economisch gezien geen bedreiging vormt. Op de goederen-, kapitaal- en arbeidsmarkt blijkt dat Turkije nog onbenutte potentieel heeft met een groot aantal lidstaten. De toetreding tot de EU en de deelname aan de interne markt die daarmee gepaard gaat, kan de nodige stimulans geven om dit potentieel uit te benutten. Een belangrijke opmerking die hierbij gemaakt moet worden is het feit dat Turkije haar handels- en migratiepotentieel met de sterkere economieën uit de EU-10 zoals Duitsland, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk reeds overschreden heeft. De toetreding kan helpen om de actuele niveaus, die reeds boven het potentieel uitsteken, aan te houden in de volgende jaren. Voor de lidstaten waarmee Turkije potentieel voor uitbreiding heeft, geldt dat bilaterale maatregelen genomen kunnen worden om het onbenutte potentieel te benutten. De toetreding van Turkije tot de EU zal alle bilaterale belemmeringen tussen Turkije en deze lidstaten volledig afschaffen. Dit zal het mogelijk maken om de interacties met deze landen verder uit te breiden. Het is immers de bedoeling dat de toetreding van Turkije een bijdrage levert aan de bevordering van de grensoverschrijdende handel, investeringen en migratie. Dit is namelijk een minimale voorwaarde opdat de toetreding van Turkije als succesvol zou beschouwd worden. Daarnaast zal de budgettaire kost van de toetreding van Turkije aanzienlijk zijn wanneer rekening wordt gehouden met de totale omvang van het EU-budget, maar is zeker beheersbaar voor de EU. Rekening houdend met de economische vooruitgang die Turkije in de komende jaren zal maken kan er dus besloten worden dat economische redenen geen hinderpaal vormen in de onderhandelingen tussen Turkije en de EU. Het zijn vooral politieke en culturele factoren die doorslaggevend zullen zijn bij het bepalen om Turkije toe te laten tot de EU.

Lijst van geraadpleegde werken

Akgunduz, A. (2000). Turkije en internationale migratie sinds 1923 [elektronische versie]. *Justitiële verkenningen*, 26, 110-125

Akses, S. (2011). *Outlook to Turkey's trade relations and the Turkey-EU Customs Union*. Opgevraagd op 24 maart, via [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/outlook_to_turkeys_trade_relations_and_the_turkey-eu_customs_union\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/outlook_to_turkeys_trade_relations_and_the_turkey-eu_customs_union(1).pdf)

Aktas, M. (2010). *What are the politics of labour mobility between Turkey and the EU and to what extent do IR theories explain this politics*. Opgevraagd op 28 mei, 2012, via http://essay.utwente.nl/60291/1/MA_thesis_M_Aktas.pdf

Akyuz, K.C., Yildirim, I., Balaban, Y., Gedik, T., & Korkut, S. (2010) Examination of forest products trade between Turkey and European Union countries with gravity model approach [elektronische versie]. *African journal of biotechnology*, 9(16), 2375-2380

Armitage, T.P. (2010). *Europa, it's my utopia: The theoretical proposals and conceptual implications of the prospect of Turkish accession to the European Union*. Opgevraagd op 2 april, 2012, via http://www.diarioeuropeo.it/public/turkish_accession_eu_final.pdf

Ates, I., & Bolukbas. (2011). Turkey's competitiveness in terms of determinants of fdi [elektronische versie]. *International journal of social sciences and humanity studies*, 3(1), 171-183

Avci, G., & Kirisci, K. (2006). *Turkey's immigration and emigration dilemmas at the gate of the European Union*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via <http://www.estudiosdeldesarrollo.net/revista/rev7ing/6.pdf>

Aybey, A. (2004). Turkey and the European Union relations: a historical assessment [elektronische versie]. *Ankara avrupa calisma dergisi*, 4(1), 19-38

Beton, D. (2008). *Migration from Turkey and the uncertainty of the accession of Turkey to the EU*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via http://qed.econ.queensu.ca/working_papers/papers/qed_wp_1182.pdf

Biffi, G. (2011). *Turkey and Europe: the role of migration and trade in economic development*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via <http://eucenter.berkeley.edu/files/biffi-turkey-and-europe.pdf>

Bilici, O., Erdil, E., & Yetkiner, I.H. (2008). *The determining role of the EU in Turkey's trade flows: a gravity model approach*. Opgevraagd op 28 februari, 2012, via <http://eco.ieu.edu.tr/wp-content/wp0806.pdf>

Bisciari, P., & Piette, C. (2007). Directe investeringen en aantrekkelijkheid van België [elektronische versie]. *Economisch tijdschrift*, 2007(6), 31-50

Boonstra, W.W. (2008). *De betalingsbalans en de externe vermogenspositie*. Amsterdam: VU.

Brenton, P., & Di Mauro, F. (1999). The potential magnitude and impact of fdi flows to CEECs [elektronische versie]. *Journal of economic integration*, 14(1), 59-74

Buch, C., Kleinert, J., & Toubal, F. (2003). *Determinants of german fdi*. Opgevraagd op 30 juli, 2012, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=392681

Bunte, F., & Dijkxhoorn, Y. (2010). *Transactiekosten van internationale handel in agrarische grondstoffen en voeding*. Den Haag: LEI.

Bussiere, M., Fidrmuc, J., & Schnatz, B. (2005). Trade integration of Central and eastern European countries: lessons from a gravity model [elektronische versie]. *Working paper series*, 545

Butzen, P., De Prest, E., & Geeroms, H. (2006). Markante trend in de EU-begroting [elektronische versie]. *Economische tijdschrift*, 9, 51-70

Carlson, J.I., & Svanstrom, V. (2009). *Turkey taking the CEEC road*. Opgevraagd op 12 maart, 2012, via <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1611221&fileId=1647158>

Christensen, M.B. (2009). *EU-Turkey relations and the functioning of the EU*. Opgevraagd op 19 maart, 2012, via <http://accesstr.ces.metu.edu.tr/dosya/christensen.pdf>

Dascalescu, V., Nicolae, E., & Ion, I. (2010). *New findings in actual and potential trade between Romania and the Russian federation: a gravity approach*. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via http://www.ipe.ro/rjef/rjef4_10/rjef4_10_8.pdf

de Regt, E. (2009). *Rentabiliteit in de akkerbouw*. Opgevraagd op 4 augustus, 2012, via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/392/137/RUG01-001392137_2010_0001_AC.pdf

Dekker, P., Ederveen, S., de Groot, H., van der Horst, A., Lejour, A., Straathof, B., Vinken, H., & Wennekers, C. (2007). *Divers Europa*. Opgevraagd op 6 maart, 2012, via www.scp.nl/dsresource?objectid=20593&type=org

Dekker, P., van der Horst, A., Kok, S., van Noije, L., & Wennekers, C. (2008). Europa's bureu. Opgevraagd op 26 oktober, 2011, via www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/bijz75.pdf

Dervis, K., Gros, D., Oztrak, F., & Isik, Y. (2004). *Turkey and the EU budget*. Opgevraagd op 2 april, 2012, via aei.pitt.edu/6760/1/1148_06.pdf

Elitok, S., & Straubhaar, T. (2011). Turkey as a migration hub in the Middle East [elektronische versie]. *Insight Turkey*, 13(2), 107-128

Erdal, F., & Tatoglu, E. (2002). Locational determinants of foreign direct investment in an emerging market economy: evidence from Turkey [elektronische versie]. *Multinational business review*, 10(1)

Erkilek, A. (2003). A comparative analysis of inward and outward fdi in Turkey [elektronische versie]. *Transnational corporations*, 12(3)

Erzan, R. (2008). *Trade, investment and migration*. Opgevraagd op 28 mei, 2012, via kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/06.pdf

European consortium for political research. (2008). *EU-Turkey relations at the crossroads: migration*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/063.pdf>

Europese Commissie. (2009). *Turkey 2009 progress report*. Opgevraagd op 15 mei, 2011, via http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf

Fehmieva, E. (2007). *De impact van de arbeidsmigratie op de Belgische arbeidsmarkt na de uitbreiding van de EU*. Opgevraagd op 28 mei, 2012, via http://statbel.fgov.be/nl/binaries/1614_nl%20De%20impact%20van%20de%20arbeidsmigratie%20op%20de%20Belgische%20arbeidsmarkt%20na%20de%20uitbreiding%20van%20de%20Europese%20Unie_tcm325-150316.pdf

Ferragina, A. (2008). *Fdi potential and shortfalls in the MED and CEECS*. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via http://dspaceunipr.cilea.it/bitstream/1889/886/1/Ferragina_Pastore_Aissec_07.pdf

Ferragina, A., Giovannetti, G., & Pastore, F. (2005). Forecasting EU-Romania trade by gravity analysis. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via http://unina2.academia.edu/FrancescoPastore/Papers/1183680/Forecasting_EuRomania_Trade_By_Gravity_Analysis

Flam, H. (2003). *Turkey and the EU: Politics and economics of accession*. Opgevraagd op 2 april, 2012, via www.cesifo-group.de/DocCIDL/cesifo_wp893.pdf

Font, N. (2006). Why the European Union gave Turkey the green light [elektronische versie]. *Journal of contemporary European studies*, 14(2), 197-212

Goemaere, G. (2004). *Regionale handelsakkoorden in Sub Sahara Afrika: een economische evaluatie*. Opgevraagd op 6 maart, 2012, via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/000/847/210/RUG01-000847210_2010_0001_AC.pdf

- Gonel, F.D., Kaplan, Z., & Ozer, F. (2009). *Trade liberalization, trade performance and competitiveness: Turkey is at a crossroad in its trade pattern*. Opgevraagd op 28 februari, 2012, via <http://www.etsg.org/ETSG2009/papers/gonel.pdf>
- Gordon, P., & Taspinar, O. (2006). Turkey on the brink [elektronische versie]. *The Washington quarterly*, 29(3), 57-70
- Gorg, H., & Greenaway, D. (2002). *Is there a potential for increases in fdi for CEEC following eu accession?*. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via econ.core.hu/comp/press/D7_1.PDF
- Grabbe, H. (2006). *The EU's transformative power*. UK: Palgrave Macmillan
- Grigoriadis, I.N. (2006). Turkey's accession to the European Union: debating the most fiddiclt enlargement ever [elektronische versie]. *SAIS review*, 26(1), 147-160
- Henderson, J.R. (2010). *The case for Turkish accession to the EU*. Opgevraagd op 2 april, 2012, via accesstr.ces.metu.edu.tr/dosya/christensen.pdf
- Hughes, K. (2004). *Turkey and the EU: just another enlargement?*. Opgevraagd op 17 oktober, 2011, via http://www.cdu.de/en/doc/Friends_of_Europe_Turkey.pdf
- Icduygu, A. (2009). *International migration and human development in Turkey*. Opgevraagd op 28 mei, via <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/19235/>
- Icduygu, A. (2011). *Europe, Turkey, and international migration: an uneasy negotiation*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/01-26-Icduygu.pdf>
- Ilgaz, M., & Toygur, I. (2011). *EU-Turkey accession negotiations: the state of play and the role of the new Turkish foreign policy*. Opgevraagd op 19 maart, 2012, via http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/336d3e00465f52cda4c4bfc4d090bb2e/WP8-2011_Ilgaz+_Toygur_EU_Turkey+_Accession+_Negotiations_Turkish+_Foreign+_Policy.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=336d3e00465f52cda4c4bfc4d090bb2e
- Izmen, U., & Yilmaz, K. (2009). *Turkey's recent trade and fdi performance*. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/erf_wp_0902.pdf
- Jehad, S., & Faleh, A. (2009). *The impact of core competencies on competitive advantage: strategic challenge*. Opgevraagd op 22 juli, 2012, via http://www.eurojournals.com/ibba_6_09.pdf
- Jeon, B.N., Tang, L., & Zhu, L. (2012). *Information technology and bilateral fdi: theory and evidence*. Opgevraagd op 30 juli, 2012, via <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/36628/>

- Kantar, E., Deviren, B., & Keskin, M. (2011). Hierarchical structure of Turkey's foreign trade [elektronische versie]. *Physica*, 390, 3454-3476
- Kox, H.L., & Lejour, A. (2005). Naar een Europese markt voor diensten [elektronische versie]. *Economisch statistische berichten*, 90(4453)
- Lejour, A., de Mooij, R.A., & Capel, C.H. (2004). *Assessing the economic implications of Turkish accession to the EU*. Opgevraagd op 17 oktober, 2011, via <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gde/04/doc56.pdf>
- Lejour, A., & Nahuis, R. (2004). *EU accession and the catching up of the Central and East European countries*.
- Littoz-Monnet, A., & Villanueva Penas, B. (2005). *Turkey and the European Union: the implications of a specific enlargement*. Opgevraagd op 12 oktober, 2011, via <http://aei.pitt.edu/9307/1/050404Turquie-ALM-BVP.pdf>
- Masoud, M., & Artatrana, R. (2011). Turkey's trade potential and the EU's membership: evidence from a panel estimation of the gravity model [elektronische versie]. *Journal of international business and economics*, 11(3)
- Miankhel, A.K., Thangavelu, S., & Kalijaran, K. (2009). *Quantitative approaches to public policy*. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via <http://www.igidr.ac.in/pdf/publication/PP-062-32.pdf>
- Morel, M. (2011). *Migratie en de Verenigde Naties*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via <https://biblio.ugent.be/input/download?func=downloadFile&recordId=1989388&fileId=1992884>
- Muftuler-Bac, M. (2008). Turkey's accession to the EU: the impact of the EU's internal dynamics [elektronische versie]. *International studies perspectives*, 9, 201-219
- Oguz, G. (2012). *EU enlargement and Turkish labour migration*. Opgevraagd op 22 mei, 2012, via <http://i.unu.edu/media/unu.edu/publication/000/016/240/eu-enlargement-sp.pdf>
- Oktayer, N. (2008). *Enlargement of the EU in the context of Turkey's accession: budgetary issues*. Opgevraagd op 2 april, 2012, via <http://www.sgb.gov.tr/Yaynlar/Enlargement%20Of%20The%20Eu%20%C4%B0n%20The%20Context%20Of%20Turkey's%20Accession%20-%20Budgetary%20Issues.pdf>
- Ozturk, I., & Sertoglu, K. (2006). *Turkey and European Union relations: concept of customs Union*. Opgevraagd op 28 februari, 2012, via <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/333/>
- Paniagua, J. (2011). *Fdi gravity equation: models estimations and zeros*. Opgevraagd op 24 juli, 2012, via http://www.xijornadasecoint.uji.es/programas/A2_1.pdf

- Philippidis, G., & Karaca, O. (2009). The economic impacts of Turkish accession to the EU [elektronische versie]. *The world economy*, 32(12), 1706-1729
- Quaisser, W., & Woord, S. (2004). EU member Turkey? [elektronische versie]. *Forost*, (25)
- Rahman, M.M. (2009). *Australia's global trade potential: evidence from the gravity model analysis*. Opgevraagd op 10 augustus, 2010, via http://eprints.usq.edu.au/5537/1/Rahman_OBEC_09_PV.pdf
- Redmond, J. (2007). Turkey and the European Union: troubled European or European trouble [elektronische versie]. *International Affairs*, 83(2), 305-317
- Rochtus, D., De Vylder, G., & Yuksel, V. (2002). *Turkije: springstof voor de Europese Unie?*. Antwerpen: Garant.
- Rozendal, T. (2011). *De invloed van de Euro op de bilaterale handel van Nederland*. Opgevraagd op 6 maart, 2012, via <http://oaithesis.eur.nl/ir/repub/asset/10007/Rozendal,%20T.%20299059tr%20-%20id%20thesis10007.pdf>
- Schoonhoven, M. (2004). *Regressiemodellen in de accountantscontrole*. Opgevraagd op 23 juli, 2012, via www.few.vu.nl/en/.../stageverslag-schoonhoven_tcm39-90699.doc
- Siero, F.W., Huisman, M., & Kiers, H.A. (2009). *Voortgezette regressie- en variantieanalyse*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Sociaal-Economische Raad. (2004). *De komende uitbreiding van de EU, in het bijzonder de toetreding van Turkije*. Opgevraagd op 29 februari, 2012, via <http://www.esiweb.org/pdf/turkeynetherlands/SER%20Full%20Report%20on%20Turkey%20in%20Dutch.pdf>
- Stack, M., & Pentecost, E. (2011). *A gravity model approach to estimating prospective trade gains in the eu accession and associated countries*. Opgevraagd op 10 augustus, 2012, via http://www.ntu.ac.uk/research/document_uploads/104207.pdf
- T.R. State planning organization. (2004). *The likely effects of Turkey's membership upon the EU*. Opgevraagd op 2 april, 2012, via <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi-i.pdf>
- Tiggeloove, N., & Overweel, M. (2010). *Maatstaf exportpotentieel*. Opgevraagd op 6 maart, 2012, via <http://www.nvg.nl/downloads/cms//EIM%20Maatstaf%20exportpotentieel%20oktober%202010.pdf>
- Togan, S. (2004). Turkey: toward EU accession [elektronische versie]. *The World economy*, 27(7), 1013-1045

Togan, S. (2011). *On the European Union-Turkey customs Union*. Opgevraagd op 15 februari, 2012, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1873183

Ucer, E. (2006). Turkey's accession to the European Union [elektronische versie]. *Futures*, 38, 197-211

Ugur, M. (2008). *Economic implications of Turkish EU membership: the advantages of tying one's hands*. Opgevraagd op 18 april, 2012, via <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/18547/>

Van Bavel, J. (2006). Multicausaliteit en multicollineariteit bij meervoudige regressie [elektronische versie]. *Tijdschrift voor sociologie*, 4

Vanalme, E., & Coosemans, L. (2009). *De Europese begroting in de periode 2007-2013: een breuk met het verleden?*. Opgevraagd op 3 april, 2012, via http://docuфин.fgov.be/intersalgfr/thema/publicaties/documenta/2009/BdocB_2009_Q2A_Coosemans_Vanalme.pdf

Yilmaz, B. (2008). *The relations of Turkey with the European Union: candidate forever?*. Opgevraagd op 15 februari 2012, via http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/CES_167.pdf

Bijlagen

Bijlage 1: Lijst van landen die opgenomen zijn in het graviteitsmodel in de hoofdstukken 3, 4 en 5.

	3	4	5		3	4	5
Algerije	x			Libanon	x	x	
Australië	x	x	x	Letland	x	x	
Azerbeidzjan	x	x		Libië	x	x	
Bahrein		x		Litouwen	x		x
België	x	x	x	Luxemburg	x		x
Brazilië	x	x		Malta	x		
Bulgarije	x			Marokko	x		
Canada	x	x	x	Mexico			x
Chili			x	Nederland	x	x	x
China	x			Nieuw-Zeeland			x
Cyprus	x			Noorwegen		x	x
Denemarken	x	x	x	Oekraïne	x	x	
Duitsland	x	x	x	Oostenrijk	x	x	x
Egypte	x			Pakistan		x	
Estland	x	x		Polen	x	x	x
Finland	x		x	Portugal	x	x	
Frankrijk	x	x	x	Roemenië	x		x
Georgië	x			Rusland	x	x	x
Griekenland	x	x		Saoedi-Arabië	x	x	
Hongkong		x		Singapore	x	x	
Hongarije	x		x	Slovenië	x		
Ierland	x	x		Slowakije	x		x
IJsland			x	Spanje	x	x	x
India	x	x		Syrië	x		
Irak	x			Tsjechië	x	x	x
Iran	x	x		Tunesië	x		
Israel	x	x	x	Turkmenistan	x		
Italië	x	x	x	VAE	x	x	
Japan	x	x	x	Verenigd Koninkrijk	x	x	
Jordanië	x	x		Verenigde Staten	x	x	x
Katar		x		Zuid-Korea		x	x
Kazachstan	x	x		Zweden	x	x	x
Koeweit		x		Zwitserland		x	x

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

De hinderpalen in de onderhandelingen tussen Turkije en de EU

Richting: **m a s t e r i n d e t o e g e p a s t e e c o n o m i s c h e wetenschappen-beleidsmanagement**

Jaar: **2012**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Karabayir, Serdar

Datum: **21/08/2012**